

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра міжнародного та європейського права

Серія «Навчально-методичні посібники»

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Навчально-методичний посібник для студентів бакалаврату
за спеціальністю «293» Міжнародне право

Одеса – 2024

Фенікс

**Рекомендовано до друку Науково–методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 25.06.2023 року)**

Рецензенти:

1. **Громовенко Костянтин Вікторович** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітаного університету;
2. **Вітман Костянтин Миколайович** – доктор політичних наук, професор, директор Центру підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія»

Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. для практ. занять та самостійної роботи / за ред. Х. Безруза; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2024. 173с. (Сер.: Навчально-методичні посібники).

У навчально-методичному посібнику «Право Європейського Союзу» детально і систематизовано розкриваються основні терміни та інститути ЄС, докладно розглядаються ключові аспекти владної компетенції ЄС, діяльність та повноваження органів та інститутів ЄС, розглянуті різні напрямки політики ЄС, взаємодія з третіми країнами, країнами-кандидатами та окремо наданий аналіз взаємовідносинам з Україною. Пропонований навчальний посібник складається з текстів лекцій, планів практичних занять, тем і завдань для самостійної роботи та рекомендованої літератури та інформаційних ресурсів.

Навчально-методичний посібник «Право Європейського Союзу» призначений для здобувачів, викладачів, юристів-практиків, посадових і службових осіб органів державної влади, а також усіх, хто цікавиться правом Європейського Союзу.

Відомості про авторів

Аракелян Мінас Рамзесович – доктор юридичних наук, проректор з наукової роботи, професор кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (тема 1).

Акіменко Юлія Юріївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 13, 17, 18, 19).

Гребенюк Дмитро – асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 5, 6, 12).

Гриб Ганна Миколаївна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 2, 3).

Дронов Владислав Юрійович – кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 11, 16).

Сурілова Олена Олексіївна – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 1, 4, 15).

Харитонов Роман Феліксович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 9, 10, 14).

Форманюк Вікторія Василівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» (теми 7, 8).

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕМА 1. ВСТУП ДО ПРАВА ЄС	8
ТЕМА 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ЄС	14
ТЕМА 3. ДЖЕРЕЛА І СИСТЕМА ПРАВА ЄС	22
ТЕМА 4. КОМПЕТЕНЦІЯ ЄС	30
ТЕМА 5. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЄС	38
ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	48
ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКА РАХУНКОВА ПАЛАТА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК ЯК «НЕПОЛІТИЧНІ» ІНСТИТУТИ ЄС	62
ТЕМА 8. СУДОВА СИСТЕМА ЄС ТА ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО	73
ТЕМА 9. КОНСУЛЬТАТИВНІ ТА КОНТРОЛЬНІ ОРГАНИ ЄС	79
ТЕМА 10. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ І ГРОМАДЯНИНА В ЄС	87
ТЕМА 11. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄС	94
ТЕМА 12. СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЖИМУ НАЦІОНАЛЬНОГО, НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	102
ТЕМА 13. ПРАВО ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС	111
ТЕМА 14. ЕКОНОМІЧНИЙ І ВАЛЮТНИЙ СОЮЗ ЄС	119
ТЕМА 15. ЦІННОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС	124
ТЕМА 16. ПРОСТІР СВОБОДИ, БЕЗПЕКИ ТА ЮСТИЦІЇ ЄС	132
ТЕМА 17. СПІЛЬНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС	139
ТЕМА 18. УКРАЇНА-ЄС: СТАН ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ	146
ТЕМА 19. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	153
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ІСПИТ/ЗАЛІК)	159
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ	166
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	172

ВСТУП

Сьогодні право ЄС виступає основним регулятором суспільних відносин між суб'єктами міжнародного права, що існують у Європі, та є однією з найважливіших складових інтеграційних процесів на цьому континенті. Процес інтеграції неможливий без гармонізації права та координації в області правової політики. 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС і вже 17 червня 2022 року Європейська комісія опублікувала свій схвальний висновок щодо заявки на членство в ЄС. 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата на позачерговому засіданні та визнала значні зусилля, які Україна продемонструвала для досягнення цілей, що лежать в основі її статусу кандидата на членство в ЄС. Отже сьогодні, прагнення до ЄС та виконання взятих на себе зобов'язань є вітальним для України, а тому трансформації, що відбуваються у праві, є природним та безупинним процесом.

У цьому контексті дисципліна «Право Європейського Союзу» набуває великої актуальності та важливості. Адже гармонізація (наближення, адаптація, апроксимація) правового простору України з правом ЄС є стратегічним завданням для нашої країни, а відповідно для здобувачів є вкрай важливим дослідити загальні засади функціонування ЄС та взаємодії з країнами-членами, третіми країнами та країнами-кандидатами. Це не лише сприятиме налагодженню співробітництва України з європейськими партнерами, але й забезпечує захист прав та інтересів українських громадян у відповідності до стандартів.

Метою дисципліни є формування у студентів уявлення про особливості права Європейського Союзу, його відмінності від національного та міжнародного права. Тематично ця дисципліна охоплює: історичні передумови та етапи становлення права Європейського Союзу; джерела і систему права Європейського Союзу; компетенцію Європейського Союзу; загальну характеристику інституційної структури Європейського Союзу та її елементів; правовий статус особи і громадянина в Європейському Союзі;

зовнішню політику та політику безпеки Європейського Союзу; наднаціональне та міжнародне право; право внутрішнього ринку Європейського Союзу; Економічний і валютний союз; цінності Європейського Союзу; простір свободи, безпеки та юстиції Європейського Союзу; спільну торговельну політику Європейського Союзу; стан виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію та їхній вплив на правову систему України.

Ця дисципліна надає здобувачам можливість розуміти складний і важливий процес гармонізації правової системи України з правом ЄС та активно брати участь у формуванні майбутнього європейського курсу країни. На основі результатів вивчення цієї дисципліни здобувачі вищої освіти зможуть критично осмислювати питання пов'язані з процесами інтеграції України у ЄС, аналізувати та застосовувати свої навички у сфері наближення національного законодавства до стандартів ЄС.

Для досягнення мети дисципліни, формування компетентностей здобувачів вищої освіти передбачено проведення лекцій з використанням презентацій, практичних занять та самостійної роботи. У процесі вивчення дисципліни уявляється важливим використання наукового доробку вітчизняних та іноземних учених.

Здобувач, який вивчає цю дисципліну, при необхідності буде звертатися до списку літератури, який наводиться в даному навчальному посібнику, до конспектів лекцій та завдань для самостійної роботи. У списку літератури дається значна кількість юридичних електронних баз даних, які допоможуть детальніше вивчити програму навчальної дисципліни.

Посібник може бути використаний викладачами та здобувачами вищих навчальних закладів для практичних занять та самостійного вивчення. Навчально-методичний посібник сприяє формуванню цілісної системи професійних знань, умінь, навичок та інших компетентностей здобувачів вищої освіти. Навчальний посібник «Право Європейського Союзу» є

корисним для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальностями 293 «Міжнародне право».

Колектив авторів

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ПРАВА ЄС

План лекції:

1. Важливість вивчення права Європейського Союзу.
2. Предмет права Європейського Союзу.
3. Основні документи в праві Європейського Союзу.
4. Об'єкти і суб'єкти права Європейського Союзу.
5. Методологія права Європейського Союзу.
6. Місце права Європейського Союзу серед правових систем.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку, особливості якого визначають процеси глобалізації та європейської інтеграції, наша країна не може залишатися осторонь цих процесів та підтверджує євроінтеграційні прагнення, зазначивши у Конституції України та у Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», що пріоритетом зовнішньої політики Української держави є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття повноправного членства в Європейському Союзі. На цьому шляху наша країна стикається зі значними викликами, провідним з яких в сучасності є агресія РФ проти нашої країни. Європейський Союз підтримує Україну в її боротьбі, за незалежність, територіальну цілісність та європейські цінності.

23 червня 2022р., лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, а у грудні 2023 р. було вирішено розпочати переговори про вступ. Цю подію президентка Єврокомісії У. фон дер Ляйен охарактеризувала як інвестицію у стійкість, захист та процвітання Європи.

Такому історичному рішенням передувало підписання у 2014р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка ознаменувала якісно новий рівень співробітництва між нашою країною та ЄС. Відповідно до угоди, Україна

взяла на себе зобов'язання провести комплексні і системні реформи в економічній політичній, правовій сфері, зокрема привести великий масив норм права в різних сферах суспільного життя у відповідність до європейських стандартів. Угодою було передбачено також пряме застосування окремих норм права Європейського Союзу на території України. Тому не можна бути кваліфікованим юристом, не маючи уявлення про право Європейського Союзу та його основні положення. Знання та орієнтування в правовому масиві ЄС є важливим не тільки для юристів, а й для представників багатьох інших професій та спеціальностей.

Поява свого часу Європейських Співтовариств і створення в подальшому на їх основі Європейського Союзу привело до виникнення принципово нової правової системи – права Європейського Союзу, яке базується на двох установчих документах – Договорі про Європейський Союз та Договорі про функціонування Європейського Союзу.

Будучи інтеграційним за своїм характером, право ЄС вводить єдині (однакові) правила поведінки громадян і організацій у багатьох сферах їхнього життя, закладаючи тим самим юридичні основи для більш тісного союзу європейських народів, «знаменує собою новий етап у процесі створення дедалі більш згуртованого союзу народів Європи, в якому прийняття рішень здійснюється за якнайбільш повного дотримання принципу гласності та з максимально можливою мірою наближення до громадян» (ст. 1 Договору про Європейський Союз). Саме в нормах цієї правової системи закріплено цінності та основні принципи функціонування ЄС, принципи єдиного внутрішнього ринку ЄС, правовий режим економічного та валютного союзу, статус «європейських» інституцій і «європейських» юридичних осіб, визначено умови та порядок функціонування простору свободи, безпеки та юстиції, тощо.

Право ЄС визначається як особливий правовий феномен. З метою виділення своєрідності права Європейського Союзу та його відмінностей від класичних правових систем (внутрішньодержавного і міжнародного права), у

науковій літературі воно характеризується як наднаціональне (наддержавне) право. У сучасній західній доктрині отримав також поширення термін «транснаціональне право», який робить акцент на здатності норм Європейського Союзу діяти «через» державні кордони, не обмежуючись територією однієї країни. Право Європейського Союзу займає окреме становище і щодо міжнародного (публічного) права, бо ЄС наділений владними повноваженнями і має низку спільних ознак з федеративною державою (федерацією).

Відмітна особливість права Європейського Союзу – здатність його норм мати пряму дію, тобто встановлювати права й обов'язки безпосередньо для фізичних та юридичних осіб. Принцип прямої дії права ЄС став передумовою для запровадження 1992 р. громадянства Союзу.

Основними суб'єктами зазначеної правової системи сьогодні є:

- громадяни Союзу, якими автоматично визнаються громадяни всіх його держав-членів;
- юридичні особи, які мають офіційне місцезнаходження на території Союзу, у тому числі «європейські» юридичні особи (організації, які створюються відповідно до законодавства Союзу);
- держави-члени Союзу та їхні компетентні органи (уряди, парламенти, національні суди, прокуратури тощо);
- ЄС у цілому та його структурні підрозділи.

Як суб'єкти права Європейського Союзу також можуть виступати треті країни, іноземні громадяни, особи без громадянства та іноземні юридичні особи, що проживають, перебувають або здійснюють свою діяльність у межах Союзу.

Дотримання норм права Європейського Союзу є обов'язковим для всіх, хто перебуває на його території. В окремих випадках подібний обов'язок поширюється і на іноземців, що перебувають за межами Союзу (наприклад, дотримання умов, необхідних для отримання Шенгенської візи).

Предмет права ЄС – це суспільні відносини, які виникають та існують в ході європейської інтеграції. У праві ЄС використовуються ті самі методи регулювання суспільних відносин, які характерні для сучасних держав: методи уповноваження, позитивного зобов'язування і заборони; імперативний і диспозитивний методи; колізійний метод. Водночас, оскільки формування права ЄС здійснюється шляхом інтеграції правових систем різних держав, поряд із вище зазначеними, для нього характерні специфічні методи впливу – методи уніфікації та гармонізації.

Метод уніфікації передбачає встановлення Союзом єдиних правил поведінки, які безпосередньо регулюють суспільні відносини на всій його території. Метод гармонізації означає видання Союзом основ законодавства, відповідно до яких держави-члени наводять свої внутрішні закони і підзаконні акти. Шляхом гармонізації Союз «зближує» правові системи держав-членів один з одним, але не вводить повної одноманітності.

Правова система Європейського Союзу є багатомовною. Оскільки її норми здатні наділяти правами й обов'язками безпосередньо громадян, останні мусять мати можливість читати і розуміти джерела цих норм своїми рідними мовами.

Висновки, отримані при аналізі сутності права ЄС разом з іншими характеристиками права ЄС, дозволяють сформулювати три головні ознаки цього правового явища: а) право Європейського Союзу є особливою правовою системою, наднаціональним правом; б) право ЄС є інтеграційним правом; в) норми цього права створюються в рамках політичної організації – Європейського Союзу, фіксуючи межі території, на якій норми правової системи Союзу мають обов'язкову силу.

Право Європейського Союзу – це особлива правова система, норми якої регулюють суспільні відносини, що складаються під час інтеграційних процесів у рамках Європейських Співтовариств (раніше) і Європейського Союзу.

Питання до практичного заняття:

1. Важливість та актуальність вивчення права ЄС.
2. Предмет права ЄС.
3. Правові основи функціонування ЄС.
4. Об'єкти і суб'єкти права ЄС.
5. Методологія права ЄС.
6. Місце права ЄС серед правових систем.

Питання для самостійної роботи:

1. Сформулюйте предмет права ЄС в історичній ретроспективі.
2. Надайте аналіз та розвиток умов членства країн у ЄС.
3. Надайте детальний опис змін, внесених Лісабонським договором.

Рекомендована література до теми:

1. Акіменко Ю. Ю., Белогубова О. О. Україна як кандидат на вступ ЄС: інституційний аспект взаємодії. Держави та регіони, серія: право. 2023, №1.С. 198-202.
2. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
3. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015 Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. К. : Ін Юре, 2015. 312 с
4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/>
5. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. 2-е вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2012. 759 с.

6. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. О. К. Вишнякова. Одеса: Фенікс, 2013. 883 с.
7. Основи права Європейського Союзу: підручник / За заг. ред. Т.Л. Сироїд; [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]. Харків: Право, 2020. 590с.
8. Право Європейського Союзу : академічний курс : підручник: 2-ге вид., доповнене і виправлене / В. І. Муравйов, Н. Б. Мушак, Ю. О. Волошин; за ред. В. І. Муравйова. Київ-Одеса: Фенікс, 2021. 436 с.
9. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
10. European Union Law: Texts, cases and materials / ed. D. Chalmers, G. Davies. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 1226 p.
11. The Foundations of European Union Law / T. Harley. Oxford: Oxford University Press, 2014. 576 p.
12. The European Union: What it is and how it works / I. Toemmel. : Oxford: The European Union Series, 2014. 380 p.
13. The Politics of the European Union / H. Lelieveldt, S. Princen.: Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
14. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.
15. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
16. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

ТЕМА 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ЄС

План лекції:

1. Історія розвитку європейської інтеграції в ХІХ столітті.
2. Міждержавні інтеграційні союзи як приклади розвитку інтеграційних процесів.
3. Становлення Європейських спільнот та їх правового регулювання.
4. Створення Європейського Союзу та роль Лісабонського договору в процесі розвитку інтеграції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

На загальноєвропейському рівні європейський інтеграційний процес активізувався тільки після Другої світової війни, яка спричинила жахливі економічні та соціально-політичні наслідки для розвитку європейських держав. Багато європейських міст було зруйновано, промислова та транспортна інфраструктура вимагали значних інвестицій на технологічного відновлення. У 1950 р. міністр закордонних справ Франції Р. Шуман запропонував започаткувати на практиці процес європейського єднання.

Основу Плану Монне-Шумана складає «комунітарний метод», розроблений Ж. Монне. Він включає такі положення:

- Для збереження та зміцнення миру має бути створена об'єднана федеративна Європа.
- На думку Ж. Монне, необхідно послідовно створювати між європейцями широкі зони спільних інтересів, які керуються за допомогою демократичних інститутів.
- Європейське будівництво мусить починатися з економіки. Економічна інтеграція найбільше відповідає насущним, практичним потребам держав, сприяє зростанню добробуту населення та водночас має більше шансів на реалізацію, оскільки не зачапає, принаймні спочатку, такі

виключно чутливі сфери національного суверенітету, як захист національної безпеки, оборона, зовнішня політика та ін.

- Економічна інтеграція, яка служить основою для європейського будівництва, має пройти певні етапи розвитку своїх форм: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок; єдиний внутрішній ринок, економічний і валютний союз, політичний союз. Ключовим положенням концепції європейського будівництва можливо вважати питання про суверенітет держав-учасниць, вірніше – питання про передачу цими державами частини своїх суверенних повноважень наднаціональним владним структурам.

Важливою умовою успішного просування в напрямі єдиної Європи стало створення політико-правової бази інтеграції: створення системи європейського права та механізму спільних інститутів, які мають право приймати рішення, обов'язкові до виконання всіма державами, без необхідності проходження додаткових імплементаційних процедур.

З метою втілення Плану Монне-Шумана в життя, 18 квітня 1951 р. було підписано Договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС). Сторонами Договору були шість країн: Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. Він складався з преамбули та 100 статей. Цей Договір набрав чинності 26 липня 1952 р. після його ратифікації парламентами шести країн. Він був укладений на 50 років, отже, 2002 р. втратив чинність.

Відповідно до ст. 1, сторони цим Договором започаткували Європейське співтовариство вугілля та сталі на основі «спільного ринку, спільних цілей та спільних інституцій». Згідно ст. 2 зазначеного документа, завданням ЄСВС було за допомогою створення спільного ринку сприяти зростанню зайнятості та підвищенню рівня життя. Також сторонам заборонялось вживати низку практик і заходів, які б перешкождали формуванню спільного ринку, зокрема: стягувати мита та еквівалентні збори, вводити кількісні обмеження (4а); застосовувати дискримінаційні умови в

середовищі виробників та покупців при здійсненні політики ціноутворення; встановлювати транспортні тарифи (4b); застосувати заходи спрямовані вплинути на свободу вибору постачальника покупцем (4b); надавати субсидії та державну допомогу (4c); використовувати практики по обмеженню конкуренції (4d).

Маастрихтський договір став великим кроком уперед у розвитку європейського інтеграційного процесу, оскільки запровадив:

- створення Економічного і монетарного союзу (ст.ст. 119, 144 ДФЄС);
- принцип субсидіарності, згідно з яким у сферах, які не є виключною компетенцією Співтовариства, він має право діяти лише настільки, наскільки поставлене завдання не може бути повною мірою вирішено окремими державами-членами (на центральному або місцевому рівні), і тому, зважаючи на його масштаби та результати, буде краще виконано Співтовариством (п. 3 ст. 5 ДЕС);
- принцип пропорційності, згідно з яким усі дії ЄС не повинні виходити за межі необхідного для досягнення цілей установчих договорів (п. 4 ст. 5 ДЄС);
- інститут громадянства Європейського Союзу. Кожен громадянин держави-члена ЄС автоматично набував громадянства Союзу. Громадянство ЄС включало право: вільно пересуватися по територіям держав-членів; право голосувати та висувати свою кандидатуру на муніципальних виборах та на виборах до Європейського Парламенту в державі-члені, де громадянин мешкає; право громадянина на дипломатичний та консульський захист іншої держави-члена на території третіх держав у разі, якщо його держава не представлена в цій третій країні. При цьому слід відрізнити громадянство ЄС від «ринкового громадянства». Отже, останнє мають усі, хто бере участь у внутрішньому ринку ЄС (фізичні або юридичні особи) (ст.ст. 20–25 ДФЄС).

У 2005 р. була здійснена спроба прийняття Конституції ЄС, але після негативних результатів референдумів щодо підтримки конституції у Франції (29 травня 2005 р.) та Нідерландах (1 червня 2005 р.) було вирішено призупинити процес ратифікації та шукати інші форми реалізації інтеграційного потенціалу. Аналізуючи причини провалу процесу ратифікації, можна зробити висновок, що держави-члени не були готові до введення єдиної для Європи конституції та впровадження посади союзного міністра закордонних справ. Також велика кількість держав-членів ЄС була не згодна із законодавчим закріпленням принципу «примату» права ЄС над правом держав-членів.

Наступним кроком на шляху розвитку європейської міждержавної інтеграції стала підготовка та укладення Лісабонського договору. Отже, 13 грудня 2007 р. Лісабонська угода була укладена. Після належних ратифікаційних процедур вона набрала чинності 1 грудня 2009 р.

Лісабонська угода врахувала перспективи поглиблення європейської інтеграції. Замість існуючих установчих договорів залишилось лише два: 1) Договір про Європейський Союз (ДЄС); 2) Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) замінив та значною мірою доповнив Договір про заснування Європейського Співтовариства.

Реформування охопило всі сфери діяльності ЄС. Було ліквідовано поліструктурний характер ЄС, та надано правосуб'єктність (ст. 47 ДЄС). Ліквідовувалась трьохпорна структура. Отже, питання, які раніше належали до I, II та III опори, відійшли повністю до компетенції інститутів ЄС. Значно посилювалась інституційна структура ЄС. Так, Європейська Рада отримала статус інституту. Крім того, вводилась посада голови Європейської Ради, кандидатура на яку обиралася на 2,5 роки з правом повторного призначення на другий термін. Була введена посада Верховного представника із зовнішніх справ та політики безпеки, який автоматично ставав віце-президентом Європейської Комісії.

Основним способом ухвалення законодавчих рішень стала процедура сумісного прийняття рішення (co-decision procedure), але в редакції Лісабонського договору вона отримала назву – «звичайна законодавча процедура» (ordinary legislative procedure). Щодо голосування в Раді ЄС треба зауважити, що Лісабонський договір містив таке саме положення, яке передбачав Конституційний договір – ухвалення рішення кваліфікованою більшістю голосів. Отже, для того щоб рішення було ухвалено, його мали підтримати 55% членів Ради, не менш 15, які представляють не менше 65% населення ЄС.

Важливим здобутком Лісабонського договору стало положення ст. 6 ДЄС, згідно з яким Хартія ЄС про основні свободи отримала таку саму силу, що й установчі договори, тобто вона стала джерелом первинного права. Юрисдикція Суду ЄС нині поширена на всі сфери, за винятком простору свободи, безпеки та юстиції, а також у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборонної політики (п. 1 ст. 24 ДЄС).

Варто звернути увагу, що як в ДЄС, так і в редакції ДФЄС відсутня жодна згадка про примат права ЄС над правом держав-членів. Натомість вона стверджується у декларації № 17 до Лісабонського договору.

На початковому етапі розвитку європейської інтеграції, її учасниками були шість держав Західної Європи: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Франція. Перше розширення Європейських Співтовариств сталося на початку 70-х рр. ХХ століття, коли до їхніх лав приєдналися Велика Британія, Данія та Ірландія. У 80-х роках кількісний склад держав-членів збільшився з 9 до 12, зокрема 1981 р. членом стала Греція, а 1986-го – Іспанія та Португалія. Після створення Європейського Союзу відбулось декілька хвиль розширення: 1995 р. членами об'єднання стали Австрія, Фінляндія, Швеція; 2004 р. відбулось найбільше розширення з моменту початку інтеграційного процесу, зокрема до ЄС приєдналися Латвія, Литва, Естонія, Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Кіпр та Мальта; 2007 р. до ЄС вступили Болгарія та Румунія; останнє розширення ЄС

відбулося 1 липня 2013 р., коли до лав ЄС приєдналася Хорватія. Таким чином, нині сукупна кількість держав, які входять до об'єднання, складає 28 членів.

Слід зазначити, що відповідно до ст. 49 ДЄС, будь-яка європейська країна, яка поважає цінності ЄС і зобов'язується їх втілювати в життя, може звернутися із заявою про надання їй членства в Союзі. У цьому разі Європейський Парламент і національні парламенти сповіщаються про таку заяву. Держава-заявниця направляє свою заяву до Ради, що приймає рішення одногосно після консультації з Комісією і після отримання згоди від Європейського Парламенту, який ухвалює постанову кваліфікованою більшістю членів, що входять до його складу. Враховуються критерії відповідності вимогам, установленим Європейською Радою.

Умови прийняття, що передбачені Договорами, на яких базується Європейський Союз, є предметом домовленостей між державами-членами і державою-заявницею. Така угода підлягає ратифікації всіма державами-членами відповідно до конституційних вимог кожної з них.

Варто звернути увагу, що згідно змін Лісабонського договору держави-члени отримали право вийти із складу ЄС (ст. 50 ДЄС).

Слід зазначити, що вступ нових членів зумовив динамічний розвиток інституційної структури ЄС. Протягом останніх років інститути ЄС перебувають у стадії реформування з метою збільшити їх ефективність та легітимність. Також зростання кількості держав-членів Європейського Союзу зумовило необхідність пошуку оптимальних шляхів реформування системи прийняття рішень у рамках інституційної структури ЄС, зокрема в Раді ЄС.

Питання до практичного заняття:

1. Періодизація історії розвитку європейської міждержавної інтеграції.
2. Міждержавні інтеграційні союзи як приклади розвитку інтеграційних процесів.

3. Політико-правове становлення європейських спільнот у 1950-х рр.
4. Єдиний європейський акт 1986 р. та його політико-правова роль у розвитку інтеграції.
5. Маастрихтський договір 1992 р. та створення ЄС.
6. Роль Лісабонського договору 2007 р. у процесі розбудови ЄС.

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте відмінності між різними інтеграційними теоріями.
2. Чому, на вашу думку, економічна інтеграція завжди передуює інтеграції в політичній сфері?
3. У чому відмінність Маастрихтського договору від Лісабонського договору?
4. Як еволюціонував парламентаризм на рівні Європейського Союзу?

Рекомендована література до теми:

1. Белогубова О.О., Акіменко Ю.Ю., Правовой статус України як країни кандидат на вступ у ЄС: порівняльно-правовий аналіз. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2022. №59 С. 82-85.
2. Вишняков О. К. Перспективи входження України до внутрішнього ринку Європейського Союзу та інтеграційне правове регулювання. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / голов. ред. С. В. Ківалов; МОН молодьспорт України, Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. Вип. 62. С. 361-366.
3. Кацин М. Ю. Європейська економічна міждержавна інтеграція (XIX ст. – кін. 40-х рр. XX ст.): історико-правове дослідження: монографія. Одеса: Фенікс, 2016. 286 с.

4. Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях): навч.-довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 178 с.
5. Оборотов Ю. М. Поняття «образ держави» та його різновиди в умовах глобалізації. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / МОН України, ОНЮА. Одеса, 2003. Вип. 21. С. 7-12.
6. Hudson M. The World Court and the Austro-German Customs Union. *American Bar Association Journal*. Vol. 17, № 12. P. 791–793.
7. Kaczorowska A. *European Union law*. New York: Routledge, 2008. 951 p.
8. Viner J. *The Customs Union issue*. New York: Oxford University Press, 2014. 256 p.
9. Zieblatt D. *Structuring the state. The formation of Italy and Germany and the puzzle of federalism*. New Jersey: Princeton University Press, 2008. 220 p.
10. *European Union Law* / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
11. *European Union Law: Texts, cases and materials* / ed. D. Chalmers, G. Davies. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 1226 p.
12. *The Foundations of European Union Law* / T. Harley. Oxford: Oxford University Press, 2014. 576 p.
13. *The European Union: What it is and how it works* / I. Toemmel. Oxford: The European Union Series, 2014. 380 p.
14. *The Politics of the European Union* / H. Lelieveldt, S. Princen. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
15. *The Routledge Guide to the European Union* / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.
16. *Access to the European Union: Law, Economics, Policies* / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
17. *The Government and Politics of the European Union* / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

ТЕМА 3. ДЖЕРЕЛА І СИСТЕМА ПРАВА ЄС

План лекції:

1. Джерела Європейського Союзу: поняття та зміст.
2. Первинні джерела ЄС.
3. Вторинні джерела ЄС.
4. Система права Європейського Союзу.
5. Галузі та інститути права Європейського Союзу.
6. «Інституційне» та «матеріальне» право ЄС.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У рамках Європейського Союзу була створена унікальна система регулювання суспільних відносин, яка суттєво відрізняється від класичних систем національного та міжнародного права. Гетерогенність і багаторівнева структура цього інтеграційного об'єднання обумовили гнучкість і різноманітність способів формування правових норм, а також засобів їх вираження та фіксації, тобто джерел права.

Слід звернути увагу на автономність права Європейського Союзу, унікальність системи його джерел і значну відмінність джерел права Європейського Союзу від джерел міжнародного публічного права. Незважаючи на міжнародно-правові корені цієї організації, подальший розвиток права Європейського Союзу в особливу, автономну систему наклав відбиток і на джерела права, обумовивши їх специфіку.

Говорячи про джерела права Європейського Союзу, відразу необхідно звернути найбільшу увагу на їх достатньо велику неоднорідність, що ще раз підтверджує наявність так званої полісистемності європейської нормативної структури. Поєднання елементів міжнаціональної і наднаціональної правотворчості та складність внутрішньої структури Європейського Союзу обумовлюють своєрідність європейського права. Вивчаючи нормативну структуру права Європейського Союзу, видно, що ця правова система

поєднує в собі як міжнародно-правові джерела, так і джерела, автономно сформовані інститутами Європейського Союзу. Джерела права Європейського Союзу ілюструють усю неоднорідність і багатшаровість самої нормативно-інституційної системи Союзу. У зв'язку з цим як у зарубіжній, так і у вітчизняній міжнародно-правовій літературі до сьогодні відсутня єдина думка щодо системи джерел права Європейського Союзу.

З точки зору умов і порядку формування і місця всі джерела права Європейського Союзу підрозділяються на три групи, хоч і не цілком рівні за обсягом і значущістю: а) норми первинного (основоположного) права; б) норми вторинного (похідного) права; в) норми третинного (додаткового) права. До первинного права слід відносити норми установчих договорів Європейського Союзу. Під вторинним правом слід розуміти норми, вироблені на основі первинного права, створені автономно й прийняті інститутами Європейського Союзу. У свою чергу третинне право включає в себе правові норми, джерелом яких є інші акти, ніж установчі договори, або акти, які видають інститути Європейського Союзу (наприклад, конвенції та угоди, що їх уклали держави-члени з метою реалізації розпоряджень, які містяться в установчих договорах). Крім того, Л. М. Ентін пропонує й іншу класифікацію джерел права Європейського Союзу, в якій виділяються чотири групи джерел: а) нормативно-правові акти (первинне право установчих договорів і вторинне право, прийняте на основі первинного); б) загальні принципи права; в) рішення Суду ЄС; г) міжнародні договори. Своєю чергою С. Ю. Кашкін і П. А. Калініченко пропонують таку класифікацію джерел права Європейського Союзу: а) джерела первинного права (установчі договори Європейського Союзу та спільнот); б) джерела вторинного права (акти, що їх видають інститути Союзу, а також всі інші акти, прийняті на основі установчих договорів); в) джерела прецедентного права.

До джерел первинного права належить ціла група міжнародних договорів установчого характеру, основними з яких є:

1) Договір про заснування Європейського Співтовариства (підписаний у Римі 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.);

2) Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії (підписаний у Римі 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.);

3) Договір про Європейський Союз 1992 р.

4) Договір про Європейський Союз 2007 р. та Договір про функціонування Європейського Союзу 2007 р.

Під «вторинним правом» слід розуміти всю сукупність правових джерел, прийнятих інституціями Європейського Союзу, а також усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів. Вторинність (похідність) його визначається тим, що, по-перше, його нормативні джерела становлять результат діяльності інститутів Союзу (а не держав-членів) і, по-друге, зазначені інститути природним чином обмежені рамками їхньої компетенції та загальними умовами і принципами установчих договорів Європейського Союзу. У літературі виділяють такі основні види нормативно-правових актів:

- 1) регламент,
- 2) директива,
- 3) рішення.

Слід відзначити і таке джерело права, як рекомендаційні акти Європейського Союзу. Особливістю зазначених актів є те, що вони не мають загальнообов'язкової сили. Їх ще називають актами *soft law*. При цьому в рамках ЄС виділяють рекомендації та висновки (ст. 249 Договору про заснування ЄС), їх загальна відмінна риса полягає в тому, що вони не мають обов'язкової сили.

Як зазначається в літературі, прецедентне право – це окрема категорія джерел, що займає проміжне становище між первинним і вторинним правом. Правила і принципи, що закріплюються в прецедентах судів ЄС, є загальнообов'язковими для національних органів правосуддя держав-членів Союзу. Значну роль у нормотворчій діяльності Європейського Союзу має

Суд ЄС, що виконує функції верховного, конституційного та касаційного суду Європейського Союзу. Хоч формально суди Союзу й не вважаються правотворчими органами, однак правотворчі функції Суду ЄС та Суду першої інстанції безпосередньо впливають із повноважень щодо тлумачення установчих договорів.

Право ЄС є особливою правовою системою, норми якої регулюють суспільні відносини, що складаються під час інтеграційних процесів у рамках Європейського Союзу. Право Європейського Союзу становить собою унікальну правову систему, яка діє паралельно із національною, тобто поряд із законодавством держав-членів ЄС. У межах правових систем держав-членів ЄС норми права Європейського Союзу є нормами прямої дії і регулюють чимало питань, які вже врегульовані національним законодавством (що стосується, зокрема, соціальних та економічних питань). Застосування саме права Європейського Союзу сприяє взаємному економічному та соціальному розвитку держав-членів ЄС. Те, що норми права Європейського Союзу є нормами прямої дії, означає, що громадянам Європейського Союзу надано право покладатися на безпосереднє застосування норм права Європейського Союзу в національних судах, а національні суди своєю чергою мають захищати, впроваджувати та підтверджувати права, які надаються нормами права Європейського Союзу.

Правова система Європейського Союзу поєднує в собі ознаки романо-германської та англосаксонської правових систем. Від романо-германської системи в правову систему Європейського Союзу перейшли принципи домінування нормативно-правового акта як основного джерела права та нормативність права, а від англосаксонської правової системи – застосування прецедентного права. Система права Європейського Союзу – це впорядкована і структурована сукупність елементів, яка виявляється в стійкості різноманітних зв'язків, що входять у її зміст юридичними нормами і групами норм.

Система права ЄС постійно змінюється. Але це не означає, що не можна виділити такі її окремі складові, як галузі та інститути.

До галузей права ЄС належать: сукупність правових норм, які визначають правове становище Союзу; правове регулювання внутрішнього ринку; торговельне та комерційне право; право конкуренції; право охорони навколишнього середовища; право щодо державних замовлень; трудове право; право зовнішніх зносин тощо.

Щодо інститутів права ЄС, можна говорити про два їх види. По-перше, це інститути, що є загальними для всієї системи права ЄС. До них належать: визнання, правонаступництво, відповідальність. Окрім цього, у кожній галузі права ЄС формуються свої інститути. У межах правового регулювання внутрішнього ринку ЄС існують такі інститути, як свобода пересування товарів, вільний рух людей, свобода економічної діяльності й надання послуг, вільний рух капіталів.

До вищезгаданих галузей права ЄС треба вважати належними також групи норм, що регулюють європейську інтеграцію у сфері мирного використання атомної енергії. У цій сфері так званої секторної інтеграції склалися та діють окремі нормативні масиви в рамках Євроатома.

До інституційного права вважають належними норми, покликані закріпити устрій і компетенцію організації «Європейський Союз», статус її керівних органів (інститутів), інших органів, установ, посадових осіб. Решта норм, за допомогою яких ЄС здійснює регулювання різних сторін («матерію», «зміст») громадського життя, утворюють його матеріальне право.

З точки зору своєї компетенції Союз є організацією політичної влади, яка приймає юридично обов'язкові рішення як для держав-членів, так і для громадян. Але ці рішення мають різну правову силу, залежно від сфери діяльності. Для розуміння цього питання потрібно проаналізувати сутність, особливості та класифікацію компетенції ЄС.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та особливості права Європейського Союзу. Право Європейського Союзу як правова система, сфера наукового пізнання і навчальна дисципліна.
2. Сфера дії права Європейського Союзу. Співвідношення європейського права та права Європейського Союзу. Міжнародне право, національне право держав-членів та право Європейського Союзу: принципи взаємодії.
3. Принципи права Європейського Союзу: поняття, класифікація. Цілі, цінності та загальні принципи діяльності Європейського Союзу.
4. Основоположні принципи взаємодії Європейського Союзу з державами-членами.
5. Класифікація джерел права Європейського Союзу. Подібність і відмінність джерел права Європейського Союзу та джерел інших правових систем.
6. Система права Європейського Союзу: основні способи побудови. Предметний, функціональний і структурний підходи. Галузі та інститути права Європейського Союзу. «Інституційне» і «матеріальне» право Європейського Союзу.

Питання для самостійної роботи:

1. Що таке джерела права ЄС?
2. Поясніть різницю між первинними і вторинними джерелами права ЄС.
3. Які акти слід уважати належними до первинних джерел, а які – до вторинних?
4. Охарактеризуйте інституційне та матеріальне право ЄС.

5. Назвіть основні галузі та інститути права ЄС.
6. Що таке система права ЄС?

Рекомендована література до теми:

1. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
2. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
3. Брацук І. Дія директив ЄС у національних правопорядках держав-членів (концепція прямої та непрямой дії). Юридична газета. 2009. № 11-12. С. 122-126.
4. Булгакова Д. О. Особливості «первинних» джерел права Європейського Союзу. Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2010. Т. 15, вип. 1. С. 5-14.
5. Дамірлі М. А. Джерела права Європейського Союзу у світлі його Конституції. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. 2005. Вип. 25. С. 594-605.
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
7. Луць Л. А. Механізм взаємодії джерел європейського права. Порівняльно-правові дослідження. 2007. № 1-2. С. 107-113.
8. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Петрова. 3-є вид., змін. і допов. Київ: Істина, 2011. С. 20-25.
9. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
10. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. О. К. Вишнякова. Одеса: Фенікс, 2013. 883 с.
11. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.

12. European Union Law: Texts, cases and materials / ed. D. Chalmers, G. Davies. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 1226 p.
13. The Foundations of European Union Law / T. Harley. Oxford: Oxford University Press, 2014. 576 p.
14. The European Union: What it is and how it works / I. Toemmel.: Oxford: The European Union Series, 2014. 380 p.
15. The Politics of the European Union / H. Lelieveldt, S. Princen.: Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
16. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.
17. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
18. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

ТЕМА 4: КОМПЕТЕНЦІЯ ЄС

План лекції:

1. Поняття та принципи компетенції Європейського Союзу.
2. Предмети відання і повноваження Європейського Союзу.
3. Категорії компетенції Європейського Союзу.
4. Доктрина «повноважень, що маються на увазі» та її відображення в праві Європейського Союзу.
5. Механізм «просунутого співробітництва» Європейського Союзу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Компетенція ЄС – це сукупність прав і повноважень, необхідних для діяльності Союзу. Вони стосуються питань, що перебувають у віданні ЄС (предметна компетенція), та здатності Союзу впливати на вирішення питань предметної компетенції (регулююча компетенція).

Компетенція ЄС складається з двох взаємопов'язаних елементів – предметів відання (різних сфер суспільного життя, щодо яких Союз може вживати заходів, у тому числі видавати правові акти) та повноважень, тобто прав і обов'язків ЄС у підвідомчих йому сферах суспільного життя. За своїм характером вона є владною компетенцією (повноваження Союзу здійснюють його керівні органи – інститути ЄС), а за походженням – делегованою, на що вказує ч. 1 ст. 1 ДЄС.

Межі повноважень Союзу визначаються згідно з принципом наділення повноваженнями, які Союз здійснює відповідно до принципів субсидіарності та пропорційності. Принцип наділення повноваженнями означає, що Союз відповідно до ч. 2 ст. 5 ДЄС діє в межах компетенції, наданої йому державами-членами, з метою досягнення цілей ЄС, окреслених в установчих договорах. Зміст принципу субсидіарності полягає в наступному: дії держав-членів в рамках їхніх національних конституційних систем недостатні, щоб належно досягти цілей запропонованої дії, отже, їх можна краще досягти

через дії Спільноти. Принцип пропорційності означає, що заходи Союзу не мають виходити за межі того, що потрібно для досягнення цілей установчих договорів. ДЕС, окрім основоположних принципів компетенції ЄС, закріплює у Розділі V загальні положення про діяльність Союзу на міжнародній арені та спеціальні правила щодо спільної зовнішньої політики і політики безпеки, включаючи загальну політику безпеки й оборони.

В інших питаннях компетенція ЄС регулюється ДФЄС, який згідно з ч. 1 ст. 1 «визначає порядок функціонування Союзу та встановлює сфери, межі та механізми реалізації його повноважень». Компетенція ЄС поділяється на внутрішню і зовнішню, однак такий поділ є умовним, оскільки деякі сфери внутрішньої політики взаємопов'язані із зовнішньою діяльністю Союзу (освіта, охорона здоров'я, транс'європейські мережі, навколишнє середовище), а певні сфери повноважень установчі договори не вважають належними ні до внутрішньої, ані до зовнішньої діяльності (недискримінація та громадянство Союзу, асоціація із заморськими країнами і територіями, інституційне право ЄС).

Відповідно ст. 209 ДФЄС, Союз може укладати з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями будь-які угоди, що допомагають досягненню цілей, зазначених у статті 21 Договору про Європейський Союз, а відповідно ст. 211 ДФЄС, а саме: Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб:

(a) гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу;

(b) зміцнювати й підтримувати демократію, верховенство права, права людини та принципи міжнародного права;

(c) оберігати мир, запобігати конфліктам і зміцнювати міжнародну безпеку згідно з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, з принципами Гельсінського Заключного Акту та цілями Паризької Хартії, включаючи такі, що стосуються зовнішніх кордонів;

(d) заохочувати сталий розвиток економіки, суспільства й довкілля країн, що розвиваються, з головною метою – викоренити бідність;

(e) сприяти інтеграції всіх країн у світову економіку, включаючи шляхом поступового скасування обмежень міжнародної торгівлі;

(f) сприяти розвиткові міжнародних заходів з метою збереження та поліпшення стану довкілля й зваженому управлінню світовими природними ресурсами, щоб забезпечити сталий розвиток;

(g) допомагати населенню, країнам та регіонам, що постраждали від природних або антропогенних стихійних лих; та

(h) сприяти розвитку міжнародної системи, що ґрунтується на тіснішій багатосторонній співпраці та належному світовому врядуванні.

В межах відповідних сфер повноважень, Союз та держави-члени співпрацюють із третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями.

Компетенція Союзу в сфері спільної зовнішньої та безпекової політики охоплює всі сфери зовнішньої політики та всі питання безпеки Союзу, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони, проголошено у ст. 24 ДЄС.

В рамках зовнішніх повноважень ЄС надає фінансову, економічну, гуманітарну, військову та дипломатичну підтримку Україні та її народу, зокрема через Європейський фонд миру та Місію військової допомоги ЄС з метою, задовольнити її нагальні військові та оборонні потреби для захисту населення, критичної та енергетичної інфраструктури.

Порядок реалізації внутрішніх повноважень щодо внутрішнього ринку, простору свободи, безпеки та юстиції, транспорту тощо переважно регулюється ч. III ДФЄС «Внутрішня політика і діяльність Союзу» (ст.ст. 26–197). Сфери зовнішніх повноважень зосереджені в Розділі V «Загальні положення про зовнішню діяльність Союзу і спеціальні положення про спільну зовнішню політику і політику безпеки» (ст.ст. 21–46 ДЄС) і ч. V «Зовнішня діяльність Союзу» ДФЄС (ст.ст. 205–222). До них належні:

спільна торговельна політика, співробітництво з третіми країнами та гуманітарна допомога тощо.

Зовнішні повноваження Союзу реалізуються шляхом укладення міжнародних угод (ст. 216 ДФЄС), внутрішня компетенція – за допомогою ухвалення регламентів, директив, рішень, рекомендацій та висновків.

Обсяг повноважень Союзу неоднаковий у різних сферах його відання. Відповідно установчі договори визначають такі види компетенції ЄС: виключна, спільна з державами-членами, доповнююча та спеціальна (ст. 2 Розділу 1 «Категорії та сфери повноважень Союзу» ДФЄС). Якщо Договори надають Союзу виключні повноваження в певній сфері, лише Союз може здійснювати законодавчу діяльність і ухвалювати юридично обов'язкові акти; держави-члени мають право діяти в цій сфері самостійно, лише за умови отримання від Союзу належних повноважень або для впровадження правових актів Союзу. Союз має виключні повноваження в таких сферах: 1) митний союз; 2) встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; 3) монетарна політика – для держав-членів, валютою яких є євро; 4) збереження морських біологічних ресурсів в рамках спільної політики у сфері рибальства; 5) спільна торговельна політика (ст. 3 ДФЄС).

У компетентній думці 2/91 Суд ЄС розвинув концепцію охопленої сфери. Він відзначив, що для визнання виключної компетенції Співтовариства достатньо буде того, щоб положеннями внутрішнього правила, ухваленого з метою досягнення ще більшої гармонізації, якась сфера відносин була охоплена правовим регулюванням значною мірою.

У певних сферах держави-члени зберігають за собою всю повноту влади, а Союз позбавлений права здійснювати гармонізацію законодавства, окрім деяких винятків: охорона та зміцнення здоров'я людини; промисловість; культура; туризм; освіта, професійне навчання, молодь і спорт; цивільний захист; адміністративне співробітництво. Вони є сферами підтримуючої, координуючої та доповнюючої компетенції (ст. 6 ДФЄС).

Відповідно до ст. 4 ДФЄС, спільні для Союзу та держав-членів повноваження стосуються таких основних сфер:

- (a) внутрішній ринок;
- (b) соціальна політика в аспектах, визначених у цьому Договорі;
- (c) економічна, соціальна та територіальна єдність;
- (d) сільське господарство та рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів;
- (e) довкілля;
- (f) захист прав споживачів;
- (g) транспорт;
- (h) транс'європейські мережі;
- (i) енергетика;
- (j) простір свободи, безпеки та справедливості;
- (k) спільні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я в аспектах, визначених у цьому Договорі.

Союз має повноваження провадити діяльність в сферах досліджень, технічного розвитку та космосу, здійснювати діяльність та провадити спільну політику в сферах співпраці з питань розвитку та гуманітарної допомоги. Проте здійснення цих повноважень не має перешкоджати державам-членам здійснювати власні повноваження. Спеціальна компетенція Союзу стосується сфер, які хоч і визначені в установчих договорах, однак не входять до виключної, спільної і доповнюючої компетенції, наприклад, здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки (ст. 2. ДФЄС). Дорозуміла компетенція визначається ст. 352 ДФЄС та практикою Суду ЄС. Якщо дія Союзу виявиться необхідною в рамках політик, визначених Договорами, для досягнення однієї з цілей, установлених Договорами, а Договори не визначають необхідних повноважень, Рада, діючи одностайно, за пропозицією Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту ухвалює належні заходи. Якщо заходи, про які йдеться, ухвалюються Радою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, вона також діє одностайно

за пропозицією Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту. Передумовою застосування цієї статті є відповідність ухвалених на її основі заходів положенням договору, що забороняють гармонізацію або вважають належним те чи інше питання до сфери СЗППБ.

Крім ст. 352 ДФЄС джерелами додаткових повноважень ЄС є ст. 114 (згідно з якою для досягнення цілей, установлених у ст. 26 ДФЄС, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій із Соціально-економічним комітетом, ухвалюють заходи щодо зближення положень законів, підзаконних або адміністративних актів держав-членів, спрямованих на створення та функціонування внутрішнього ринку) та ст. 115 ДФЄС, що передбачає вжиття аналогічних заходів з питань, які виключені з попередньої статті, стосовно «податкових положень, положень про вільне пересування осіб і положень про права й інтереси найманих працівників».

Значному розширенню сфер дорозумілої компетенції сприяє доктрина паралельної компетенції, відповідно до якої Союз має право укладати міжнародні угоди в усіх сферах, у яких має внутрішні законодавчі повноваження. Держави-члени, які прагнуть запровадити посилену співпрацю між собою в сферах, що не належать до виключних повноважень Союзу, можуть використовувати його установи та здійснювати ці повноваження. Посилена співпраця спрямована на те, щоб досягти цілей Союзу, захистити його інтереси та посилити процес його інтеграції. Ця співпраця, відповідно до ст. 328 Договору про функціонування Європейського Союзу, відкрита всім державам-членам у будь-який час. Рада ухвалює рішення, що дозволяють посилену співпрацю як крайній засіб у разі, якщо вона встановлює, що Союз, як ціле, не може досягти цілей такої співпраці протягом розумного строку, та за умови, що в такій співпраці візьмуть участь щонайменше дев'ять держав-членів. Акти, ухвалені в рамках посиленої співпраці, зобов'язують лише держав-членів, що беруть участь у цій співпраці.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та принципи компетенції Європейського Союзу.
2. Предмети відання і повноваження Європейського Союзу.
3. Категорії компетенції Європейського Союзу.
4. Доктрина «повноважень, що маються на увазі» та її відображення в праві Європейського Союзу.
5. Механізм «просунутого співробітництва» Європейського Союзу.

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте поняття «компетенція ЄС».
2. Назвіть принципи компетенції ЄС.
3. Який характер має компетенція ЄС?
4. Назвіть сфери виключної компетенції ЄС.
5. Назвіть сфери підтримуючої, координуючої та доповнюючої компетенції.
6. Що таке «механізм просунутої співпраці»?

Рекомендована література до теми:

1. Ануфрієв М. І. Розвиток компетенції Європейського Союзу Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право. 2018. Вип. 5. С. 170-174.
2. Вдовиченко О. Визначення компетенції Європейського Союзу за Лісабонським договором. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain>.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Краєвська О. Трансформація моделей формування спільних політик ЄС у компетенції ЄС за Лісабонським договором. Вісник

Львівського університету. серія міжнародні відносини. 2016. Випуск 38. С. 70-79

5. Муравйов В., Березовська І. Види компетенції реформованого Європейського Союзу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2009. Вип. 37. С. 53–57.

6. Савіовський М. Ю. Принцип субсидіарності в історії європейської політико-правової думки. Трипільська цивілізація. 2012. № 8. С. 31-36.

7. Саракуца М. Компетенція Європейського Союзу та контроль національних парламентів за її реалізацією: Наукові інновації та передові технології. № 2 (4) (2022) С. 111-121.

8. Яковюк І. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу. Вісник Академії правових наук України. 2004. № 4 (39). С. 22-30.

9. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.

10. The European Union: What it is and how it works / I. Toemmel. : Oxford: The European Union Series, 2014. 380 p.

11. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.

12. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

13. Koen Lenaerts. The broadening of EU competences through the case law of the Court of Justice: myth or reality? 2023 URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-023-00775-4>

ТЕМА 5. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЄС

План лекції:

1. Поняття інституційної системи Європейського Союзу.
2. Структура інституційної системи Європейського Союзу та її характерні риси.
3. Принципи побудови й організації діяльності інституційної системи Європейського Союзу.
4. Поняття та ознаки «інституту», «органу», «установи» в інституційному механізмі Європейського Союзу.
5. Еволюція ролі та статусу інститутів Європейського Союзу.
6. Джерела правового регулювання статусу інститутів, органів та установ Європейського Союзу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Розуміння інституційної структури Європейського Союзу є критично важливим з кількох причин. По-перше, Європейський Союз є найбільшим об'єднанням країн, яке відіграє значну роль у світових політичних, економічних та правових процесах. Тому для майбутніх фахівців у галузі міжнародного права важливо мати глибоке розуміння структури та функціонування Європейського Союзу. По-друге, вивчення інституційної структури ЄС допомагає здобувачам розуміти принципи, на яких ґрунтується міжнародне співробітництво та інтеграція країн. Це включає в себе процеси узгодження, прийняття та реалізації спільних законодавчих актів, взаємодію між різними інституціями та механізми вирішення конфліктів. Розуміння інституційної структури ЄС розширює горизонти здобувачів у галузі міжнародного права, дозволяючи їм розглядати і аналізувати різноманітні аспекти міжнародного права через призму європейського досвіду. Таке

розуміння є важливим для подальшого професійного зростання та розвитку у глобальному правовому середовищі.

Звертаємо вашу увагу, що інституційна система - найважливіша складова механізму ЄС. Згідно з установчими договорами ЄС для здійснення своєї місії має володіти необхідними інститутами та ресурсами. Інституціональна система органічно вписується в механізм формування і функціонування ЄС.

В основі створення інтеграційного об'єднання лежить прихильність його учасників спільним цінностям та ідеалам. Вони забезпечують стійкість і стабільність інтеграційної структури.

Під інституційною системою *stricto sensu* розуміється сукупність керівних органів ЄС, наділених особливим статусом та повноваженнями. Усі основні параметри цієї системи описані й закріплені в установчих актах. Одна з важливих правових характеристик інституту полягає в його винятковому праві ухвалення юридично обов'язкових рішень. Інституціональна система в широкому сенсі слова включає також і інші органи. Певні консультативні, допоміжні, адміністративні, контрольні та інші функції здійснюють спеціально створювані для цих цілей органи та організації. Статус найважливіших із них закріплено в установчих актах.

Історичними джерелами виникнення і становлення інституцій, а потім і побудови сучасної системи інституцій Спільнот і Союзу, є збалансування та поєднання основ міжнаціонального й наднаціонального співробітництва.

Першим правовим інструментом європейської інтеграції став Паризький договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі 1951 р., що був укладений на п'ятдесят років. Найсуттєвіша особливість ЄОВС – це його наднаціональний, а не міжурядовий характер.

Діяльність ЄОВС забезпечували п'ять органів:

- Вищий керівний орган, що був «прообразом» сучасної Європейської Комісії;

- Консультативний комітет, доданий до Вищого керівного органу (нинішній Соціальний і економічний комітет);
- Спеціальна Рада Міністрів, яка стала «першим варіантом» сучасної Ради, яку ще називають Радою Міністрів або Радою ЄС;
- Асамблея (нинішній Європейський Парламент);
- Суд, якому на сьогодні відповідає Суд ЄС і Загальний Суд.

Наступним кроком були Римські угоди про Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії у 1957 році. В цих угодах було затверджено принцип однотайності при голосуванні у Раді Міністрів. Одночасно з укладанням Римських угод була укладена угода, що відносилася до спільних інституцій Європейських Співтовариств і передбачала створення єдиного Суду та єдиної Парламентської Асамблеї для всіх трьох Співтовариств. Завершення процесу інституційного об'єднання не було реалізоване негайно, а тому протягом кількох років кожне Співтовариство зберігало свій власний виконавчий орган (ЄОВС – Вищий керівний орган; ЄЕС та Євратом – Комісії) і Раду. При цьому повноваження кожного органу визначалися конкретним договором про Співтовариство, положення якого регулювали його діяльність.

У 1965 р. відбулося укладення «Договору про злиття», який об'єднав виконавчі органи трьох Співтовариств, у результаті чого була створена єдина структура інститутів: Європейська Комісія, Рада ЄС, Європейський Парламент і Суд Європейських Співтовариств. «Договір про злиття» завершив перший етап створення єдиного правового механізму трьох Співтовариств.

Процес європейської інтеграції, виявився набагато складнішим, ніж очікувалося. У 1976 році прем'єр-міністр Бельгії Лео Тіндемманс спробував захистити еволюційний підхід до євроінтеграційних процесів через свою доповідь. У цьому документі була зроблена акцентуація на потребі поступового розвитку в напрямку до ЄС, заснованому на існуючих інституціях і методах, що сформувалися поза межами установчих договорів.

Доповідь Лео Тіндеманса, не маючи успіху, спонукала Європейську Раду 1978 р. визначитися стосовно розробки нової концепції щодо політико-управлінської реформи в Європейських Співтовариствах. Така концепція була підготовлена й стала відомою під назвою «доповідь трьох мудреців» (Б. Бішевел, Е. Ділл і Р. Мерйолін).

Наступним етапом було прийняття Єдиного Європейського Акта 1986 р., який удосконалив три попередні установчі договори для подальшого успіху ідеї створення Єдиного Європейського Об'єднання. Зокрема, важливі зміни були внесені до інституційного механізму ЄЕС. Так, Європейський Парламент отримав повноваження, які надали йому змогу брати участь у законодавчому процесі в рамках Співтовариств через застосування нової процедури при прийнятті рішень (процедура вироблення спільної позиції). Також значно розширювалось коло питань, правові акти щодо регулювання яких мали прийматися кваліфікованою більшістю Ради, а не одногolosно, як було до цього.

У 1992 р. було підписано Маастрихтський договір, що заснував Європейський Союз та вніс подальше реформування Європейських Співтовариств.

Після прийняття Маастрихтського договору механізм правового регулювання інтеграції в ЄС охоплював так звані «три опори» Союзу: Європейські Співтовариства, спільну зовнішню політику та політику безпеки Союзу, а також співпрацю судових та правоохоронних органів у галузі внутрішніх справ та юстиції.

Подальше розширення сфер співробітництва ЄС на політичну, соціальну та інші сфери суспільного життя зумовило необхідність зміни назви «ЄЕС», з якої було вилучено слово «економічне», і таким чином Європейське економічне співтовариство стало Європейським співтовариством.

Одночасно керівні органи (інститути) Європейських Співтовариств стали виступати як інститути ЄС у цілому: Європейський Парламент

(відтепер Парламент не тільки Європейських Співтовариств, а й усього ЄС), Рада ЄС (колишня Рада Європейських Співтовариств), Європейська Комісія (продовжувала використовуватися стара назва – Комісія Європейських Співтовариств) та Суд Європейських Співтовариств. Новим, п'ятим інститутом ЄС, стала Рахункова палата, яка раніше функціонувала на правах допоміжного органу Європейських Співтовариств.

Амстердамський договір, прийнятий 1997 р., продовжив інституційну реформу з таких основних напрямів, як розширення повноважень Європейського Парламенту та поступове усунення права вето представників держав-членів при прийнятті рішень у Раді ЄС.

Додаткові зміни в діючий механізм інституційного розвитку ЄС були здійснені під час засідання Європейської Ради 26 лютого 2001 року прийняттям Ніщцького договору. Головною метою Ніщцького договору було реформування інституційного механізму ЄС, особливо з огляду на майбутнє розширення ЄС. Реформи стосувалися чисельного складу Комісії, розподілу голосів між членами Ради ЄС, визначення сфер, у яких постанови приймаються більшістю голосів. Були розширені склад та компетенція Суду першої інстанції. До компетенції Суду першої інстанції належало: розгляд питань про законність актів, ухвалених інститутами ЄС; розгляд звернень держав-членів та інститутів ЄС про бездіяльність інших інститутів об'єднання; вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків у разі позадоговірної відповідальності ЄС; винесення преюдиціальних рішень.

Після набрання чинності в грудні 2009 р. Лісабонським договором, первинними джерелами права ЄС стали: Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу.

ЄС замінив Європейські Співтовариства і став їх правонаступником. Було ліквідовано поділ ЄС на три опори. Розширено коло інститутів. Правовий статус інституту ЄС отримали Європейська Рада та Європейський Центральний Банк.

Крім того, була суттєво змінена інституційна система ЄС. Розширилися сфери компетенції та діяльності інститутів і допоміжних органів. Передбачалося створення нових органів та посадових осіб ЄС, зокрема це Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки, Голова Європейської Ради, та можливість створення Європейської прокуратури. Доцільно зазначити, що до Лісабонського договору в ЄС установи вважалися різновидом органів ЄС.

Тенденції розвитку інституційної системи ЄС у сучасних євроінтеграційних та глобалізаційних процесах характеризуються, по-перше, тим, що сама система не статична, а достатньо динамічна, порівняно швидко адаптується до умов. З часом у ній з'являються нові установи, а роль і функції наявних істотно модифікуються.

Вивчаючи динамічний характер інституційної системи ЄС у контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів, неможливо оминати вплив події, яка стала однією з найбільш значущих у останні роки – брегзит – злиття від слів «Британія» та «вихід»). Вихід Великої Британії з Європейського Союзу ілюструє цю динаміку та здатність системи адаптуватися до змін. Політико-правова атмосфера та переговори, які передували брегзиту, свідчили про потребу у перегляді ролі та функцій існуючих інститутів ЄС. Процес виходу Великої Британії вимагав узгодження нових механізмів, а також адаптації до втрати одного з ключових учасників. Таким чином, цей процес породив необхідність у модифікації роботи існуючих інститутів та виникненні нових механізмів, щоб забезпечити стабільність та ефективність Європейського Союзу в умовах нової реальності. Варто зазначити, що брегзит не лише спонукає ЄС до внутрішніх перетворень, але й має великий вплив на зовнішні відносини та міжнародні взаємодії Союзу. Виходячи з реалій, вибуття Великої Британії з ЄС призвело до перегляду балансу сил у Європейському Парламенті та інших інститутах Союзу. Це може вплинути на механізми

прийняття рішень та формування законодавства, а також на спільні стратегії розвитку політики союзу.

Для нашої країни, яка має статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, ця тема набуває особливої актуальності. Розуміння впливу інституційної структури ЄС може надати цінний досвід для подальших переговорів та взаємодії з Європейським Союзом. Важливо аналізувати ці зміни та адаптувати власну стратегію відносин з ЄС в контексті нових реалій.

Щодо розмежування понять «інститут»-«орган»-«установа», то інститути ЄС – це його керівні органи, на які покладено реалізацію компетенції ЄС, у тому числі шляхом видання від імені ЄС законодавчих та інших правових актів. Органами ЄС у праві ЄС іменуються тільки допоміжні й консультативні інстанції, які покликані сприяти інститутам ЄС у різних питаннях (Соціальний і економічний комітет, Комітет Регіонів, Європейський Омбудсмен, Європейський контролер із захисту даних та ін.).

До установ належать інстанції, наділені спеціальними повноваженнями в окремих сферах і статусом юридичної особи. Специфічною рисою установ ЄС є визнання за ними власної правосуб'єктності юридичної особи, тобто суб'єкта права, формально відособленого від Європейського Союзу. Деякі установи ЄС навіть наділені правом укладати від свого імені міжнародні угоди з третіми країнами. Ці угоди, проте, потребують схвалення політичними інститутами ЄС. Аналогічно органам Європейського Союзу система його установ є відкритою і поступово розширюється.

Отже, таким чином, структуру інституційного механізму можна охарактеризувати як трирівневу. Перший (базовий) рівень складає систему із семи інститутів; другому рівню органів властива різноманітність організаційно-правових форм і загальних умов діяльності; третій рівень – установи – використовується для позначення тих відомств ЄС, які створені для виконання спеціальних функцій і мають самостійну правосуб'єктність як юридичні особи.

Інституційний і правовий механізм ЄС дозволяє успішно вирішувати конфліктні ситуації, зумовлені так званим національним механізмом держав-членів ЄС. Слід відзначити, що принциповою особливістю, яка інститутів ЄС є те, що вони беруть участь в ухваленні актів, які мають обов'язкову юридичну силу.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття інституційної системи Європейського Союзу та її еволюція.
2. Структура інституційної системи Європейського Союзу та її характерні зміни.
3. Джерела правового регулювання статусу інститутів, органів та установ Європейського Союзу.
4. Принципи побудови й організації діяльності інституційної системи Європейського Союзу.
5. Поняття та ознаки «інституту», «органу», «установи» в інституційному механізмі Європейського Союзу.

Питання для самостійної роботи:

1. Особливості інституційної системи ЄС.
2. Етапи еволюції інституційної системи ЄС.
3. Перші прямі вибори до Європейського Парламенту.
4. Основні напрями реформування інституційної системи ЄС в кінці 20 ст.
5. Інституційна система ЄС після Лісабонського договору.

Рекомендована література до теми:

1. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х .Н. Бехруза. – Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. – 140 с.

2. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.
3. Гребенюк Д. О. Політико правова роль Європейського Парламенту в процесі застосування ст. 50 Договору про Європейський Союз. Сучасні напрями розвитку суспільства: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс» 2020 р. – 205 с.
4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
5. Право ЄС: устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
6. Акіменко Ю. Ю., Белолюбова О. О. Україна як кандидат на вступу ЄС: інституційний аспект взаємодії. Держави та регіони, серія:право. 2023, №1. С. 198-202.
7. Аракелян М.Р., Бехруз Х.Н., Гребенюк Д.О. Європейський парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. Держава та регіони, серія: Право. 2022, 4 (78). С.212-216
8. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. с. 695-696.
9. Гребенюк Д.О. Місце і роль Європейського Парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал. № 7, 2022. С. 465-467.
10. Гребенюк Д.О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. № 72, 2022 с. 32-35.

11. Гребенюк Д.О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. Право і суспільство. № 4, 2022 с. 15-19

12. Гребенюк Д.О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. Аналітично – порівняльне правознавство. № 3, 2022. с. 292 – 295.

13. Мануїлова К.В., Гребенюк Д.О. Виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2023 р.

14. Гребенюк Д.О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право» № 80(6). 2023 р.

15. Suprastatehood and supranationality in the prism of modern international law Amazonia Investiga, Volume 12 - Issue 62: 182-188 / February, 2023 <https://amazoniainvestiga.info/check/62/17-182-188.pdf>

ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

План лекції:

1. Еволюція Європейського Парламенту як інституту ЄС.
2. Зміцнення ролі Європейського Парламенту в інституційному механізмі ЄС.
3. Правові основи та принципи діяльності Європейського Парламенту.
4. Склад та порядок формування Європейського Парламенту.
5. Функції та повноваження Європейського Парламенту.
6. Внутрішня організація Європейського Парламенту: правовий статус Голови Європейського Парламенту, бюро, квестори, конференції голів, генеральний секретаріат, парламентські комітети (постійні та тимчасові), конференція голів комітетів, уповноважена група з Брекзїт.
7. Порядок роботи та прийняття рішень в Європейському Парламенті.
8. Відповідальність Європейського Парламенту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Політичний інститут, частіше вживається в множині політичні інститути – різновид соціальних інститутів, завданнями яких є встановлення, виконання та підтримання влади. Поняття «політичний інститут» виникло на основі стабільної та повторюваної моделі відтворення влади в суспільстві, що має спільні риси організації в будь-якому суспільстві. Поняття є досить розмитим, часто терміном може означатись якась окремо взята норма чи стала система звичаїв, тобто, політика встановленого взаємовідношення до такої норми в суспільстві.

Політичні інститути Європейського Союзу є однією з ключових складових системи, що забезпечує функціонування та розвиток. Розуміння їх

ролі, функцій та механізмів дії є важливим завданням як для майбутніх фахівців у галузі міжнародного права.

Україна, як країна-кандидат на вступ до ЄС, стикається з необхідністю адаптації своїх законодавчих, політичних та інституційних структур до вимог та стандартів Європейського Союзу. Одним з ключових аспектів цієї адаптації є розуміння та вивчення політичних інститутів ЄС, їхньої структури, принципів дії та взаємодії.

Для здобувачів вищої освіти ця тема є актуальною, оскільки надає можливість глибокого вивчення системи політичних інститутів Європейського Союзу та їхнього впливу на міжнародні відносини та правову систему країн-членів та країн-кандидатів. Розуміння цих аспектів допоможе майбутнім фахівцям в галузі міжнародного права краще орієнтуватися у сучасних міжнародних процесах та сприятиме розвитку їхньої професійної кар'єри в контексті європейської інтеграції.

Європейський парламент – наднаціональний політичний інститут, що посідає особливе місце в інституційній системі ЄС. Це пов'язано зі статусом представницького органу, порядком його формування, компетенцією, структурою та функціонуванням. У традиційних міжнародних організаціях часто зустрічаються органи, що претендують на представницький характер. Однак вони, за загальним правилом, парламентськими установами вважатися не можуть.

Варто зазначити, що термін «Європейський Парламент» було уведено в установчі договори ЄС 1986 р. Єдиним Європейським Актом. До цього існувала Асамблея Європейського Об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), яка була переважно консультативним інститутом, хоч і мала деякі владні повноваження (характерними з них – право відправляти у відставку Комісію шляхом висловлення їй недовіри).

У 1964 р. Рада посилила позиції Європейського Парламенту в нормотворчому процесі шляхом поширення консультації за межі так званих «важливих проблем», не визначивши при цьому нових меж для їх

застосування. Як результат, в середині 70-х рр. минулого століття Рада проводила консультації з Парламентом майже з усіх законодавчих пропозицій, підготовлених Комісією. Також за своєю ініціативою запровадила практику надання пояснень, чому вона не врахувала зауваження Парламенту. Характерно, що комісія також почала направляти всі службові документи не тільки Раді, але й Парламенту. Хоч така практика не отримала нормотворчого закріплення, проте продовжувала існувати, і з часом став звичним трикутник: Рада – Європейський Парламент – Європейська Комісія.

Принципового значення для зміни правового статусу Європейського Парламенту набула процедура проведення загальних і прямих виборів відповідно до акту «Про вибори до Європейської парламантської асамблеї загальними прямими виборами». З 1979 р. Європейський Парламент став обиратися прямим загальним голосуванням громадян держав-членів, що істотно підвищило рівень демократії союзу.

Важливою етапною подією у зміцненні позицій Європейського Парламенту було прийняття рішення Європейським Судом в 1980 році у справі *Roquette Frères*. Це рішення призвело до скасування регламенту, прийнятого Радою, через те, що його ухвалено без обов'язкової консультації з Парламентом. Таким чином, було підтверджено, що участь Парламенту у процесі прийняття законодавчих актів у визначених установчими договорами областях є обов'язковою.

Чергове розширення повноважень Парламенту забезпечило підписання Єдиного Європейського Акта, який запровадив процедуру співпраці, що передбачила необхідність проведення другого читання в Парламенті під час консультацій щодо проекту нормативного акта та процедури надання згоди Європейським Парламентом на прийняття нових членів ЄС і укладення угод про асоціацію. Також Суд у справі *Chernobyl* визнав за Парламентом право на оскарження актів інших інститутів Співтовариства, а у справі *Les Verts* обґрунтував можливість оскарження актів Європейського Парламенту. В умовах існування певних прогалів у праві ЄС Суд правосуддя визнав за

Парламентом статус повноцінного суб'єкта судового провадження щодо оскарження актів інститутів ЄС.

Суттєво вплинув Маастрихтський договір на розвиток Європейського Парламенту, цей нормативно-правовий акт розширив існуючі повноваження Парламенту, що сприяло його перетворенню на неодмінну складову законодавчої влади Союзу. Європейський Парламент більше не є суто консультативним органом, а перетворився на орган, який відіграє визначальну роль у законотворчому процесі ЄС. Розширення повноважень Європейського Парламенту в цей період супроводжувалося застереженням з боку Суду ЄС, згідно з яким неприпустимо, аби Парламент зловживав своїми правами. Суд зазначив, що прерогативи одного інституту не мусять перешкоджати виконанню функцій іншими інститутами, а також досягненню цілей ЄС.

У 1999 р. набрав чинності Амстердамський договір, який збільшив кількість напрямів європейської політики, в яких бере участь Європейський Парламент.

Згідно з Лісабонським договором, Європейський Парламент виступає представником вже не народів держав-учасниць, а громадян Союзу. Крім того, змінилася структура та організація самого Парламенту, до складу якого входить 750 депутатів плюс Голова, після брегзиту Європейський Парламент складається з 705 представників. Представництво громадян є дегресивно-пропорційним з мінімальним порогом із шести представників від держави-члена. Жодна держава-член не може отримати понад 96 місць. Члени Європейського Парламенту обираються строком на п'ять років на засадах прямого загального виборчого права шляхом вільного таємного голосування.

Європейський Парламент складається з:

– Голови – вищої посадової особи Європейського Парламенту, що здійснює керівництво всією діяльністю Парламенту і його органів. Голову обирають депутати зі свого складу строком на 2,5 роки, тобто на половину п'ятирічного терміну повноважень Європейського Парламенту. Допускається

повторне обрання. Від імені Парламенту його Голова підписує парламентські акти, у тому числі бюджет ЄС і тексти регламентів, директив і рішень, прийнятих спільно Європейським Парламентом і Радою ЄС;

– заступників Голови (віце-голів), яких, як і Голову, обирають депутати зі свого складу на 2,5 роки з правом на переобрання. Кількість заступників – 14. За ними визначається порядок старшинства: перший заступник, другий і т. д. Відповідно до цього порядку, заступники призначаються до виконання повноважень Голови в разі його відсутності;

– Бюро – органу Парламенту, який регулює фінансові, організаційні й адміністративні питання, що стосуються внутрішньої організації Парламенту, його секретаріату та його органів. До складу Бюро входять 15 осіб – це Голова і його 14 заступників. У роботі Бюро також беруть участь квестори;

– квесторів – посадових осіб Європейського Парламенту, яким доручаються адміністративні та фінансові питання. Квестори підзвітні Бюро Європейського Парламенту. Так само як Голова і заступники Голови Європейського Парламенту, квестори обираються депутатами зі свого складу на 2,5 роки. Квесторів п'ять, і між ними, аналогічно заступникам Голови, встановлюється порядок старшинства. Внутрішній регламент Європейського Парламенту покладає на квесторів обов'язок ведення спеціального реєстру фінансової і професійної діяльності парламентаріїв. З цією метою кожен депутат Європейського Парламенту зобов'язаний щорічно направляти квесторам декларацію, що включає відомості про його професійну та іншу оплачувану діяльність, а також про доходи, що отримуються на додаток до платні парламентарія від третіх осіб у зв'язку з його політичною діяльністю.

До структури Європейського парламенту входить Генеральний секретаріат, який є допоміжним апаратом Європейського Парламенту. Його співробітники мають забезпечувати роботу Парламенту (переклад документів, технічне обслуговування, юридична підтримка і т. д.).

Конференція голів виступає як орган політичного керівництва роботою Парламенту. Саме Конференція голів вирішує питання планування законодавчої та іншої діяльності Парламенту, визначає склад і компетенцію парламентських комісій, вирішує питання взаємодії Європейського Парламенту з парламентами держав-членів і т. д. До складу Конференції голів за посадою входять керівники парламентських фракцій і самого Парламенту, тобто Голова Європейського Парламенту і голови політичних груп (звідси і назва цього органу). У засіданнях Конференції голів також запрошується взяти участь один із депутатів, що не входить в жодну з фракцій, але без права голосу.

Кількість членів Конференції голів, таким чином, не є фіксованою (залежить від числа фракцій). Крім Бюро і Конференції голів, у структурі Європейського Парламенту функціонують і інші колегіальні органи з консультативними повноваженнями: Конференція голів комісій і Конференція голів делегацій. Ці органи дають рекомендації Бюро і Конференції голів з питань функціонування, відповідно, парламентських комісій або міжпарламентських делегацій, що включають депутатів Європейського Парламенту.

Аналогічно парламентам держав, з метою більш ефективної компетентної роботи щодо обговорення законопроектів та інших питань, з числа депутатів у Європейському Парламенті утворені комісії також можуть утворюватися підкомісії.

Завдання постійних комісій – попередній аналіз проектів законодавчих та інших актів, що підлягають прийняттю Європейським Парламентом.

Тимчасові комісії Європарламенту на відміну від постійних утворюються для вивчення певного питання і називаються спеціальними комісіями. Після доповіді на пленарному засіданні спеціальна комісія розпускається.

Після реформи, проведеної в результаті Лісабонського договору, система основних напрямів діяльності (функцій) Європейського Парламенту

закріплюється у ст. 14 ДЄС: «Європейський парламент спільно з Радою здійснює законодавчу і бюджетну функції. Він здійснює функцію політичного контролю та консультативну функцію згідно з умовами, передбаченими Договорами. Він обирає Голову Комісії».

Особливість законодавчих повноважень Європейського Парламенту полягає в тому, що останній не є одноосібним носієм законодавчої влади в ЄС, він завжди здійснює її спільно з Радою ЄС, яка представляє на рівні ЄС інтереси окремих держав-членів (в особі уповноважених ними національних міністрів).

Відповідно до Лісабонського договору, який встановлює рівні права між Європейським Парламентом і Радою ЄС, обидва органи є рівноправними у законодавчій владі. Це означає, що законодавчий акт ЄС для прийняття і набуття чинності має отримати затвердження як від Європейського Парламенту, так і від Ради ЄС. Якщо один із законодавчих органів не підтримує проект закону, то він буде відхилений.

Найбільш важливими і вагомими законодавчими повноваженнями Європейський парламент наділений у рамках загальної законодавчої процедури.

Законодавчий акт, ухвалений на її основі, може бути схвалений і введений в дію, якщо він отримав схвалення з боку Європейського парламенту. Однак можливість її використання суворо обмежена конкретними випадками, описаними і закріпленими в установчих актах. Як виняток встановлюється можливість її використання за допомогою правила «перекидного містка», але рішення про його застосування залежить не від Парламенту, а від Ради.

Установчі акти, досить значно розширюють сферу застосування загальної законодавчої процедури, вводять і деякі інші обмеження. Це стосується, зокрема, володіння правом законодавчої ініціативи. Воно належить майже монополю Європейській комісії. Парламент, щоправда, наділений правом просити Комісію виступити з необхідною законодавчою ініціативою. Однак таке звернення Парламенту не зобов'язує Комісію до

вжиття необхідних відповідних заходів. Згідно з установчим актом Комісія може, у разі якщо вона не робить необхідних кроків і не відповідає належним чином на звернення Парламенту, обмежитися лише наданням необхідних пояснень.

До бюджетних повноважень Європейського Парламенту належить насамперед прийняття щорічного бюджету Союзу, на основі якого виробляються фінансові асигнування ЄС. Бюджет Союзу приймається щорічно – у розрахунку на один фінансовий рік, який починається 1 січня і закінчується 31 грудня.

Найбільш широкими контрольними повноваженнями Європейський Парламент наділений відносно головного виконавчого інституту ЄС – Європейської Комісії, яка не тільки зобов'язана регулярно звітувати перед ним про свої дії, але і може бути відправлена ним у відставку шляхом висловлення вотуму недовіри. Європейський Парламент також здійснює контроль щодо інших інститутів, органів, установ ЄС і в деяких випадках відносно держав-членів ЄС.

Консультативні повноваження Європейського Парламенту стосуються видання правових актів з питань ядерної енергетики в рамках Євратому. Наприклад, норми соціального захисту населення та працівників від іонізуючого випромінювання затверджує Рада після консультації з Європейським Парламентом і за пропозицією Комісії.

Консультативні повноваження Європейського Парламенту також стосуються призначення членів Рахункової палати (призначаються Радою ЄС після консультації з Європейським Парламентом), Голови і членів Правління Європейського Центрального Банку (призначаються Європейською Радою після консультації з Європейським Парламентом).

Європейський Парламент самостійно призначає терміном на п'ять років Європейського Омбудсмана, який проводить розслідування порушень порядку управління в діяльності інститутів, органів і установ ЄС.

З 2001 р., спільно з Радою ЄС Європейський Парламент також призначає спеціального «інформаційного» омбудсмена ЄС – Європейського контролера щодо захисту даних.

Політичні переконання (точніше, партійна приналежність), а не національність визначають характер депутатських об'єднань у стінах Європейського Парламенту. Як і в національних парламентах, його депутати об'єднуються у фракції, що офіційно називаються – політичними партіями. При цьому політична партія не може включати депутатів тільки однієї держави. У залі засідань парламентарії розташовуються не за національною, а за партійною приналежністю.

У відповідності зі сформованою традицією парламентських інститутів, Європейський Парламент працює в сесійному порядку. Європейський Парламент збирається на свою щорічну сесію автоматично, «без будь-якого скликання в другий вівторок березня».

De facto Європейський Парламент є постійно діючим інститутом. За необхідності позачергові засідання проводяться на вимогу більшості депутатів Ради ЄС або Європейської Комісії.

Пленарні засідання і засідання парламентських комісій (крім слідчих) є публічними, як і документація. Протоколи засідань та інша інформація, що характеризує діяльність Європейського Парламенту, публікуються в Офіційному журналі Європейського Союзу. Після закінчення кожного засідання його відеозапис розміщується в Інтернеті.

Прийняття рішень Європейським Парламентом відбувається, за загальним правилом, простою більшістю, тобто більшістю від числа поданих голосів. Тільки в деяких особливо важливих випадках установчі договори ЄС вимагають, щоб Європейський Парламент приймав рішення абсолютною більшістю від загального числа депутатів. Такий порядок встановлено, наприклад, для: надання згоди на вступ до ЄС нових держав-членів; обрання Голови Європейської Комісії; відхилення законопроектів у рамках звичайної

законодавчої процедури або відхилення проекту бюджету ЄС; прийняття власного внутрішнього регламенту.

Європейський Парламент несе колегіальну юридичну відповідальність перед Судом ЄС у формі скасування парламентських актів, а також покладання на Парламент обов'язку вчинити певні дії, якщо такий обов'язок випливає з установчих договорів (за позовами щодо бездіяльності). Індивідуальна юридична відповідальність депутатів супроводжується низкою обмежень: по-перше, недоторканістю (іммунітетом) парламентаріїв; по-друге, невідповідальністю за парламентську діяльність. Однак ці обмеження не стосуються відповідальності депутата перед самим Європейським Парламентом за вчинені ним дисциплінарні проступки.

Політичні інститути Європейського Союзу відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політики, яка має величезний вплив на життя громадян країн-членів та країн-кандидатів на вступ. У контексті даної теми, ми зазначили, що важливе місце посідає Європейський Парламент, який виступає одним з головних органів законодавчої влади та символом демократії в ЄС. Проте, Європейський Парламент працює в тісному партнерстві з іншим важливим органом ЄС - Радою Європейського Союзу.

Рада ЄС – найактивніший керівний інститут міжнаціонального характеру в Європейському Союзі. На відміну від Європейської ради, вона володіє майже універсальною компетенцією і повноваженнями в масштабі всього інтеграційного об'єднання в цілому. Звісно, у політичній ієрархії Рада ЄС, безумовно, поступається пальмою першості Європейській раді. Зрештою, вона складається з міністрів, а Європейська рада – з глав держав та/або урядів. Однак в ієрархії правових актів, що ухвалюються інститутами ЄС, ситуація виглядає дещо інакше. Тоді як Європейська Рада формально позбавлена законодавчих повноважень, тому Рада ЄС залишається головним законодавчим органом ЄС, навіть якщо в рамках загальної законодавчої процедури вона ділить свої повноваження з Європейським парламентом. Натомість при застосуванні спеціальної законодавчої процедури Рада ЄС

залишається господарем становища. Законодавчі акти, ухвалені Радою ЄС або за її участі, посідають верхню сходинку в ієрархії правових актів Союзу, слідуючи безпосередньо за установчими договорами.

Слід відмітити, що Рада ЄС за потреби може брати на себе і виконавчі функції. Звичайно, Рада не має в цьому випадку такий значний апарат, як апарат Європейської комісії. Але основна маса рішень, які були ухвалені Радою, виконується або підлягає виконанню державами - членами Союзу. Не менш важливо і те, що даний інститут має власний Генеральний секретаріат, який обслуговує не тільки Раду ЄС, а й Європейську раду.

Авторитет Ради ЄС, її роль та вплив зумовлені не тільки функціональним призначенням, багато в чому вони пов'язані також із тим, що даний інститут залишається хто також, забезпечує представництво і захист інтересів держав-членів у рамках ЄС та їхніх спільних інтересів поза ним. Рішення, які були ухвалені Радою, покликані поєднувати й узгоджувати інтереси як Союзу, так і держав-членів. За спиною таких рішень не лише опора на право ЄС, а й і міць та підтримка держав-членів, для яких ці рішення є обов'язковими.

Питання до практичного заняття:

1. Еволюція Європейського Парламенту як інституту ЄС, та зміцнення ролі Європейського Парламенту в інституційному механізмі ЄС.
 2. Склад та порядок формування Європейського Парламенту.
 3. Функції та повноваження Європейського Парламенту.
 4. Склад та порядок формування Ради ЄС.
 5. Функції та повноваження Ради ЄС.
 6. Порядок роботи та процедура прийняття рішень Ради ЄС.
- Відповідальність Ради ЄС.
7. Склад та правовий статус Європейської Ради.
 8. Функції та повноваження Європейської Ради.

9. Становлення Європейської Комісії як інституту ЄС. Склад Європейської Комісії.

10. Функції, повноваження та принципи діяльності Європейської Комісії.

Питання для самостійної роботи:

1. Як відбувається розподіл влади серед інститутів?
2. Які основні функції Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу і як вони взаємодіють між собою?
3. Які інструменти та механізми використовуються Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу для забезпечення демократичності та ефективності прийняття рішень?
4. Розкрийте порядок законодавчих процедур в ЄС?
5. Який із інституційних органів приймає рішення про призупинення членства в ЄС?

Рекомендована література до теми:

1. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х.Н. Бехруза. – Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. – 140 с.
2. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. – 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. – 226 с.
3. Гребенюк Д. О. Політико правова роль Європейського Парламенту в процесі застосування ст. 50 Договору про Європейський Союз. Сучасні напрями розвитку суспільства: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс» 2020 р. – 205 с.
4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

5. Право ЄС: устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
6. Акіменко Ю. Ю., Белогубова О. О. Україна як кандидат на вступу ЄС: інституційний аспект взаємодії. Держави та регіони, серія:право. 2023, №1. С. 198-202.
7. Аракелян М.Р., Бехруз Х.Н., Гребенюк Д.О. Європейський парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. Держава та регіони, серія: Право. 2022, 4 (78). С.212-216.
8. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. С. 695-696
9. Гребенюк Д.О. Місце і роль Європейського Парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал. № 7, 2022. С. 465-467.
10. Гребенюк Д.О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. № 72, 2022 С. 32-35.
11. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. С. 695-696
12. Гребенюк Д.О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. Право і суспільство. № 4, 2022 С. 15-19.
13. Гребенюк Д.О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. Аналітично – порівняльне правознавство. № 3, 2022. С. 292-295.
14. Мануїлова К.В., Гребенюк Д.О. Виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2023 р.

15. Гребенюк Д.О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право» № 80(6). 2023 р.

16. Гребенюк Д.О. Інтеграція в європейський союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. С. 16-19.

17. Suprastatehood and supranationality in the prism of modern international law Amazonia Investiga, Volume 12 - Issue 62: 182-188 / February, 2023 <https://amazoniainvestiga.info/check/62/17-182-188.pdf>

ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКА РАХУНКОВА ПАЛАТА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК ЯК «НЕПОЛІТИЧНІ» ІНСТИТУТИ ЄС

План лекції:

1. Історія заснування Європейської рахункової палати та її місце серед інших інститутів Європейського Союзу.
2. Функції і завдання Європейської рахункової палати.
3. Склад, термін повноважень і порядок призначення аудиторів.
4. Європейський Центральний Банк як інститут Європейського Союзу та його місце в Європейській системі центральних банків.
5. Формування, організація, специфіка діяння і порядок функціонування Європейського Центрального Банку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У ході розвитку процесу європейської інтеграції, його поглиблення та географічного розширення, а також із збільшенням бюджету ЄС, вдосконалювалися механізми фінансового контролю у ЄС. Розвиток та зростання бюджету ЄС викликали потребу у створенні складної та багаторівневої системи фінансового контролю, без якої, за світовими стандартами, ефективний розвиток будь-якого державного або наднаціонального об'єднання неможливий.

Фінансовий контроль у ЄС здійснюється у двох аспектах: перший аспект пов'язаний із формуванням бюджету ЄС, контролем за його ухваленням, перевіркою достовірності фінансової звітності та ухваленням бюджету. Другий аспект відображається у підвищенні ефективності системи аудиту фінансового управління шляхом виявлення порушень і відхилень, а також фактів шахрайства й корупції.

Основні суб'єкти системи фінансового контролю – це Європейська рахункова палата, Європейське управління з питань запобігання

зловживанням та шахрайству та Європейський Парламент, які тісно співпрацюють між собою. Однак чіткого правового закріплення та налагодженого механізму їх співпраці ще не існує. На практиці, при виявленні фактів шахрайства у витрачанні коштів бюджету ЄС Європейська рахункова палата передає необхідну документацію у Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству, яке в свою чергу взаємодіє з національними наглядовими та правоохоронними органами. Проте правовий механізм швидкої взаємодії цих органів у випадку виявлення шахрайства чи корупції при управлінні бюджетними коштами ЄС не регламентований на рівні ЄС. Він існує лише на рівні національного законодавства держав-членів ЄС.

Європейська рахункова палата – це унікальний інститут ЄС, що постійно розвивається та вдосконалюється. Найменування цього інституту на офіційних мовах ЄС відповідають традиційним назвам аналогічних за функціями органів держав-членів (англ. Court of Auditors, нем. Rechnungshof, франц. Cour des comptes, порт. Tribunal de Contas, нід. – Rekenkamer, і т.п.).

Питання про створення Європейської рахункової палати було піднято в 1973 році на зустрічі керівників держав-членів у Копенгагені. Європейська рахункова палата була утворена відповідно до положень другого бюджетного договору 1975 року і почала функціонувати з жовтня 1977 року у штаб-квартирі в Люксембурзі, а окремий офіс розташований у місті Брюсселі. Початково Європейська рахункова палата не була включена до переліку інститутів Європейських Співтовариств. Правовий статус Європейської рахункової палати ЄС було встановлено з прийняттям Маастрихтського договору 1992 року. Включення Європейської рахункової палати до переліку інститутів Співтовариств та ЄС в цілому не змінило її повноважень, але підвищило офіційний статус, зрівнявши її з іншими інститутами ЄС.

Внутрішня організація Європейської рахункової палати визначається в Договорі про функціонування ЄС (ДФЄС) та внутрішнім регламентом (Статутом) Палати, який приймається Європейською рахунковою палатою

після затвердження Радою ЄС. Зміни в порядок призначення аудиторів Європейської рахункової палати були внесені Ніццьким договором 2001 року.

До вступу в силу Лісабонського договору правовий статус Європейської рахункової палати визначався головним чином Договором про заснування Європейського Співтовариства 1992 року. Однак з 1 грудня 2009 року з набуттям чинності Лісабонського договору повноваження Європейської рахункової палати визначені у частині шостій Договору про функціонування ЄС (статті 285-287).

Європейська рахункова палата не має повноважень приймати юридично обов'язкові рішення, що відрізняє її від інших інститутів ЄС.

Європейська рахункова палата виконує контрольну функцію і не належить до жодної з класичних гілок влади. Це правове положення є характерним для більшості незалежних рахункових палат у світі. Крім бюджетного контролю, Європейська рахункова палата сприяє Європейському Парламенту та Раді ЄС у контролі за виконанням бюджету ЄС.

Згідно з ДФЄС, Європейська рахункова палата перевіряє звітність про всі надходження та видатки ЄС, а також звітність усіх органів, служб та агентств ЄС. Вона також надає висновок про достовірність звітності та правомірність транзакцій, який публікується в Офіційному віснику Європейського Союзу.

Крім того, Європейська рахункова палата здійснює перевірки на основі облікової документації та у приміщеннях органів, установ або агентств ЄС, а також в державах-членах, зокрема у фізичних та юридичних осіб, що отримують надходження з бюджету ЄС. Перевірки у державах-членах здійснюються у взаємодії з національними аудиторськими органами або, у випадку відсутності необхідних повноважень, разом з компетентними національними установами. Європейська рахункова палата та національні аудиторські органи держав-членів співпрацюють у дусі взаємної довіри,

зберігаючи при цьому свою незалежність. Ці органи або установи надають Європейській рахунковій палаті інформацію про свої плани брати участь у перевірці.

Річний звіт Європейської рахункової палати – це ключовий документ, який складається після завершення кожного фінансового року і містить узагальнену інформацію про всі проведені перевірки за цей період. Згідно з пунктом 4 статті 287 ДФЄС цей звіт надсилається інститутам ЄС. Після отримання відповідей від інститутів ЄС Європейська рахункова палата може вносити зміни до своїх висновків, які містяться у річному звіті. Остаточна версія річного звіту публікується в Офіційному віснику Європейського Союзу.

Після кожної перевірки Європейська рахункова палата складає спеціальні звіти, які надсилаються зацікавленим інститутам і органам. Ці звіти зазвичай містять невелику кількість матеріалів інформації. Отримавши спеціальний звіт, зацікавлені інститути та органи мають два з половиною місяці, щоб надати відповідь на нього. В цій відповіді можуть міститися аргументовані заперечення щодо висновків Європейської рахункової палати або інформація про заходи, які були прийняті на основі перевірки. Матеріали спеціальних звітів потім включаються до річного звіту Європейської рахункової палати.

Інститути ЄС можуть звертатися до Європейської рахункової палати з питаннями, на які вона повинна надати свої висновки. Крім того, під час прийняття нормативних актів щодо різних питань, зокрема фінансових регламентів та заходів щодо запобігання зловживань, що впливають на фінансові інтереси ЄС, Рада та Європейський Парламент зобов'язані отримати висновок Європейської рахункової палати.

Співпраця між Європейською рахунковою палатою та рахунковими палатами держав-членів полягає у взаємному обміні інформацією та певній координації перевірок. Зараз основна взаємодія між Європейською рахунковою палатою та рахунковими палатами держав-членів ЄС

здійснюється через Європейську організацію вищих органів фінансового контролю (EUROSAI).

Стаття 285 ДФЄС передбачає, що склад Європейської рахункової палати включає по одному представнику від кожної держави-члена, які діють повністю незалежно в інтересах ЄС. Термін їх повноважень становить шість років і може бути продовжений.

Згідно з пунктом 2 статті 286 ДФЄС членів Європейської рахункової палати призначає Рада за пропозицією держав-членів і після консультації з Європейським Парламентом.

Для того щоб стати членом Європейської рахункової палати, кандидат повинен відповідати вимогам, визначеним у пункті 1 статті 286 ДФЄС. Член Європейської рахункової палати повинен мати громадянство однієї з держав-членів, мати досвід роботи в «органах зовнішнього аудиту» у своїй країні або мати спеціальну кваліфікацію для зайняття цієї посади. При цьому їхня незалежність не повинна бути під сумнівом. Вони повинні бути незалежними від урядів або установ держав-членів і ЄС і не мають права отримувати вказівки від цих органів.

Протягом свого терміну члени Європейської рахункової палати не можуть займатися жодною іншою професійною діяльністю і повинні «утримуватися від будь-яких дій, несумісних з їх обов'язками».

Член Європейської рахункової палати може бути відсторонений від посади або позбавлений права на пенсію та інші подібні виплати лише у випадку, якщо Суд ЄС за висновком Європейської рахункової палати визначить, що він більше не відповідає необхідним вимогам або не виконує своїх обов'язків, що впливають з посади.

Згідно з пунктом 2 статті 286 ДФЄС члени Європейської рахункової палати обирають зі свого складу голову строком на три роки, з можливістю повторного обрання. Голові Європейської рахункової палати доручаються обов'язки з координації та контролю за діяльністю Палати, а також представлення Палати в інститутах ЄС та міжнародних організаціях.

Згідно зі своїм правовим статусом (відповідно до статті 286 ДФЄС), Європейська рахункова палата є незалежним інститутом ЄС і самостійно обирає форми і методи своєї роботи, планує і проводить аудиторські перевірки, контролює фінансову діяльність будь-яких інститутів та структур ЄС, а також публікує результати своєї діяльності та висловлює свою окрему думку. Це означає, що Європейська рахункова палата не несе політичної відповідальності перед іншими інститутами ЄС та державами-членами, і її повноваження не можуть бути припинені достроково при виконанні її обов'язків і дотриманні обмежень.

Проте, як вже було зазначено, для членів Європейської рахункової палати існує лише одна форма юридичної відповідальності – можливість бути звільненими за рішенням Суду ЄС за вимогою Європейської рахункової палати.

Європейська рахункова палата також сама підлягає фінансовому контролю. Щоб запобігти будь-яким фінансовим порушенням в Палаті, з одного боку, і не поставити під сумнів її незалежність і об'єктивність – з іншого, Європейська рахункова палата регулярно піддається аудиторській перевірці. Звіт про цю перевірку направляється Голові Європейського Парламенту і публікується в Офіційному віснику Європейського Союзу, що забезпечує високий рівень публічності її діяльності.

Європейський Центральний Банк був заснований відповідно до Маастрихтського договору 1992 року для здійснення керівництва єдиною грошовою політикою ЄС в рамках економічного і валютного союзу. 26 травня 1998 року Рада ЄС прийняла Рішення 98/345316 про призначення керівних посад у Правлінні Європейського Центрального Банку. Це призвело до об'єднання національних центральних банків держав-членів ЄС в єдину систему, відому як «Європейська система центральних банків».

Починаючи з 1 червня 1998 року, Європейський Центральний Банк розпочав свою діяльність, за півроку до введення єдиної валюти ЄС – євро. З

моменту заснування ЄЦБ, він успадкував повноваження Європейського Валютного Інституту, після чого останній був ліквідований.

Лісабонський договір 2007 року офіційно включив Європейський Центральний Банк в систему «інститутів» ЄС. Управління ЄСЦБ здійснюється через керівні органи – Керівну Раду, Правління та Генеральну Раду для держав-членів, які беруть участь в третьому етапі економічного та валютного союзу.

Правління ЄЦБ, склад якого включає Голову, заступника Голови та чотири інших членів, відповідає за реалізацію монетарної політики відповідно до рішень Керівної Ради. Керівна Рада, у свою чергу, ухвалює керівні принципи та приймає рішення, необхідні для забезпечення виконання завдань, покладених на ЄСЦБ.

Члени Керівної Ради та Правління виконують свої обов'язки на постійній основі, не займаючись іншою оплачуваною або неоплачуваною посадою без дозволу Керівної Ради. Вони обираються на строк вісім років без права переобрання. Головний орган керівництва Європейського Центрального Банку, Керівна Рада, призначається на засідання не рідше десяти разів на рік. Перебіг засідань визначається графіком, затвердженим щорічно. У разі потреби Голова ЄЦБ, або принаймні троє членів Ради можуть скликати позачергові зустрічі.

Керівні органи працюють у закритому режимі. Засідання проводяться без участі сторонніх осіб, а результати голосування не розголошуються. Однак, Голова Ради ЄС та представник Європейської Комісії можуть бути присутніми на засіданнях ЄЦБ, хоча і без права голосу. Зі свого боку, Голова ЄЦБ може брати участь у зустрічах Ради ЄС, якщо обговорюються питання, що стосуються цілей та завдань ЄСЦБ.

Основні завдання ЄЦБ включають регулювання монетарної політики, проведення валютних операцій, управління валютними резервами, та підтримку безперешкодної роботи платіжних систем. Головне завдання

полягає в забезпеченні цінової стабільності, з врахуванням загальної економічної політики ЄС.

Функції ЄЦБ обмежуються грошово-економічними питаннями, а його компетенція розповсюджується тільки на країни, що перейшли на євро. З метою забезпечення своєї діяльності, Європейський Центральний Банк разом з національними центральними банками має можливість відкривати рахунки для кредитних установ, державних органів та інших учасників ринку.

Незалежність ЄЦБ та національних центральних банків є важливим принципом їхньої роботи. Цей принцип забезпечує стабільність складу керівних органів та можливістю скасування їхніх рішень тільки за умови схвалення Судом ЄС. Європейський Центральний Банк, як ключовий інститут Європейського Союзу, несе колегіальну юридичну відповідальність перед Судом ЄС у різних форматах, включаючи пред'явлення позовів про анулювання за бездіяльність.

Керівники ЄЦБ, зокрема Голова та його заступники, несуть індивідуальну юридичну відповідальність і можуть бути усунуті з посади за рішенням Суду ЄС.

Керівники національних центральних банків, що входять до Керівної Ради ЄЦБ, також несуть відповідальність перед владними органами своїх держав, і їх рішення можуть бути оскаржені в Суді ЄС.

Питання до практичного заняття:

1. Історія заснування Європейської рахункової палати та її місце серед інших інститутів права ЄС.
2. Функції і завдання Європейської рахункової палати.
3. Склад, термін повноважень і порядок призначення аудиторів.
4. Європейський Центральний Банк як інститут ЄС та його місце в Європейській системі центральних банків.
5. Формування, структура та порядок функціонування Європейського Центрального Банку.

Питання для самостійної роботи:

1. Внутрішня організація та структура Європейської рахункової палати.
2. Етичні принципи Європейської рахункової палати.
3. Взаємодія Європейської рахункової палати з іншими інституціями ЄС.
4. Заснування ЄЦБ та його становлення як інституту ЄС.
5. Повноваження ЄЦБ.

Рекомендована література до теми:

1. Алексеєвська Г. С. Дослідження монетарної політики Європейського Центрального Банку. Digital and innovative economy processes, strategies, technologies: матеріали Міжнарод. наук. конф. Кельце, Польща, 2019. С. 22-24.
2. Дудченко, В. Ю. Європейський центральний банк: практика функціонування у кризовий та посткризовий період. Фінансові дослідження. 2019. № 2 (7).
3. Дудченко В.Ю. Монетарна політика Європейської Системи Центральних Банків: незалежність та координація. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2018. №2. С. 165-174.
4. Зінченко Г. С. Співробітництво Рахункової палати України та Європейського Суду аудиторів в контексті євроінтеграції України / наук. кер. М. В. Плотнікова. Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матеріали науково-практичного круглого столу, м. Суми, 27 січня 2023 р. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 63-67.
5. Івашова Л. М., Шевченко Н. І. Стратегічні напрями розвитку системи управління державними фінансами: цифровізація процесів моніторингу та контролю. Публічне управління та митне адміністрування, №3 (38) 2023. С. 34-42.

6. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.
7. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
8. Михалчич, В. М. Ознаки правового статусу Європейського центрального банку. Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 54. С. 224-226.
9. Основи права Європейського Союзу : підручник / Адашис Л.І. та ін.; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
10. Панова Л. В. Принцип незалежності у діяльності Європейського Центрального Банку та Національного Банку України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 45. Т. 1. 2017. С. 91-96.
11. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / Анакіна Т. М. та ін.; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.
12. Право Європейського Союзу : підручник / Петров Р. А. та ін.; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.
13. Право ЄС : устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
14. Стечишин Т. Б., Руда О. Я. Дослідження монетарної політики Європейського центрального банку у контексті глобальних фінансових змін: уроки для України. Економіка і суспільство. 2017. №9. С. 1061-1067.
15. Чумаченко О., Поскрипко Н. Путівник інститутами Європейського Союзу. Довідкове видання (в межах реалізації проекту Erasmus+ Jean Monnet Modules European Political Integration: Historical Retrospective and Nowadays. Глухів, 2023. 70 с.

16. Amttenbrink. Institutional Law of the European Union. Edward Elgar Publishing Limited, 2019. 256 p.
17. Institutions of the European Union edited by Dermot Hodson, Uwe Puetter, Sabine Saurugger, and John Peterson. The New European Union Series. Fifth Edition. 13 March 2022. 504 p.
18. Nigel F. EU Treaties & Legislation 2021-2022. OUP Oxford; 32nd edition, 2021. 800 p.
19. Seidl C. Inflation: thruway of ECB's monetary policy. Journal of Economic Analysis. 2023. № 2 (1). P. 1–15.
20. Zumbini F. Some contradictions in the quantitative easing of the European Central Bank. Italian Journal of Public Law. 2020. Vol. 12, Iss. 2, P. 260–274.

ТЕМА 8. СУДОВА СИСТЕМА ЄС ТА ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО

План лекції:

1. Судова система Європейського Союзу.
2. Загальні принципи побудови та основні ланки судової системи.
3. Склад та повноваження Суду Європейського Союзу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Суд Європейського Союзу (Суд ЄС) володіє винятковою компетенцією у вирішенні правових питань, які ставляться перед ним. Головна мета цього інституту полягає в забезпеченні однакового тлумачення та застосування законодавства ЄС у всіх державах-членах. Крім того, Суд ЄС має повноваження вирішувати правові спори між державами-членами, інститутами ЄС, а також розглядати позови, які подані фізичними або юридичними особами.

Складаючись з Суду Справедливості, Загального Суду та спеціалізованих трибуналів, Суд ЄС забезпечує ретельний розгляд і вирішення справ різної складності та важливості. Загальний Суд (колишній Суд першої інстанції), утворений з метою розвантаження Суду Справедливості від зростаючого навантаження, може розглядати справи, які потім можуть бути оскаржені в Суді Справедливості.

Упровадження Ніщцького договору 2001 року передбачило створення судових палат і спеціалізованих трибуналів для розгляду конкретних категорій правових спорів. На сьогоднішній день, Суд у справах публічної служби був першим із сформованих трибуналів (проіснував з 2004 по 2016 рр.).

Суд ЄС засідає у Люксембурзі. Суд Справедливості складається з суддів, що представляють кожну державу-члена, та 11 генеральних адвокатів, обраних на шестирічний термін. Вони обрані з урахуванням їх незалежності та кваліфікації для зайняття найвищих судових посад. Згідно з Протоколом

про Статут Суду ЄС, у внутрішній організації Суду передбачені різні посади, включаючи Голову Суду, Першого генерального адвоката та Секретаря. Органи Суду включають судові палати, Велику палату та Пленум. Кожен з них відіграє важливу роль у вирішенні справ і прийнятті рішень з найважливіших питань для Європейського Союзу.

Склад Загального Суду може змінюватися згідно з вимогами Статуту ЄС. Наразі, Загальний Суд складається з двох суддів від кожної держави-члена.

Судді призначаються за спільною згодою урядів держав-членів після консультацій з комісією, відповідальною за надання висновку щодо відповідності кандидатів виконувати обов'язки судді.

Судді обираються на 6 років, з можливістю переобрання, згідно з процедурою, визначеною Статутом. Внутрішня організація Загального Суду подібна до організації Суду Справедливості, з обранням Голови, Віце-Голови та Секретаря.

Кожен член суду має юрисдикційний імунітет і зобов'язаний дотримуватися принципу незалежності. Члени Суду ЄС публічно присягають виконувати свої обов'язки неупереджено та сумлінно.

Судовий процес є важливою складовою системи правосуддя Європейського Союзу і складається з двох ключових етапів: письмового та усного. Щоб забезпечити легітимність рішень, Суд ЄС вимагає участі непарної кількості суддів у їх ухваленні.

Юрисдикція Суду ЄС включає розгляд справ прямої та преюдиційної юрисдикції, а також попередній контроль щодо міжнародних угод. Суд ЄС розглядає різноманітні справи, від позовів за порушенням обов'язків держав-членів до тлумачення правових актів ЄС та контролю за відповідністю міжнародних угод стандартам ЄС.

У ході своєї діяльності Суд ЄС співпрацює з усіма інституціями Європейського Союзу, перш за все з Комісією ЄС, яка має роль «наглядача» з дотриманням права ЄС, а також з Європарламентом і Радою ЄС. Всі

інституції ЄС, включаючи ті, які були створені Лісабонським договором, мають право звертатися до Суду ЄС. Суд ЄС може отримувати широкі повноваження за допомогою прийняття регламентів, які Європарламент і Рада ухвалюють спільно, і можуть надавати Суду ЄС юрисдикцію щодо санкцій, які вони визначають. Головна мета Суду ЄС полягає в забезпеченні однакового розуміння та застосування установчих договорів і правових актів, що базуються на них.

Питання до практичного заняття:

1. Судова система Європейського Союзу: загальні принципи побудови, Основні ланки судової системи Союзу.
2. Склад і порядок формування Суду Справедливості. Особливості статусу генеральних адвокатів. Гарантії незалежності членів Суду Справедливості.
3. Пленум і палати Суду Справедливості. Керівні посадові особи, секретар і апарат Суду Справедливості. Організація роботи і прийняття рішень.
4. Особливості процедури в Суді Справедливості. Основні процесуальні стадії, їх цілі та зміст.
5. Юрисдикція Суду ЄС. Справи прямої юрисдикції. Преюдиціальні запити національних судів. Попередній контроль міжнародних договорів ЄС та інші категорії справ, що розглядаються Судом Справедливості.
6. Правовий статус Загального Суду. Склад Загального суду. Юрисдикція Загального Суду.
7. Порядок створення судових палат і наділення їх юрисдикційними повноваженнями.

Питання для самостійної роботи:

1. Кооперація Суду ЄС з національними судами держав-членів ЄС.
2. Взаємодія Суду ЄС з міжнародними судовими установами.

3. Правила прямих проваджень у Суді ЄС.
4. Правила апеляційних проваджень у Суді ЄС.
5. Правила преюдиціальних проваджень у Суді ЄС.

Рекомендована література до теми:

1. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.
2. Камінська І. В. Принципи організації функціонування судової системи України та Суду Європейського Союзу в період глобального поширення вірусу COVID-19: порівняльно-правовий аналіз. Альманах права. 2020. Випуск 11. С.299-307.
3. Камінська І. В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 47–53.
4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
5. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене і доповнене. К.: «Знання», 2012. 759 с.
6. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. Х. : Право, 2010. 360 с.
7. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС : монографія. Харків : Право, 2018. 528 с.
8. Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. Вісник Національної академії правових наук України. 2018. Т. 25. № 1. С. 79-96.
9. Комарова Т. В. Суд справедливості Європейського Співтовариства

вугілля та сталі як прообраз Суду справедливості ЄС. Проблеми законності. 2018. Вип. 140. С. 144-153.

10. Кравчук В., Юхимюк О. Загальні аспекти правового статусу судді Суду Справедливості Європейського Союзу. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2022. № 4 (22). С. 99-107.

11. Менюк Д. О. Суд Європейського Союзу: система та організація діяльності. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 48): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 9-10 березня 2023 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФОП Шпак В.Б. С. 32-35.

12. Основи права Європейського Союзу : підручник / Адашис Л.І. та ін. ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.

13. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / Анакіна Т. М. та ін. ; за заг. ред. Яковюка. І. В. Харків : Право, 2021. 360 с.

14. Право Європейського Союзу : підручник / Петров Р. А. та ін. ; за ред. Петрова Р. А. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.

15. Решота В.В. Європейський Союз: історичні, правові та інституційні основи : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. 172 с.

16. Семенова М.В. Правове значення рішень Суду Європейського Союзу щодо застосування актів законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики іншими країнами– учасниками та питання застосування таких рішень судами України у вирішенні відповідних спорів. Право та інноваційне суспільство. № 2 (17). 2021. С.65-70.

17. Тихомирова Г.Є. Історія становлення та особливості судової системи Європейського Союзу. Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С. 79-83.

18. Amtenbrink. Institutional Law of the European Union. Edward Elgar

Publishing Limited, 2019. 256 p.

19. Institutions of the European Union edited by Dermot Hodson, Uwe Puetter, Sabine Saurugger, and John Peterson. The New European Union Series. Fifth Edition. 13 March 2022. 504 p.

ТЕМА 9. КОНСУЛЬТАТИВНІ ТА КОНТРОЛЬНІ ОРГАНИ ЄС

План лекції:

1. Особливості консультативних органів Європейського Союзу. Основні й допоміжні консультативні органи.
2. Європейський економічний та соціальний комітет: порядок формування, повноваження, порядок діяльності.
3. Комітет Регіонів: склад, порядок обрання та повноваження.
4. Правовий статус Європейського Омбудсмена.
5. Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Злагоджена робота інституційного механізму ЄС значною мірою залежить від діяльності численних комітетів, що створюються при інститутах ЄС або є самостійними органами ЄС. Комітети виконують різні завдання, відіграють суттєву роль у підготовці й обговоренні проектів нових правових актів ЄС, впливають на зміст усієї нормотворчої діяльності Союзу. Діяльність найбільш важливих з них, що мають статус консультативних органів ЄС загальної компетенції, – Європейського економічного та соціального комітету і Комітету Регіонів – безпосередньо регулюється положеннями установчих документів ЄС (гл. 3 «Консультативні органи Союзу» розділу I частини 6 «Інституційні та фінансові положення ДФЕС»).

Відповідно до ДЕС і ДФЕС, Економічний і соціальний комітет і Комітет Регіонів сприяють законодавчим інститутам ЄС (Європейському Парламенту та Раді ЄС), а також Європейській Комісії шляхом здійснення «консультативних функцій» (§ 4 ст. 13 ДЕС; § 1 ст. 300 ДФЕС). У низці випадків установчі документи ЄС прямо передбачають обов'язок запитувати

консультативний висновок Європейського економічного та соціального комітету і (або) Комітету Регіонів.

Формально висновок консультативного органу не має обов'язкової сили для приймаючих відповідне рішення інститутів. Водночас, якщо вимогу про запит консультативного висновку не було виконано, то це розглядається як істотне порушення процедури прийняття правового акта, яке може призвести до його анулювання Судом ЄС.

Крім того, не можна не враховувати зростаючий авторитет і соціальну активність цих консультативних органів ЄС. Кожен комітет має право приймати різні рекомендації та висновки за власною ініціативою, чим вони нерідко користуються.

Раніше Європейський економічний та соціальний комітет включав 317 членів, що їх обирала на чотири роки Рада Європейського Союзу із списку кандидатів, які представляли кожену державу-члена. За Лісабонським договором 2007 р. число членів Європейського економічного та соціального комітету не має перевищувати 350. Рада, за пропозицією Комісії одноголосно, ухвалює рішення відносно складу Комітету. Рада встановлює платню членам Комітету (ст. 301 Договору про функціонування ЄС). Подібно до Європейського Парламенту, тут передбачені національні квоти залежно від чисельності населення різних країн Союзу. Незважаючи на цю обставину, «члени Європейського економічного та соціального комітету і Комітету Регіонів не пов'язані ніяким імперативним мандатом. Вони здійснюють свої функції повністю і незалежно в загальних інтересах Союзу» (п. 4. ст. 300 Договору про функціонування ЄС). У межах Комітету вони об'єднуються в групи залежно від їх соціального статусу: група найманих працівників, група працедавців і група представників інших видів діяльності (представники ремісників, асоціацій споживачів тощо). Найбільш численною у складі Комітету є перша група, яка об'єднує в основному представників професійних союзів, більшість з яких входить в Європейську конфедерацію професійних союзів. Члени Комітету призначаються на п'ять років. Рада

затверджує список членів, який складається відповідно до пропозицій кожної держави-члена. Повноваження членів Комітету можуть поновлюватися.

Представник кожної з цих груп по черзі обирається на пост Голови Європейського економічного та соціального комітету, представники двох інших – відповідно віце-головами. Колегіальним керівним органом Комітету виступає Бюро, що обирається також на паритетних началах з членів різних груп. Термін повноважень усіх цих внутрішніх органів – два роки.

Комітет Регіонів складається з представників територіальних і усних колективів, тобто адміністративно-територіальних утворень усередині держав-членів на різних рівнях (області, провінції, комуни тощо). Члени Комітету призначаються на п'ять років. За пропозицією Європейської Комісії, Рада ЄС одноголосно ухвалює рішення, що встановлює склад Комітету. Раніше склад Комітету Регіонів визначався квотами, зафіксованими у ст. 8 «Протоколу про перехідні положення». Згідно з п. 3 ст. 300 Договору про функціонування ЄС, до складу Комітету Регіонів входять представники регіональних і місцевих колективів, які володіють виборним мандатом у рамках регіонального чи місцевого колективу або несуть політичну відповідальність перед виборними зборами. Під «регіональними і місцевими колективами» слід розуміти політико-територіальні утворення всередині держав-членів, наділені компетенцією публічної влади: регіони, області, воєводства, провінції, комуни і т. д. Так само як і розглянутий Економічний і соціальний комітет, цей орган виносить консультативні висновки щодо законопроектів та інших документів, які приймають інститути Союзу. У багатьох випадках така консультація обов'язкова (сфери культури, охорони здоров'я, освіти та ін.). Організація роботи (сесійна) і внутрішня структура (бюро, спеціальні комісії) обох комітетів схожі. З урахуванням особливостей складу Комітету Регіонів, його члени об'єднуються в політичні групи – фракції (у цьому він схожий з

Європарламентом), а також у національні делегації, що поєднують членів комітету – вихідців з однієї держави.

Проте Лісабонський договір 2007 р. вніс суттєві зміни в правове становище Комітету Регіонів, хоч останній, незважаючи на його неодноразові клопотання, і не був визнаний елементом «інституційного механізму» Європейського Союзу (залишився простим «органом» ЄС). Завдяки новелам проекту Європейської Конституції 2004 р., відтвореним Лісабонським договором 2007 р., цей Комітет набув важливої додаткової прерогативи, яка наближає його статус до статусу інститутів Союзу.

Європейський омбудсмен – одноосібний орган, якого обирає Європарламент строком на п'ять років (вибори завжди альтернативні). У своїй діяльності омбудсмен є повністю незалежним, зокрема від самого Європарламенту. Його повноваження можуть бути достроково припинені лише в судовому порядку (Судом ЄС). Завдання омбудсмена – розслідувати справи за скаргами на «випадки порушення порядку управління в діяльності інститутів або органів Співтовариства», окрім судових. Зі скаргами до омбудсмена можуть звертатися громадяни Союзу, а також будь-яка юридична або фізична особа, що проживає (має місцезнаходження) на його території. Омбудсмен має право проводити розслідування також за власною ініціативою. Інститути й органи ЄС мусять надавати омбудсменові будь-які необхідні відомості, а їхні співробітники можуть бути запрошені для надання свідчень. Обов'язок надавати інформацію омбудсменові поширюється і на всі держави-члени (окрім відомостей, які відповідно до законодавства держави мають секретний характер). Якщо під час розгляду скарги підтверджується, що конкретний інститут або орган допустив порушення, то омбудсмен спочатку намагається досягти «полюбовного врегулювання», яке дозволить усунути порушення і задовольнити справедливі вимоги особи, яка звертається зі скаргою. Коли досягти примирення сторін не вдається, омбудсмен готує доповідь, що містить проекти критичних рекомендацій.

9 березня 1994 р. Європейський Парламент з відома Ради Європейського Союзу видав Рішення «Про статус і загальні умови здійснення функцій омбудсмена». Отже, замість доповіді омбудсмен має право припинити своїм рішенням розгляд у справі. Рішення, що його ухвалив омбудсмен, може містити критичний коментар в адресу інституту або органу ЄС. Інститут або орган, в адресу якого направлена доповідь, зобов'язаний протягом трьох місяців дати свою відповідь омбудсменові (докладний висновок) з можливою вказівкою заходів, ужитих для виконання критичних рекомендацій. Якщо омбудсмен відповідь інституту/органу визнає незадовільною, він направляє спеціальну доповідь Європейському Парламенту. Ця доповідь завершує розгляд скарги. Надалі Європарламент може вжити відповідних заходів у рамках своїх повноважень. Термін давності для подання скарги Європейському Омбудсменові – два роки з моменту, коли особі стало відомо про факти, що послужили її підставою. Поданню скарги має передувати звернення до зацікавленого інституту або органу. З метою полегшити цю процедуру, омбудсмен затверджує типовий формуляр скарги, опублікований у Офіційному журналі Європейського Союзу.

ОЛАФ – управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству. На ОЛАФ покладено відповідальність за боротьбу з шахрайством та зловживаннями у використанні коштів з бюджету Європейського Союзу. Управління створено рішенням Комісії 1999 р.; воно замінило підрозділ Комісії з координації запобігання шахрайству, який працював з 1998 р.

ОЛАФ має право вивчати адміністративну діяльність та фінансування будь-якої інституції чи органу ЄС. Гарантами його цілковитої незалежності є:

- директор управління, якого призначає Європейська Комісія за згодою Європейського Парламенту та Ради Міністрів. Директор ОЛАФа не мусить виконувати вказівки жодного уряду і жодної

інституції (включно з Комісією). Якщо він вважає, що Комісія своїми діями зазіхає на його незалежність, то може обстоювати її навіть у Суді ЄС. Директор має право розпочинати розслідування за власною ініціативою (не лише на вимогу інституції, органу чи держави-члена);

- наглядовий комітет, обов'язком якого є контроль за проведенням розслідувань. До складу комітету входять п'ять відомих особистостей, які не працюють у структурах ЄС. Їх призначають спільно Комісія, Парламент і Рада.

ОЛАФ у своїй діяльності керується правилами, визначеними між інституційною угодою, що її уклали між собою Комісія, Парламент і Рада 25 травня 1999 р.

Питання до практичного заняття:

1. Причини і цілі створення консультативних органів Європейського Союзу. Основні й допоміжні консультативні органи.
2. Правове становище Європейського економічного та соціального комітету.
3. Особливості Комітету Регіонів.
4. Правовий статус Європейського Омбудсмена.
5. Загальна характеристика Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

Питання для самостійної роботи:

1. Які три самостійні групи інтересів існують в Європейському економічному і соціальному комітеті?
2. У чому полягає суть корпоративного принципу Європейського економічного та соціального комітету?
3. Як обираються члени Європейського економічного та соціального комітету?

4. Основна роль Комітету Регіонів.
5. Хто очолює Комітет Регіонів?
6. Консультативні повноваження Комітету Регіонів.
7. Порядок обрання на посаду Європейського Омбудсмена.

Рекомендована література до теми:

1. Аракелян М.Р., Василенко М.Д. Право Європейського Союзу: підручник для студ. вищих навч. закладів. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
2. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. С. 695 – 696.
3. Основи права Європейського Союзу : підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
4. Право Європейського Союзу : нормат. матеріали / упоряд.: І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк ; за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 500 с.
5. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.
6. Право Європейського Союзу : підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] ; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.
7. Право Європейського Союзу : підручн. / за ред. О.К. Вишнякова. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.
8. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.] ; за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса : Фенікс, 2023. – 436 с. С. 153-182.

9. Харитонов Р. Ф., Масловська Т. П. Проблемні аспекти правосуб'єктності міжнародних організацій: Європейський союз та Рада Європи. Юридичний науковий електронний журнал. №11. 2022. С. 816-818.
10. Henry G. Schermers, Niels M. Blokker International Institutional Law. Brill. 2021. 1336 p.
11. Institutions of the European Union edited by Dermot Hodson, Uwe Puetter, Sabine Saurugger, and John Peterson. The New European Union Series. Fifth Edition. 13 March 2022. 504 p.
12. Nigel F. EU Treaties & Legislation 2021-2022. OUP Oxford; 32nd edition, 2021. 800 p.

ТЕМА 10. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ І ГРОМАДЯНИНА В ЄС

План лекції:

1. Інститут основ правового становища людини і громадянина: місце в системі права Європейського Союзу, джерела.
2. Громадянство Європейського Союзу.
3. Принципи правового статусу особи в Європейському Союзі.
4. Основні права, свободи й обов'язки людини і громадянина в Європейському Союзі.
5. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Інститут громадянства Європейського Союзу був запроваджений Маастрихтським договором 1992 р. Як впливає зі змісту ст. 2 Договору про Європейський Союз, він запроваджений як засіб захисту прав та інтересів громадян держав-учасниць ЄС.

Громадянином Союзу є кожна особа, що має громадянство будь-якої держави-члена ЄС. Питання про те, кого вважати громадянином держави-члена, вирішується згідно із законодавством відповідної держави. У ст. 17 Римського договору зазначається, що громадянство Союзу доповнює, але не замінює національного громадянства.

Зрештою ця практика отримала закріплення в Договорі про Європейський Союз. Значення прав людини підкреслено у п. 1 ст. 6 Договору, де зазначено, що права людини належать до принципів, на яких заснований Союз. Частина 2 ст. 6 встановлює, що «Союз поважає основні права людини, – як вони гарантовані підписаною в Римі 4 листопада 1950 р. Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод і як вони впливають із спільних для держав-членів конституційних традицій, – як загальні принципи права Співтовариств». Стаття 46 Договору надає під

юрисдикцію Суду ЄС право перевіряти дії інститутів ЄС на предмет їх відповідності п. 2 ст. 6.

7 грудня 2000 р. керівники трьох політичних інститутів ЄС – Європейського Парламенту, Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії – підписали й урочисто проголосили Хартію Європейського Союзу про фундаментальні права людини.

Документ містить чотири групи норм: ті, що встановлюють суб'єктивні права і свободи, їх гарантії, деякі загальні принципи, а також норми, що визначають дію Хартії як юридичного акта. Хартія складається з преамбули і 54 статей, об'єднаних у сім глав. Структура документа є новаторською: права людини розташовані не за видами, як це традиційно заведено (особисті, політичні, соціальні, економічні), а згідно з цінностями, на захист яких вони спрямовані. Тому Хартія не використовує класичного протиставлення громадянсько-політичних і соціально-економічних прав, навпаки, вона закріплює принцип неподільності всіх основних прав і свобод.

Громадянство ЄС не заміняє громадянства держави й не накладає додаткових обов'язків. Його одержують всі, хто на момент приєднання до ЄС є громадянство держав-учасниць Європейського Союзу.

Особливі права громадянина ЄС додаються додатково до прав громадянина, гарантованих конкретною державою. Громадянство Союзу й національне громадянство держав-учасниць не є тим самим. Громадянство Союзу субсидіарне національному. З формального боку, така кількісна констатація інституту громадянства Європейського Союзу найбільш прийнятна. Громадянин держави-члена автоматично стає громадянином Союзу. Йому не потрібно звертатися в будь-які органи для набуття громадянства Союзу. Документи, що засвідчують громадянство, – національні загальногромадянські й закордонні паспорти громадян держав-членів – уніфіковані за формою й змістом і носять позначку про входження держави в ЄС.

Громадянство Союзу надає якісно нові права громадянам держав-членів, пов'язані з розширенням їх просторових можливостей. Положення про громадянство встановлюють безпосередній зв'язок між Союзом і громадянами.

Інститут громадянства Європейського Союзу – втілення ідеї створити союз не тільки держав, але й народів, об'єднання людей. Громадянство Європейського Союзу має ідеологічне значення.

Кожний громадянин країни-члена Європейського Союзу одночасно є громадянином ЄС. Європейське громадянство доповнює громадянство держави-члена, але не заміняє його. Це означає, що громадянство Європейського Союзу само по собі громадянством не є, а тільки супроводжує громадянство країни-учасниці ЄС. Отже, бути тільки громадянином Європейського Союзу неможливо.

Принципи правового становища людини і громадянина – це основні начала, на підставі яких здійснюється реалізація прав і свобод людини й громадянина, а також виконання його обов'язків.

Принцип рівності покликаний забезпечити однакові умови реалізації прав і свобод усім людям, перешкодити дискримінації або, навпаки, створенню необґрунтованих привілеїв.

Права людини, демократія та верховенство закону є головними цінностями Європейського Союзу. ЄС розглядає права людини як загальні й неподільні. ЄС активно захищає права людини й у межах Союзу, і в усьому світі.

Політика ЄС у сфері прав людини зосереджена на захисті громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав. ЄС приділяє особливу увагу заходам щодо захисту прав жінок, дітей, меншин і переміщених осіб.

Основним документом, що визначає права і свободи людини й громадянина у Європейському Союзі, є Хартія основних прав (Charter of

Fundamental Rights), яка була офіційно проголошена на саміті в Ніщі 7 грудня 2000 р.

Хартія, створена на основі таких важливих джерел, як Європейська Конвенція з прав людини, загальні конституціональні традиції й інструменти міжнародного права, підтвердила й підкреслила значимість і важливість дотримання основних свобод для громадян ЄС.

Хартія містить у собі громадянські, політичні, економічні та соціальні права, розділені на глави: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян, правосуддя тощо.

Отже, Хартію необхідно трактувати в повному обсязі як сукупність прав і свобод, які підтримують збереження й розвиток загальноєвропейських цінностей.

Крім закріплення фундаментальних прав і свобод особлива увага у Європейському Союзі приділяється правам біженців і емігрантів, а також боротьбі з расизмом, ксенофобією й іншими видами дискримінації відносно меншин.

Гарантії прав і свобод – це умови, засоби, заходи, спрямовані на забезпечення їх практичного здійснення, охорону й захист. Гарантії заведено класифікувати на політичні, економічні та юридичні. За джерелами гарантії діляться на міжнародно-правові й внутрішньодержавні, за способом впливу – на ті, що забезпечують, що охороняють і захищають.

Гарантії прав і свобод, надані в ЄС, за обсягом і змістом менші, ніж такі самі гарантії, що їх надають держави-члени ЄС, і належать до міжнародно-правових.

Політичні й економічні гарантії забезпечуються у Європейському Союзі волею й активними діями його членів, спрямованими на закріплення власне прав і свобод, а також процедурами їх здійснення, охорони й захисту в міжнародних документах, імплементацією цих положень у національне законодавство; економічні – участю цих держав у забезпеченні діяльності інститутів ЄС, покликаних гарантувати права і свободи. Юридичні гарантії

більшою мірою є такими, що захищають, найбільш яскраво вони виявляються в діяльності таких інститутів, як Європейський суд з прав людини і Європейська комісія з прав людини.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття і система основ правового статусу людини й громадянина у Європейському Союзі.
2. Структура та зміст основних джерел, що закріплюють основи правового положення людини і громадянина.
3. Поняття і юридичний зміст громадянства Європейського Союзу.
4. Основні права і свободи людини й громадянина у Європейському Союзі.
5. Принципи правового статусу особи у Європейському Союзі.
6. Гарантії прав і свобод людини й громадянина у Європейському Союзі.

Питання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте поняття «громадянство ЄС».
2. Які додаткові права, свободи і привілеї отримують громадяни ЄС?
3. Надайте правову характеристику Хартії ЄС про основоположні права 2000 р.
4. Які документи ЄС, окрім Хартії ЄС про основоположні права, закріплюють принцип поваги прав людини?
5. Який спеціальний орган ЄС відповідає за дотримання прав людини і основних свобод, назвіть його функції.

Рекомендована література до теми:

1. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
2. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.] ; за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса : Фенікс, 2023. – 436 с. С. 153-182
3. Основи права Європейського Союзу : підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
4. Право Європейського Союзу : підручн. / за ред. О.К. Вишнякова. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.
5. Право Європейського Союзу : нормат. матеріали / упоряд.: І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк ; за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 500 с.
6. Право Європейського Союзу : підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] ; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.
7. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.
8. Харитонов Р. Ф., Грушко М. В. Проблемні питання прав екологічних біженців на європейському просторі. Ампаро. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 4 59 с. С. 54-58.
9. Харитонов Р. Ф., Крикунова С. О. Європейська система захисту прав людини: проблеми та перспективи. Ампаро. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 1 58 с. С. 53-57.

10. Харитонов Р. Ф., Рудецька П. А. Роль Європейського суду з прав людини у протидії домашньому насильству: аналіз судової практики . Юридичний науковий електронний журнал, 2023 №9, С. 440-441.

11. Харитонов Р. Ф., Шишименко О.І. Міжнародно-правовий захист прав мігрантів в ЄС: сучасний стан. Науковий журнал «Південноукраїнський правничий часопис». Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 4. 266 с. С. 87-90.

ТЕМА 11. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄС

План лекції:

1. Теоретичні основи формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС як суб'єкта міжнародного права.
2. Правові засади спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС: поняття, цілі, принципи, джерела.
3. Процедура і роль інститутів ЄС у реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.
4. Трансформація спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у сучасних умовах.
5. Взаємовідносини України та ЄС у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Україна у глобальній стратегії ЄС.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Спільна зовнішня політика і політика безпеки – це узгоджені дії держав-членів ЄС у сфері зовнішньої політики ЄС.

З початку 1970-х рр. відбувається перехід від системи міжнародних зв'язків, у якій держави зі своїми чітко визначеними цілями домінують над глобальною системою, до системи світового врядування, в якій держави співпрацюють задля досягнення спільної безпеки у світі. Хоч європейська зовнішня і безпекова політика не замінює національних зовнішніх політик, варто говорити про їх тісний зв'язок і навіть зрощення. Цей процес викликаний потребою підвищення спроможності ЄС відповідати на кризові явища сьогодення.

Створення Європейського Союзу відповідно до Маастрихтського договору (1992 р.) ознаменувало собою поширення інтеграції на політичну сферу, а відтак – зростання його впливу на міжнародні справи. Одним з інструментів цього впливу стало формування спільної зовнішньої політики і

політики безпеки ЄС. Метою розвитку СЗПБ є підвищення ролі ЄС у сфері безпеки, що передбачає збереження провідних позицій Союзу щодо ефективного використання «м'якої сили», а також поступове зниження військово-політичної залежності європейських країн від США і НАТО у сфері безпеки й оборони (у Європейській стратегії безпеки 2003 р. зазначалося, що на глобальному рівні Європа має здійснити відновлення багатостороннього порядку).

Протягом багатьох років спільна політика безпеки й оборони обмежувалася проведенням місій поза межами Союзу, щоб підтримувати мир, запобігати конфліктам та зміцнювати міжнародну безпеку (п. 1 ст. 42 ДЄС). У Договорі про Європейський Союз зазначається, що СЗПБ має охоплювати поступове формування спільної оборонної політики Союзу, що може привести до формування спільної оборони в разі одностайного рішення Європейської Ради (п. 2 ст. 42 ДЄС), а також створення окремими державами-членами міжнаціональних сил (п. 3 ст. 42 ДЄС).

Зміни в баченні як спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС, так і її інституційного та структурного забезпечення, останні з яких запровадив Лісабонський договір, стали логічним продовженням розвитку спільної зовнішньої політики ЄС і реагуванням на виклики глобалізації.

Глобальна стратегія ЄС 2016 р. є важливим моментом історичного розвитку зовнішньої політики ЄС і першим документом такого роду з моменту прийняття Європейської стратегії безпеки 2003 р. Важливим є розуміння того, що Глобальна стратегія зовнішньої політики і політики безпеки орієнтована головним чином на країни-члени ЄС та на їхніх громадян. У цьому документі проголошено три пріоритети: забезпечення стійкості на рівні держав і суспільств на Сході й Півдні; інтегрований підхід до конфліктів; спільний регіональний порядок. У Стратегії-2016 визнається, що мир і стабільність у Європі більш не є само собою зрозумілою даністю. Порушення Росією міжнародного права і дестабілізація ситуації в Україні, на додачу до існуючих затяжних конфліктів в усьому Чорноморському регіоні, є

серйозним викликом основам існуючої системи європейської безпеки. Відмінними від інших документів ЄС особливостями Глобальної стратегії Глава Представництва ЄС в Україні, посол Х'юг Мінгареллі, назвав поєднання різних зовнішньополітичних поглядів 28 країн-членів ЄС у єдиному баченні зовнішніх пріоритетів Європейського Союзу та практичне усунення розриву між зовнішньою й внутрішньою політикою і безпекою. Документ визначає, які цінності ЄС має ідентифікувати ззовні, який тип інтересів ЄС має захищати, які виклики pojawiaються ззовні, навіть на відстані від ЄС.

Викладення теоретичних основ формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС як суб'єкта міжнародного права передбачає: розгляд спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС у контексті сучасних теорій євроінтеграції; аналіз етапів становлення спільної зовнішньої політики і політики безпеки; аналіз еволюції моделей спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС; характеристику правового закріплення розвитку спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.

Розгляд правових засад спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС передбачає викладення та засвоєння інформації щодо поняття, цілей та завдання спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС; джерел спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Процедура і роль інститутів ЄС у реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС передбачає характеристику: організаційної складової реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, яку формують Європейська Рада глав держав та урядів, Рада Міністрів іноземних справ, Комітет політики і безпеки, Верховний Представник ЄС з іноземних справ; компетенцій у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС відповідно до Лісабонського договору; процедури прийняття рішень у рамках реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Викладення матеріалу щодо трансформації спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу в сучасних умовах передбачає ознайомлення та аналіз: положень Глобальної стратегії безпеки ЄС 2016; останніх змін воєнної доктрини ЄС у контексті прийняття Глобальної стратегії щодо зовнішньої політики і політики безпеки та Плану дій у сфері європейської оборони; миротворчої діяльності ЄС, її форм та правових основ; актуальних напрямів використання потенціалу спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС в антикризових цілях (боротьба з тероризмом, міграційна криза).

Питання, присвячене взаємовідносинам України та ЄС у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, передбачає: надання загальних уявлень про співробітництво ЄС із міжнародними організаціями (ООН, Рада Європи, ОБСЄ, Світова організація торгівлі та ін.); аналіз інтеграції України до спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС; розгляд інституційної співпраці України з ЄС у безпековій сфері; аналіз перспектив зовнішньополітичної та безпекової співпраці України з ЄС.

Питання до практичного заняття:

1. Теоретичні основи формування Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС як суб'єкта міжнародного права.
2. Правові засади Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС: поняття, цілі, принципи, джерела.
3. Процедура і роль інститутів ЄС у реалізації Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.
4. Трансформація Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у сучасних умовах.
5. Взаємовідносини України та ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки. Україна у глобальній стратегії ЄС.

Питання для самостійної роботи:

1. Значення основоположних договорів про Європейський Союз (Маастрихтського, Амстердамського, Ніццького договорів і тексту Конституційного договору 2004 р.) для розвитку формування зовнішньої та безпекової політики ЄС у Лісабонському договорі.
2. Трансформація спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС відповідно Лісабонського договору.
3. Загальні положення Глобальної стратегії безпеки ЄС 2016 р.
4. Поняття, цілі та завдання спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу.
5. Принципи спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу.
6. Організаційний механізм реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.
7. Формування компетенцій у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС відповідно до Лісабонського договору.
8. Правові акти ЄС у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки: процедура розробки та механізм прийняття.
9. Сфери спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.
10. Поняття і форми здійснення миротворчих операцій ЄС.
11. Взаємовідносини України та ЄС у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.

Рекомендована література до теми:

1. Гармонізація правової системи України до права ЄС : навч.-метод. посібник. Ю. Акіменко, Р. Харитонов ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 84 с.
2. Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики ЄС: вплив на ситуацію в Східній Європі. URL: <http://eesri.org/wp-content/uploads/2016/07/2016-07-EU-Global-Strategy-Implications-for-Eastern-Europe-2016-C-UKR.pdf>.

3. Гончарук В. І. Проблеми та перспективи взаємодії України та Європейського Союзу Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин : збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін, О. О. Сурілова та ін. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 339-341.

4. Гріненко О. О. Роль Верховного представника з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки в контексті взаємовідносин Україна-ЄС. Порівняльно-правові дослідження. 2011. № 1. С. 140–148.

5. Грубінко А. В. Роль Великої Британії у становленні зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу (1990–2019 рр.). Сторінки історії. 2021. № 52.

6. Грубінко А. В. Участь Великої Британії у процесі становлення спільної зовнішньої політики і політики безпеки: дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2018. 549 с.

7. Зайцева-Калаур, І. В., and Онищук І. О. Зовнішня політика і політика безпеки ЄС у контексті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. (2022): С. 303-306.

8. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х.Н. Бехруза. Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. 140 с.

9. Конончук І. Інституційний механізм спільної зовнішньої політики Європейського Союзу. Історико-правовий часопис. 2021. Т. 14. № 2. С. 56–60.

10. Кресін О. Перспективи миротворчої діяльності Європейського Союзу в Україні у контексті орієнтирів його зовнішньої та безпекової політики. Право України. 2020. № 12. С. 42–62.

11. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія. Х. Н. Бехруз, М. Р. Аракелян, С. С. Андрейченко та ін. Одеса : Фенікс, 2023. 464 с.
12. Окладна М., Яковюк І., Дядик В. Дипломатична служба Європейського Союзу: становлення й розвиток. Право та інноваційне суспільство. 2021. №2 (17). С. 22-29.
13. Рудніцький І., Дужий Р. Міжнародне військове співробітництво Збройних сил України та Європейського Союзу у сфері спільної політики безпеки та оборони (1992–2022 рр.). Воєнно-історичний вісник. 2022. Т. 45. № 3. С. 55–71.
14. Сьох К. Я., Гультай М. М. Особливості правничої термінології Європейського союзу. Expert Paradigm of Law and Public Administration. 2023. № 6(24). С. 56–61.
15. Цибульник Н. Безпекові правовідносини в країнах Європейського Союзу. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 13(27). С. 224-232.
16. Шамраєва В. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». 2020. № 29. С. 369–377.
17. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
18. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
19. Poshedin O. The common foreign and security policy of the European Union in the context of Ukraine's EU membership prospects. European Historical Studies. 2023. No. 26. P. 18–27.
20. The Government and Politics of the European Union. N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.
21. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.

ТЕМА 12. СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЖИМУ НАЦІОНАЛЬНОГО, НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

План лекції:

1. Передумови формування та розвитку наднаціонального права.
2. Наднаціональне право: поняття, особливості, ознаки.
3. Юридичний зміст поняття наднаціональності.
4. Міжнародні інтеграційні організації та проблема формування наднаціонального права.
5. Право ЄС як приклад формування наднаціонального права. Національний суверенітет та наднаціональність у рамках ЄС.
6. Механізм взаємодії національного, міжнародного та наднаціонального права.
7. Співвідношення понять «наднаціональне право» та «транснаціональне право».

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Право Європейського Союзу - це складна та унікальна система правових норм, яка регулює взаємовідносини між країнами-членами ЄС та їхніми громадянами, а також має суттєвим вплив на потенційних членів союзу. Однак, в контексті глобалізації та постійного розвитку міжнародних відносин, важливим є розуміння співвідношення між різними режимами.

Дана тема має особливе значення в сучасному світі, де країни все більше взаємодіють та залежать одна від одної. Відносини між різними рівнями права - визначають розвиток сучасного правового порядку та впливають на життя громадян, економічний розвиток та інші процеси.

Тому ми пропонуємо систематизувати знання та провести аналіз співвідношення понять. Це допоможе отримати глибше розуміння цієї складної теми, розкрити її основні аспекти.

Сучасна практика міжнародної взаємодії вказує, що поряд із прямими контактами держав і роботою міжнародних організацій, які є традиційними формами міжнародної взаємодії, дедалі більшої ролі набуває діяльність інтеграційних об'єднань держав. При цьому окремі інтеграційні об'єднання, зокрема Європейський Союз, мають уже досить тривалу історію та сформовану нормативну базу, що свідчить про їхнє особливе місце в процесі нормативного регулювання.

При цьому в науці точиться активна дискусія щодо розуміння природи правового регулювання, здійснюваного в рамках інтеграційних об'єднань. Таке правове регулювання зазвичай називають наднаціональним, однак, не відповідає на запитання, чи є таке регулювання за своєю природою міжнародним чи якимось іншим.

Правова глобалізація виражається в трансформації національних правових систем, що детермінує їх перетворення, зміну як формального, так і змістовного характеру. Основними напрямками трансформації національної правової системи в умовах глобалізації є: універсалізація національного права, що становить продуманий запланований процес, спрямований на стандартизацію та уніфікацію правових норм і принципів у рамках національного права відповідно до норм національного, міжнародного й наднаціонального права, реалізується через такі методи і прийоми, як рецепція, гармонізація, уніфікація, стандартизація, адаптація, апроксимація та інфільтрація; зростання впливу регіонального права на національне право; динаміка зміни співвідношення міжнародного і національного права, що виражається в частковому визнанні деяких принципів і норм міжнародного права як повноцінних джерел національного права.

Наднаціональне право, яке формується в умовах глобалізації, є правовою реальністю, має складну структуру, у рамках якої безпосередньо взаємодіють суб'єкти як національного, так і міжнародного права. Воно регулює відносини, що виникають у різних сферах життя сучасного суспільства, і його масштаби щодня збільшуються, відповідно посилюється

його вплив на національну правову систему. Воно виступає самостійним регулятором нових суспільних відносин, які виникли на наднаціональному рівні.

Основна ідея наднаціонального права полягає в тому, що учасники правових відносин вільно створюють норми, що складають наднаціональну правову сферу. Це право в основному регулює відносини між суб'єктами, які не врегульовані внутрішнім або міжнародним правом. Громадяни різних країн беруть участь у формуванні цієї наднаціональної правової системи через їхні добровільні дії.

Поняття «наднаціональне право» застосовується у двох аспектах. Перший: під наднаціональним правом розуміють усі правові системи, які формуються за межами національного (внутрішньодержавного) права, проте з його участю. Це і міжнародне право, і регіональне право (як особливий різновид міжнародного права), і наднаціональне право, яке формується за межами, але з участю вищевказаних правових систем. Другий: поняття «наднаціональне право» вживається для означення нового правового масиву, який функціонує паралельно з національним і міжнародним правом.

Суть концепції наднаціонального права полягає в тому, що суб'єкти міжнародних відносин на підставі свого добровільного волевиявлення виробляють систему правових норм, на базі яких відбувається формування наднаціонального правового простору. Наднаціональне право регулює переважно відносини, які не регулюються, а ні внутрішнім, ані міжнародним правом. Тобто вироблені норми виходять за межі як національного, так і міжнародного права, оскільки суспільні відносини, що регулюються цими нормами, не охоплюються ними. Разом з тим наднаціональне право – це особлива сфера правового регулювання, яка включає як публічно-правові, так і приватноправові відносини, у межах якої взаємодіють суб'єкти національного і міжнародного права. Суб'єктами наднаціонального права виступають як приватні особи (індивіди і юридичні особи), так і публічні особи (держави, міжнародні організації).

Феномен наднаціональності включає у себе процес добровільної передачі частини своєї влади щодо ухвалення рішень наднаціональним організаціям чи об'єднанням. Це відрізняється від міжнародного права тим, що ці держави обмежують свій державний суверенітет, визнаючи вагу наднаціональних структур у процесі прийняття рішень. Основним мотивом для прийняття такого рішення виступає прагнення цих держав досягти очікуваних результатів за допомогою мобілізації потенціалу й можливостей не однієї, а декількох держав. Історія має безліч тому прикладів. Але якщо раніше основним мотивом була проблема збереження державності й нації перед зовнішньою погрозою шляхом вступу до різних військово-політичних союзів, то в умовах глобалізації більшість держав мають на увазі насамперед досягнення економічних цілей. Після того як наднаціональні об'єднання й організації заручаються такою підтримкою, вони дістають можливість вироблення власних самостійних правил гри, за умови прийняття яких роль національних держав зводиться до мінімуму. Більшість норм, прийнятих у межах наднаціонального права, мають властивість прямої дії на території різних держав. Деякі норми потребують додаткового ухвалення з боку національних держав, однак через те, що такі держави вже надали повноваження наднаціональним організаціям і об'єднанням щодо вироблення правил гри, вони змушені на них зважати.

Звертаємо вашу увагу, що існують норми, які приймаються всередині інтеграційних об'єднань, але не державами, а органами інтеграційного об'єднання, які не мають за своєю природою характеру міжнародної організації, а є органами інтеграційного об'єднання. Нормотворча діяльність таких органів істотно відрізняється від практики діяльності міжнародних організацій. Як ми зазначили раніше ця діяльність будується на добровільному визнанні державами обов'язковості стосовно правил, створених такими органами без процедур ратифікації або інших процедур вираження волі держави по відношенню до прийнятої норми.

Так, наприклад, постанови і регламенти Європейської комісії мають пряму дію і не потребують підтвердження з боку держави. У такому разі це регулювання слід вважати не міжнародним, а наднаціональним.

Характерно, що в нормотворчій діяльності Європейського союзу можна виділити низку ознак наднаціонального права:

1. Наднаціональне право виникає на основі узгодження воель держав-членів, а потім розвивається шляхом діяльності правотворчих інститутів ЄС.

2. Право ЄС має комплексний характер. Воно має внутрішньодержавну безпосередню дію.

3. У наднаціональному праві нероздільно поєднані елементи міжнародного, публічного та приватного права.

4. Наднаціональне право має незавершений характер і потребує підтверджувальних дій з боку держав-членів.

5. Наднаціональне право має основоположний характер для держав-членів і пріоритет перед правом держав-членів, але тільки в тих сферах, у яких деякі державні повноваження держав-членів передано ЄС.

6. Право ЄС включає можливість втручання в питання, що належать до внутрішньої компетенції держав, але тільки якщо такі питання (повноваження) передані ЄС державами-членами.

7. Прийняття нормативних правових актів, як правило, є спільним для двох органів (Ради ЄС та парламенту ЄС) і вимагає особливої кваліфікованої більшості, що враховує чисельність населення держав-членів та їхню економічну роль.

8. Право ЄС характеризується своєрідними способами застосування

Вважаємо, що такий підхід до розуміння наднаціонального правового регулювання є загалом справедливим.

Регіональне право також має наднаціональний характер у масштабах відповідного регіону, іншими словами, наднаціональний характер правового регулювання в сучасних умовах присутній у діяльності більшості регіональних організацій і об'єднань. Європейський Союз на підставі

Лісабонського договору отримав міжнародну правосуб'єктність. Це означає, що ЄС виступає повноправним суб'єктом міжнародних відносин щодо здійснення зовнішньополітичної діяльності Союзу. Крім того, ЄС має право законотворчої діяльності, завдяки якій розробляє правові норми в межах регламентів і директив, що мають право прямої дії на території держав-членів ЄС.

Наднаціональне право, на відміну від національного, регулює суспільні відносини не в рамках окремо взятого регіону, а в масштабах усього світу, включаючи різні регіони. Головне функціональне призначення феномена наднаціональності полягає в однаковому регулюванні різних сфер життя суспільства.

Важливим є усвідомлення співвідношення понять «наднаціональне право» і «транснаціональне право». Транснаціональне право передбачає той рівень правового регулювання, на який піднялося світове співтовариство за останнє десятиліття, яке спрямоване на регулювання торгово-економічних відносин між державами, який носить також наднаціональний характер. Однак не слід ототожнювати зазначені поняття, бо транснаціональне право є частиною наднаціонального права, яке регулює конкретну частину суспільних відносин. Наднаціональне право, створене транснаціональними корпораціями, практично співіснує з міжнародним і національним правом. Сфера його інтересів, також як і сфера інтересів самих транснаціональних корпорацій, може розбігатися з інтересами національного права й національної держави. Зазначена обставина стає причиною появи колізії між нормами наднаціонального й національного права. Ці колізії є наслідком назріваючого розриву інтересів національної держави і чималого транснаціонального капіталу. Транснаціональні корпорації за своєю природою не зацікавлені в обтяжливих національних правилах і стандартах, що відповідають переважно національним інтересам.

Питання до практичного заняття:

1. Передумови формування та розвитку наднаціонального права.
2. Наднаціональне право: поняття, особливості, ознаки.
3. Юридичний зміст поняття наднаціональності.
4. Міжнародні інтеграційні організації та проблема формування наднаціонального права.
5. Право ЄС як приклад формування наднаціонального права. Національний суверенітет та наднаціональність у рамках ЄС.
6. Співвідношення понять «наднаціональне право» та «транснаціональне право».

Питання для самостійної роботи:

1. У чому виявляється особливість наднаціонального права?
2. Як правові принципи субсидіарності та пропорційності впливають на взаємодію між різними рівнями правових систем.
3. Які можуть бути переваги та недоліки гармонізації правових систем на різних рівнях.
4. Як правове регулювання на різних рівнях впливає на права та свободи громадян.
5. Механізм взаємодії національного, міжнародного та наднаціонального права.

Рекомендована література до теми:

1. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х. Н. Бехруза. – Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. – 140 с.
2. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 226 с.

3. Гребенюк Д. О. Політико правова роль Європейського Парламенту в процесі застосування ст. 50 Договору про Європейський Союз. Сучасні напрями розвитку суспільства: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс» 2020 р. – 205 с.

4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

5. Право ЄС: устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.

6. Акіменко Ю. Ю., Белогубова О. О. Україна як кандидат на вступу ЄС: інституційний аспект взаємодії. Держави та регіони, серія:право. 2023, №1. С. 198-202.

7. Аракелян М.Р., Бехруз Х.Н., Гребенюк Д.О. Європейський парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. Держава та регіони, серія: Право. 2022, 4 (78). С.212-216.

8. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. С. 695-696.

9. Гребенюк Д.О. Місце і роль Європейського Парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал. № 7, 2022. С. 465-467.

10. Гребенюк Д.О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. № 72, 2022 С. 32-35.

11. Гребенюк Д.О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. Юридичний науковий електронний журнал. № 5, 2022. С. 695-696.

12. Гребенюк Д.О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. Право і суспільство. № 4, 2022 С. 15-19.

13. Гребенюк Д.О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. Аналітично – порівняльне правознавство. № 3, 2022. с. 292-295.

14. Мануїлова К.В., Гребенюк Д.О. Виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2023 р.

15. Гребенюк Д.О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право» № 80(6). 2023 р.

16. Гребенюк Д.О. Інтеграція в європейський союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. с. 16-19

17. Lise Rye. The Legitimacy of the EU in Historical Perspective: History of a Never-ending Quest. European Papers, Vol. 5, 2020, No 1, pp. 191-207.

18. Kazik, T. (2023). THE SUPRA-NATIONALITY PRINCIPLE IN EU VISA POLICY: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS. Baltic Journal of Legal and Social Sciences, (3), 38-44.

19. Suprastatehood and supranationality in the prism of modern international law Amazonia Investiga, Volume 12 - Issue 62: 182-188 / February, 2023 <https://amazoniainvestiga.info/check/62/17-182-188.pdf>

ТЕМА 13. ПРАВО ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС

План лекції:

1. Поняття єдиного внутрішнього ринку та його мета.
2. Свободи внутрішнього ринку ЄС. Позитивна і негативна інтеграція.
3. Принцип вільного руху товарів. Скасування митних зборів та мита з рівнозначним ефектом на території ЄС. Заборона дискримінаційного внутрішньодержавного оподаткування. Заборона кількісних обмежень та заходів з рівнозначним ефектом. Винятки з принципу вільного руху товарів.
4. Принцип вільного руху робочої сили. Рівність у праві на працевлаштування. Рівність умов праці. Винятки з принципу вільного руху робочої сили.
5. Право вільного надання послуг.
6. Принцип свободи заснування. Право на заснування підприємницької діяльності фізичними особами. Право на підприємницьку діяльність юридичних осіб.
7. Принцип вільного руху (переміщення) капіталу. Історія розвитку принципу вільного руху капіталу. Винятки з принципу вільного руху капіталу. Принцип свободи платежів: поняття, зміст.
8. Доступ до внутрішнього ринку держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі. Європейський економічний простір. Угоди про асоціацію з третіми країнами та внутрішній ринок ЄС. Питання внутрішнього ринку ЄС в Угоді про асоціацію з Україною.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Історично першим завданням європейської інтеграції, поставленим перед попередниками сучасного ЄС, було об'єднання національних економік держав-членів у єдиний народногосподарський комплекс – «загальний

ринок». Внутрішній ринок є основою, ядром, навколо якого розвивається і право Європейського Союзу, і сам Європейський Союз.

Всі чотири свободи перераховані в тексті договору, який став фундаментом Європейського Союзу:

- вільний рух товарів
- вільний рух осіб
- вільний рух послуг
- вільний рух капіталу.

Термін «свободи» має декілька значень: по-перше, кожна з цих свобод є принципом внутрішнього ринку, без якого він не зміг би існувати; по-друге, кожна із свобод означає певне суб'єктивне право громадян ЄС, а також у деяких випадках і іноземців; по-третє, цей термін означає не тільки власне свободу здійснювати ті чи інші дії, але й весь комплекс прав і обов'язків, пов'язаних з такою свободою і закріплених у нормативних актах Союзу.

Вільний рух товарів.

Створення спільного ринку вимагало ліквідації митних перешкод у торгівлі між державами-членами, а також ліквідації різноманітних нетарифних бар'єрів: технічних, фіскальних і фізичних. Митні бар'єри було остаточно скасовано 1 липня 1968 р. було встановлено спільний митний тариф щодо третіх країн.

Згідно із ст. 23 Договору, митний союз ЄС складається з двох рівнозначних компонентів: заборони як експортного, так і імпортного мита, всіх зборів еквівалентних їм, а також кількісних обмежень між державами-членами; прийняття спільного митного тарифу, тобто єдиної системи регулювання експортно-імпортних операцій з третіми країнами.

Кількісні обмеження і дії, що рівнозначні їм у праві ЄС містяться у ст. 28, 29 Договору та забороняють кількісні обмеження (квоти) на експорт та імпорт товарів між державами-членами, а також дії, що рівнозначні їм. Дії, які мають ефект, рівнозначний кількісним обмеженням, визначила Комісія на основі рішень Суду (ЄСП).

Вільний рух осіб.

Право на вільне пересування по території Європейського Союзу мають насамперед громадяни держав-членів, котрі: є найманими працівниками, створюють компанії, користуючись свободою підприємництва, або надають послуги на території ЄС.

Свобода руху працівників включає права на:

- прийняття запропонованої праці;
- вільне пересування з цією метою територією держав-членів ЄС;
- перебування в одній з держав-членів ЄС з метою знайти там роботу;
- поселення на території однієї з держав-членів ЄС після знаходження роботи.

Наймані працівники, працівники вільних професій, особи, що займаються підприємництвом або надають послуги, а також їхні сім'ї мають право на працю, поселення, проживання, соціальний захист та мінімальну допомогу для інтеграції в суспільство обраної ними держави-члена. Проте вищезгадані права не поширюються на зайнятість у державній адміністрації. Іноземці не мають права керувати державними органами і виконувати функції публічно-правового характеру.

Право на вільне пересування та проживання на території держав-членів мають не лише економічно активні особи (ті, що працюють або шукають працю) та їхні сім'ї, але також і студенти, пенсіонери та інші громадяни держав-членів за умови, що у них достатньо коштів на утримання та медичне страхування.

Вільний рух послуг.

Цю свободу визначає ст. 49 Договору: «У рамках положень... заборонено обмежувати свободу надавати послуги в межах Союзу громадянам держав-членів, які здійснюють підприємницьку діяльність на території держави-члена, з інших підстав, ніж для громадян країни, в якій реалізується призначена послуга».

Стаття 50 Договору визначає такі види послуг:

- діяльність промислового характеру
- діяльність торговельного характеру
- діяльність ремісників
- діяльність осіб вільних професій.

Тлумачення Судом ст. 49 Договору свідчить, що Суд визнає згідно з цією нормою держави-члени зобов'язані скасувати будь-які правила, що встановлюють дискримінаційні норми між іноземними громадянами ЄС, які надають послуги на їхній території, і своїми громадянами. Це положення поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб, крім некомерційних.

Виконання послуг є обмеженим у часі й передбачає будь-який спосіб перетинання один із внутрішніх кордонів ЄС. Наприклад, особа діє на підставі законодавства про вільний рух послуг, коли вона надає послуги на території однієї держави, а постійно проживає на території іншої держави-члена. Надання послуг постійного характеру в будь-якій з держав-членів пов'язано із здійснюванням економічної діяльності й регулюється законодавством про свободу підприємництва. Наприклад, якщо німецький перукар відкриває перукарню в Парижі, він діє на підставі законодавства про свободу підприємництва, проте якщо він має перукарню у Берліні, а в Парижі виконує одноразову послугу (наприклад, стрижку), то діє на підставі законодавства про вільний рух послуг.

Свобода руху послуг включає три випадки:

- виконавець послуг вирушає на певний час до країни клієнта, щоб виконати послугу іншій державі-члену ЄС (наприклад, послуги юристів, лікарів, перукарів);
- клієнт вирушає до країни виконавця послуги та користується його послугами (наприклад, турист);
- виконавець і клієнт залишаються у своїх країнах, і лише послуга перетинає кордон (наприклад, телевізійна програма).

Свобода пересування капіталу.

Принцип вільного руху платежів є необхідним для вільного руху товарів, працівників, послуг. Без нього неможливою була б оплата за товари, вислані за кордон, здійснення оплати за послугу, а також виплата винагороди за роботу осіб, що працюють у іншій державі-члені.

Вільне «переміщення капіталу» складається з:

- наявності фінансових операцій, пов'язаних з інвестиціями;
- інвестування ресурсів у іншу країну;
- неповернення в країну свого початкового місцезнаходження в розумний строк інвестування фінансових ресурсів.

Питання до практичного заняття:

1. Етапи формування Внутрішнього ринку ЄС.
2. «Основні свободи» Внутрішнього ринку: поняття, сутність, юридичне закріплення.
3. Принцип вільного руху товарів: поняття, зміст – від митного Союзу до єдиного цифрового внутрішнього ринку ЄС.
4. Принцип вільного руху працівників: рівність у праві на працевлаштування у Внутрішньому ринку ЄС.
5. Свобода заснування: значення для Єдиного Внутрішнього ринку ЄС.
6. Принцип вільного надання послуг: поняття, зміст.
7. Принцип вільного руху (переміщення) капіталу. Принцип свободи платежів: поняття, зміст.
8. Доступ до внутрішнього ринку держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі та співвідношення з ЄЕП.
9. Умови створення ЗВТ та доступ України на внутрішнього ринку ЄС, згідно Угоди про асоціацію з Україною.

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте умови доступу до внутрішнього ринку держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі.
2. Яким чином співвідносяться Європейський економічний простір та внутрішній ринок ЄС?
3. Охарактеризувати правовий режим інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Рекомендована література до теми:

1. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
2. Взаємодія правової системи ЄС з іншими правовими системами : навч.-метод. посіб. для аспірантів спец. 293 «Міжнародне право» / укл.: О. О. Сурілова, Ю. Ю. Акіменко ; за ред. Х. Н. Бехруза ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2022. – 88 с.
3. Гаряча Ю. П. Правові засади внутрішнього ринку Європейського Союзу. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1 (10). С. 275–279.
4. Гармонізація правової системи України до права ЄС : навч.-метод. посібник / Ю. Акіменко, Р. Харитонов ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 84 с.
5. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х. Н. Бехруза. – Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. .– 140 с.
6. Козинський С. Інноваційний контекст формування внутрішнього ринку в Європейському Союзі. Економічні інновації. 2010. Вип. 41. С. 143–150.
7. Конкурентне право в ЄС та Україні : навч.-метод. посібник / Ю. Акіменко, В. Форманюк, Р. Харитонов ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 104 с.

8. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

9. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / Х. Н. Бехруз, М. Р. Аракелян, Ю.Ю. Акіменко та ін. Одеса, 2023. 498 с.

10. Основи права Європейського Союзу : підручник / [Л. І. Адашис, Т. М. Анакіна, С. М. Вихрист та ін.] ; за аг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Право, 2020. – 590 с.

11. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. 4-е вид. Київ: Істина, 2011. С. 115.

12. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.

13. Поліванова О. М. Правове регулювання свободи пересування фізичних осіб у Європейському Союзі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 233 с.

14. Решота О. А. Внутрішній ринок Європейського Союзу та міжнародна економічна інтеграція: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 153 с.

15. Самойленко Є. А., Завгородня В. М. Вільний рух капіталу у правовому регулюванні фінансового ринку Європейського Союзу та перспективи використання європейського досвіду для України. Правове регулювання відносин на фінансовому ринку: стан та напрями вдосконалення: монографія / відп. ред. В. Д. Чернадчук. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2013. С. 277–291.

16. Система міжнародних економічних правовідносин та право Внутрішнього ринку ЄС : навч.-метод. рекомендації / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Т. С. Ківалова, Ю. Ю. Акіменко; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 82 с.

17. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
18. The Politics of the European Union / H. Lelieveldt, S. Princen.: Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
19. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.
20. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
21. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

ТЕМА 14. ЕКОНОМІЧНИЙ І ВАЛЮТНИЙ СОЮЗ ЄС

План лекції:

1. Історія створення Економічного і валютного союзу ЄС.
2. Правові засади Економічного і валютного союзу ЄС.
3. Запровадження єдиної європейської валюти євро.
4. Інституційний механізм ЄС, відповідальний за монетарну політику.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Ідея створення єдиної валюти на Європейському континенті виникла давно. Однак з особливою гостротою це питання постало після Другої світової війни, яка завдала серйозного удару по міжнародній валютній системі. 1951 р. було підписано Паризький договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, що поклало початок європейській економічній інтеграції. Водночас перші реальні передумови повноцінного валютного співробітництва з'явилися з підписанням 25 березня 1957 р. Римського договору про заснування Європейського економічного співтовариства.

Визначення цілей і шляхів створення Економічного і валютного союзу (ЕВС) було остаточно закріплено в тексті Маастрихтського договору про утворення Європейського Союзу. Фактично тільки після підписання цього договору країни ЄС перейшли до проведення загальної економічної і фінансової політики, кінцевою метою якої було введення єдиної валюти. Договір передбачав поетапний графік її введення і встановлював загальні правила у сфері державного бюджету, інфляції, процентних ставок для всіх членів майбутнього валютного союзу. У процесі побудови ЕВС головними стратегічними цілями були названі незалежна єдина грошово-кредитна політика, спрямована на підтримку цінової стабільності, та створення єдиного внутрішнього ринку, який передбачав повне зняття обмежень на переміщення капіталів.

Оскільки валютний союз міг об'єднати тільки держави з добре регульованою економікою, його учасники зобов'язані були забезпечити високий рівень зближення. Для визначення ступеня його достатності в Маастрихтському договорі були зафіксовані такі критерії: рівень інфляції не мусить перевищувати середнього рівня трьох держав з найменшим рівнем інфляції більш ніж на 1, 5 %; довгострокові відсоткові ставки не мусять перевищувати більш ніж на 2 % середній показник довгострокових відсоткових ставок трьох держав з найменшим рівнем інфляції; національна валюта не мусить девальвувати протягом останніх двох років і має залишатися в межах коливань курсів на рівні 2, 25 %, передбачених Європейською валютною системою; дефіцит державного бюджету не мусить перевищувати 3 % від ВВП; державний борг – не вище 60 % від ВВП.

Правову основу створення Економічного і валютного союзу в остаточному вигляді було закладено установчими договорами ЄС 2007 р. Відповідно до ст. 3 ДЄС, сприяння гармонійному та збалансованому розвитку економічної діяльності ЄС, створення ринку праці та підвищення добробуту населення через, зокрема, заснування внутрішнього ринку ЄС та ЄВС визнаються пріоритетними цілями ЄС. Стаття 119 ДФЄС передбачає, що дії держав-членів на виконання положення ст. 3 ДЄС мають включати, зокрема, запровадження в межах запланованого періоду єдиної економічної політики, відповідно до принципу відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією, а також установлення незмінних обмінних курсів валют на шляху до запровадження єдиної європейської валюти та здійснення єдиної валютної та обмінної політики передусім для підтримання цінової стабільності. Метою встановлення та здійснення єдиної економічної та валютної політики має стати її відповідність принципам стабільних цін, міцний стан суспільних фінансів та стійкий платіжний баланс.

Валюта євро була введена у 1999 р. в безготівковий обіг як паралельна валюта в країнах Економічного і валютного союзу ЄС. 11 з 15 країн ЄС відповідали маастрихтським критеріям і утворили Єврозону з офіційним

запуском євро в безготівковий обіг 1 січня 1999 р. Греція стала відповідати цим критеріям з 2000 р. і була прийнята до Єврозони 1 січня 2001 р. Реальні монети і банкноти були введені в обіг 1 січня 2002 р. Словенія стала відповідати зазначеним критеріям з 2006 р. й увійшла в Єврозону 1 січня 2007 р. Кіпр і Мальта вступили 1 січня 2008 р., Словаччина – 1 січня 2009 р., Естонія – 1 січня 2011 р., Латвія – 1 січня 2014 р., Литва – 1 січня 2015 р., Хорватія – 1 січня 2023 р. На даний момент до Єврозони входить 20 держав-членів. Низка держав за межами ЄС використовують євро як свою валюту. Для формального прийняття в Єврозону, включаючи право на карбування власних монет, мусить бути укладена монетарна угода. Така угода була укладена з Ватиканом, Монако, Сан-Марино і Андоррою. Косово і Чорногорія офіційно прийняли євро як свою валюту без угоди і, отже, не мають права на карбування. Ці держави не є частиною Єврозони з точки зору Європейського Центрального Банку.

Основним інституційним елементом грошової системи Європейського економічного і валютного союзу є Європейська система центральних банків (ЄСЦБ), яку очолює Європейський Центральний Банк (ЄЦБ). Основними її функціями відповідно до ст. 127 ДФЄС є: визначення та здійснення грошової політики Союзу; проведення валютних операцій; зберігання офіційних валютних резервів держав-членів та управління ними; сприяння нормальному функціонуванню платіжних систем.

Згідно ст. 282 ДФЄС, ЄСЦБ включає ЄЦБ і національні центральні банки всіх держав-членів ЄС. Основною метою грошово-кредитної політики ЄСЦБ можна вважати збереження середньострокової стабільності внутрішніх цін в ЕВС. Ця мета має пріоритет у порівнянні з усіма іншими цілями економічної політики ЕВС. Свою діяльність ЄСЦБ здійснює на основі принципів відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією (ст. 4 Договору про функціонування ЄС). ЄЦБ є основою ЄСЦБ та європейської грошової системи в цілому. Він почав реально функціонувати 1 грудня 1998 р. і знаходиться у Франкфурті-на-Майні.

Питання до практичного заняття:

1. Історичні передумови та доктринальні концепції створення економічного та валютного союзу в Європі.
2. Фіксація положень щодо ЕВС в установчих договорах та вторинному праві Союзу.
3. Запровадження «Екю»: причини та особливості використання.
4. Єдина європейська валюта «Євро»: історія введення, переваги та недоліки приєднання для держав-членів.
5. Роль ЄЦБ та ЄСЦБ у реалізації спільної економічної та валютної системи.

Питання для самостійної роботи:

1. Назвіть історичні причини, що спонукали до запровадження Економічного і валютного союзу ЄС.
2. Охарактеризуйте органи, які було створено як частину Економічного і валютного союзу, та їхню компетенцію.
3. Назвіть аргументи прибічників запровадження євро та його скептиків.
4. Розкрийте вимоги до держав для приєднання до Єврозони та виходу держави, що вже входить у неї.

Рекомендована література до теми:

1. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
2. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник. Київ: Знання, 2008. 582 с.
3. Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посіб. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 495 с.

4. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.] ; за ред.: М. Р. Аракеяна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса : Фенікс, 2023. – 436 с. С. 153-182.
5. Основи права Європейського Союзу : підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
6. Право Європейського Союзу : підручн. / за ред. О.К. Вишнякова. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.
7. Право Європейського Союзу : нормат. матеріали / упоряд.: І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк ; за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 500 с.
8. Право Європейського Союзу : підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] ; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 484 с.
9. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.

ТЕМА 15: ЦІННОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС

План лекції:

1. Поняття «цінності ЄС».
2. Правові джерела цінностей ЄС.
3. Система цінностей ЄС.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У системі правових засад Європейського Союзу європейські цінності мають засадниче значення. Відповідно до ст. 21 ДЄС, Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб: гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу; зміцнювати й підтримувати демократію, верховенство права, права людини.

У 2010 р. Європейський Парламент у своїх спеціальних резолюціях щодо України від 25 лютого та 25 листопада на концептуальному рівні також цілком однозначно проголосив: «Україна як європейська країна має спільну історію та спільні цінності з країнами Європейського Союзу». Відданість цінностям ЄС виступає непорушною умовою, що ставиться до держав, які бажають вступити до складу Союзу. Отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС відбулося, оскільки країна довела прихильність до європейських цінностей, а необхідність поважати їх та впроваджувати в життя визнається українським суспільством.

Відданість спільним ідеалам, засадам і цінностям – одна з найважливіших умов формування і стабільності інтеграційних об'єднань. Стосовно загальних ідеалів – йдеться про об'єднуючі історичні цінності, моральні засади, які отримали своє відображення і закріплення в суспільній свідомості. Право не встановлює цих цінностей та ідеалів, воно лише фіксує і підтверджує їх існування, ґрунтується і спирається на них, що забезпечує

його максимально повну реалізацію. На базі спільних цінностей формується інституційна структура, визначаються і закріплюються в праві цілі й завдання, які ставить перед собою інтеграційне об'єднання. Спільність підвалин надає інтеграційним процесам стабільність і певну спрямованість. Основоположні цінності переважно залишаються незмінними і за загальним правилом зберігаються і проголошуються в усіх установчих актах ЄС. Безпосередньо в документах вони можуть по-різному формулюватися, зазнавати певних змін, але по суті залишаються незмінними.

Відповідно ст. 32 ДЄС, держави-члени через зближення своїх дій забезпечують спроможність Союзу відстоювати свої інтереси та цінності на міжнародній арені.

Сама категорія «цінність» є поняттям, що належить скоріше до сфери моралі, аніж права як юридичного явища. Філософський аналіз категорії «цінність» дає змогу надати визначення цьому феномену.

Цінності ЄС – це сукупність основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднує більшість жителів Європи та становить основу їх ідентичності.

У преамбулі Договору про Європейський Союз зазначено, що в його основі лежить «...натхнення від культурної, релігійної та гуманістичної спадщини Європи, на основі якого сформувалися універсальні цінності – недоторкані й невідчужувані права людської особистості, свобода, демократія, рівність і правова держава».

У Європейському Союзі система цінностей включає не тільки власне цінності, які є обов'язковими для ЄС і всіх його держав-членів, але також основоположні цілі та принципи функціонування Союзу в усіх сферах. Європейські цінності не є абстрактним відображенням певних стандартів, а мають конкретне втілення у писаних правових джерелах.

Джерелами відповідних норм виступають початкові розділи установчих документів, перш за все розділи I і II Договору про Європейський

Союз («Загальні положення», «Положення про демократичні принципи») і розділ I частини I Договору про функціонування ЄС («Положення загального застосування»). Першими в установчих документах (ст. 2 Договору про Європейський Союз) зазначаються цінності Союзу, які є правовою категорією, введеною в установчі документи ЄС Лісабонським договором 2007 р.

Як це зазначено у ст. 7 ДЄС, у разі тривалого та суттєвого порушення цінностей ЄС, Європейська Рада може кваліфікованою більшістю ухвалити рішення, що зупиняє деякі права держави-порушниці, зокрема право голосу представника уряду цієї держави-члена в Раді.

У ст. 2 ДЄС закріплені цінності, які є спільними для всіх держав-членів: людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права, шанування прав людини, зокрема прав осіб, що належать до меншин.

Стаття 2 ДЄС не пояснює змісту цінностей, а також не згадує інституції ЄС, які можуть давати тлумачення їхньому змісту. Тому необхідно визначитися зі змістом цінностей ЄС.

Гідність. Гідність людини – це її цінність як такої (самоцінність) незалежно від будь-яких біологічних чи соціальних властивостей. З цього випливає і засада рівності всіх людей з огляду на їх гідність. Гідність – це моральна риса, яка відображає унікальну природу людини, позитивна самооцінка конкретної людини. Право на повагу до гідності особи надає їй можливість усвідомлювати і відчувати свою цінність як людини, мати позитивну моральну оцінку щодо себе, повністю уникати катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження, принизливого покарання, вільно погоджуватися на медичні, наукові чи інші дослідження.

Свобода. Сучасне розуміння свободи в суспільних стосунках (так звана особиста індивідуальна свобода) зазвичай зводиться до поєднання двох типів (концепцій) свободи: 1) негативної свободи, яка передбачає відсутність втручання з боку інших людей; 2) позитивної свободи, яка має на увазі коли

спроможність особи самостійно приймати рішення щодо вчинення власних дій. Поза будь-яким сумнівом, обидва аспекти свободи мають певний спільний ґрунт: вони передбачають можливість самореалізації особи, її самостійного мислення, дій за власним розсудом, допускають взяття людиною на себе персональної відповідальності за свій вибір. Свобода становить собою первісне єдине право, сутність свідомості, самодостатню цінність, що не вимагає обґрунтувань.

Демократія – влада народу, що виходить з організації та функціонування державної влади на засадах визнання народу її джерелом і носієм, ґрунтується на прагненні забезпечити справедливість, рівність і добробут усіх громад при вирішенні проблем і питань суспільного врядування. Демократія виникла й існує як намагання і можливість для людей вирішувати свої справи власними силами. Демократія – це насамперед суспільне самоврядування, самокерування, самостійність. Це система, яку А. Лінкольн визначав як «правління народу через посередництво самого народу, для народу».

Рівність – це рівне становище людей у суспільстві, що виражається в однаковому відношенні до засобів виробництва і в користуванні однаковими самими політичними і громадянськими правами. Вона поділяється на загальносоціальну та юридичну. Загальносоціальна рівність (рівноправність) – це однаковість основних прав і свобод кожної людини. Юридична рівність (рівноправність) – це однаковість, рівність юридичного статусу державно-правоздатних суб'єктів, насамперед рівність їх основних (конституційних) прав та юридичних обов'язків.

Верховенство права – це сукупність найважливіших соціальних і правових цінностей, набутих у процесі суспільного розвитку, які необхідні людині для забезпечення гідного життя та розвитку своєї особистості, для того, щоб вона відчувала себе повноправним членом громадянського суспільства. Сутність принципу верховенства права можна виразити за допомогою таких положень: 1) забезпечення прав і основоположних свобод

людини; 2) презумпція невинуватості; 3) юридична рівність усіх осіб незалежно від соціального, майнового статусу, релігійних уподобань тощо; 4) судовий механізм реалізації та захисту прав людини. Принцип верховенства права означає, що не держава утворює право, а право є умовою існування держави.

Права людини – невід’ємні та обов’язкові для дотримання всіма громадянами політичні, економічні, соціальні, культурні та інші можливості життєдіяльності, надані людині від природи, без яких вона не може повноцінно існувати як людська істота. Цей перелік доповнений характеристиками суспільства держав-членів, які теж обґрунтовано вважають належними до системи цінностей ЄС, а саме: плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність, гендерна рівність жінок і чоловіків. Базові ціннісні основи ЄС знайшли своє відображення й у Хартії основних прав Європейського Союзу, у преамбулі якої зазначено: «Народи Європи, утворюючи дедалі більш згуртований і тісний союз, прийняли рішення будувати разом мирне майбутнє на основі загальних цінностей. Усвідомлюючи своє духовне і моральне надбання.

Європейський Союз ґрунтується на неподільних і загальних цінностях – гідність людини, свобода, рівність і солідарність; він спирається на принципи демократії та правової держави, прагне сприяти збалансованому і сталому розвитку та забезпечує вільне пересування осіб, товарів, послуг і капіталів, а також свободу установи суб’єктів підприємницької діяльності». ДЕС закріплює цінності, інтереси і принципи, що визначають відносини Європейського Союзу з третіми країнами. Так, відповідно до § 5 ст. 3 Договору про Європейський Союз такими є: мир, безпека, стійкий розвиток планети, солідарність і взаємоповага народів, вільна і справедлива торгівля, викорінювання бідності й захист прав людини, у тому числі прав дитини, принципи міжнародного права, особливо принципи Статуту ООН

Питання до практичного заняття:

1. Поняття терміна «цінності ЄС».
2. Правові джерела цінностей ЄС.
3. Система цінностей ЄС.

Питання для самостійної роботи:

1. Як ви розумієте зміст категорії «цінність»?
2. Яке значення мають європейські цінності для європейської інтеграції та Європейського Союзу?
3. Назвіть основні положення щодо цінностей Преамбули Договору про Європейський Союз.
4. Що, крім власне цінностей, включає в себе система цінностей ЄС?
5. Назвіть джерела цінностей ЄС.
6. Як ви розумієте зміст основних цінностей ЄС?

Рекомендована література до теми:

1. Бондарчук Я.П. Свобода як правова ідея, поняття, принцип. Юридичний науковий електронний журнал. 2023.№3. С.16-18.
2. Врублевська-Місюна К. М. Тичина В. П. Правові цінності Європейського Союзу та їх юридичне значення. Право і суспільство 2022. № 4. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022
3. Європейська комісія «за демократію через право» (венетійська комісія), верховенство права. Право України. 2011. № 10. С. 168–184.
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

5. Кузьміна В.О. Заєць Є.Ю. Цінності Європейського Союзу: механізм захисту та сучасний стан Юридичний науковий електронний журнал. 2021.№10. С. 589-592.

6. Мадрига Т. Б. Європейські цінності та ціннісні орієнтації українського суспільства: проблеми співвідношення. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2015. № 3. С. 96–103.

7. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей Юридичний вісник. 2022. №2 (63). С.48-54.

8. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.

9. Реньов Є.В. Правові цінності: природа, значення та питання аккультурації в аспекті євроінтеграції України. Ампаро. Запоріжжя, 2021. № 4. С. 63–69.

10. Сахань О. М., Шевчук Н. В. Європейські цінності як запорука процвітання суспільства: український вибір. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2018. № 2 (37). С. 177–196.

11. Скриль С. А. Вплив європейських цінностей на трансформаційні процеси в сучасній Україні. Політичне життя. 2016. № 1–2. С. 67–71.

12. Тичина В. Правові Європейського Союзу: навч. посіб.; МОН України, Держ. ун-т «Житомир. політехніка». Харків: Право, 2023. 116 с.

13. Тітов Є. Б. Механізм забезпечення цінностей Європейського Союзу URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf

14. Українське суспільство та європейські цінності. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEuropeiski_cinnosti_

15. Шубіна І. О. Основні цінності Європейського Союзу, зміст і значення для вступу нових держав. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>
16. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 208 с.
17. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p. 26. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.
18. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
19. The Foundations of European Union Law / T. Harley. Oxford: Oxford University Press, 2014. 576 p.
20. The Politics of the European Union / H. Lelieveldt, S. Princen.: Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
21. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.

ТЕМА 16. ПРОСТІР СВОБОДИ, БЕЗПЕКИ ТА ЮСТИЦІЇ ЄС

План лекції:

1. Історія становлення простору свободи та юстиції Європейського Союзу.
2. Правова характеристика простору свободи, безпеки та юстиції (ПСБЮ).
3. Принципи заснування та функціонування ПСБЮ.
4. Європол та Євроюст: характеристики та функції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Відповідно до ст. 3 (2) Договору про Європейський Союз, одним із напрямів діяльності ЄС є формування простору свободи безпеки та юстиції (далі ПСБЮ), у рамках якого забезпечується вільний рух осіб разом із запровадженням ефективного прикордонного контролю щодо третіх держав та превенції кримінальних злочинів. Безумовно, створення такого простору є складним завданням, оскільки він має внутрішній і зовнішній аспекти і вимагає гармонійного розвитку всіх трьох його складових (свободи, безпеки та юстиції). Відповідно до ст. 67 Договору про функціонування Європейського Союзу, ПСБЮ має повинно виконувати наступні завдання:

- забезпечувати відсутність контролю осіб на внутрішніх кордонах та формувати спільну політику притулку, імміграції та контролю на зовнішніх кордонах на основі солідарності держав-членів та справедливого ставлення до громадян третіх країн;
- забезпечувати високий рівень безпеки за допомогою заходів запобігання та боротьби проти злочинності, расизму й ксенофобії, та заходів з координації та співпраці органів поліції, правосуддя та інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах та, в разі потреби, наближення норм кримінального права.

- полегшувати доступ до правосуддя, зокрема за допомогою принципу взаємного визнання судових та позасудових рішень у цивільних справах.

Доцільно зазначити, що перше закріплення співробітництва держав-членів у сфері внутрішніх справ та юстиції на рівні Європейського Союзу відбулось у Маастрихтському договорі, розділ 6 якого отримав назву «Співробітництво у сфері правосуддя та внутрішніх справ». Саме в ньому передбачалася розробка політики надання притулку, правил, що регулюють перетин зовнішніх кордонів, імміграційної політики, боротьби з поширенням наркотиків, митного співробітництва, співробітництва поліцейських органів.

Важливим етапом у формуванні простору свободи, безпеки та юстиції став Амстердамський договір 1997 р., відповідно до якого відбулася часткова комунітаризація третьої опори, що означало передачу питань політичного притулку та імміграції, а також порядку перетину зовнішніх кордонів до компетенції Співтовариства. Цей факт можна назвати першим справжнім кроком у створенні європейського простору свободи, безпеки та юстиції. Реалізація проекту стала пріоритетним завданням Європейського Союзу. З укладенням Амстердамського договору інтеграція ЄС у сфері внутрішньої політики та правосуддя здійснюється на двох рівнях: наднаціональному та міжурядовому. У рамках останнього реалізується співробітництво поліцейських, судових і митних органів держав-учасниць.

Прийнятий у грудні 2009 р. Лісабонський договір містить окремий розділ, під назвою «Простір свободи, безпеки та правосуддя». Відповідно до положень цього договору, Європейський Союз забезпечує відсутність контролю осіб на внутрішніх кордонах та розвиває:

- спільну політику у сфері притулку, міграції та контролю на зовнішніх кордонах;
- судове співробітництво в цивільних і кримінальних справах;
- співробітництво поліції.

Лісабонський договір поширює комунітарний метод практично на всі аспекти внутрішніх справ та правосуддя, скасовуючи поділ Європейського Союзу на три опори.

З метою ліпшого розуміння теми слід також проаналізувати Стокгольмську програму, яка була ухвалена Європейською комісією у 2009 р. Вона визначала основні напрями дій ЄС на 2010–2014 рр. у процесі забезпечення свободи, безпеки та правопорядку. Пріоритетними напрямками цієї програми були визнані такі:

- Європа прав. Це передусім означає, що європейське громадянство з абстрактного поняття має стати реальністю. ЄС має забезпечити захист основних прав і свобод своїх громадян, а також надати реальні можливості їх реалізації;
- Європа правосуддя, що полягає в більш тісному співробітництві судових органів, взаємному визнанні судових рішень як у цивільних, так і в кримінальних справах, певному зближенні кримінального та цивільного права держав-членів;
- Європа – захисниця. Йдеться про розробку стратегії внутрішньої безпеки в ЄС з метою більш ефективного захисту громадян та посилення боротьби з організованою злочинністю і тероризмом;
- доступна Європа. Цей напрям стосується управління зовнішніми кордонами Європейського Союзу та візової політики з метою організації легального в'їзду до ЄС вихідців з третіх країн, за умови гарантування безпеки власних громадян;
- Європа солідарності. На підставі Європейського пакту про міграцію та притулок ЄС має працювати над розвитком своєї міграційної політики, яка відповідала б інтересам держав-членів та мігрантів. Визначається необхідність докласти зусиль для реалізації до 2012 р. спільного європейського режиму притулку;
- Європа та глобалізація. Цей напрям є підтвердженням того, що простір свободи, безпеки та юстиції має також свій зовнішній вимір.

Співробітництво з третіми країнами безпосередньо впливає на забезпечення свободи і безпеки у Європейському Союзі.

Принциповою заслугою Лісабонського договору є запровадження принципу «солідарності» безпосередньо до сфери ПСБЮ. Так, у ст. 63 ДЄС зазначено, що «політики Союзу, сформульовані в підрозділі «Прикордонний контроль, притулок та імміграція», та їх виконання належить здійснювати, керуючись принципом солідарності та справедливого розподілу відповідальності, зокрема фінансових наслідків, між державами-членами. У разі потреби актам Союзу, ухваленим у сфері прикордонного контролю, притулку та імміграції, належить містити доцільні заходи з реалізації цього принципу».

Якщо ПСБЮ є простором, у рамках якого держави-члени націлені на пошук спільних відповідей на спільні загрози, то цілком природно, що в цьому процесі держави-члени мають демонструвати солідарність одна з однією, зокрема щодо фінансових витрат. Прикладом потреби в солідарності є захист зовнішніх кордонів ЄС, де держави-члени стикаються з різними викликами та проблемами через їх різне географічне положення, що зумовлює більш значні зусилля та витрати однієї групи держав порівняно з іншою щодо забезпечення спільних стандартів безпеки на зовнішніх кордонах ЄС.

Що стосується принципу «взаємного визнання» судових рішень, то цей принцип вперше було визначено як основоположний принцип однієї зі свобод внутрішнього ринку ЄС – свободи руху товарів. Згодом його застосування було поширено на свободу руху осіб (а саме, на систему визнання дипломів про вищу освіту), а також Суд ЄС зробив можливим застосування принципу «взаємного визнання» в кримінальному праві. Застосування цього принципу передбачає виявлення взаємної довіри (*mutual trust*) та бажання співпрацювати (*comity*) з боку національних поліцейських органів держав-членів ЄС.

Визначення принципу недискримінації було здійснено прецедентним правом ЄС. Формула принципу недискримінації, або, як його ще називають, рівності, полягає в забороні однакового ставлення до різних ситуацій чи різного ставлення до однакових ситуацій, за винятком тих випадків, коли таке ставлення є об'єктивно виправданим. Практика Суду ЄС установлює правило, відповідно до якого діяльність ЄС у межах його компетенції має відповідати загальним принципам права ЄС, у тому числі принципу рівності чи недискримінації.

Європейський поліцейський офіс координує оперативно-розшукові дії поліцій та інших компетентних органів держав-учасниць ЄС з метою підвищення ефективності співпраці компетентних органів у боротьбі з міжнародною злочинністю. Європол також виступає провідним центром експертизи в ключових сферах правоохоронної діяльності та як європейський центр стратегічних даних про організовану злочинність.

Він є центральним офісом щодо боротьби з підробкою євро, основною метою якого є підвищення ефективності роботи національних служб та їх співпраці у запобіганні та боротьбі з тероризмом, нелегальним обігом наркотиків та іншими проявами міжнародної організованої злочинності.

Основними завданнями Європолу є координація роботи національних служб у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю і поліпшення інформаційного обміну між національними поліцейськими службами. Серед основних напрямів роботи Європолу можна виділити боротьбу з тероризмом, нелегальною торгівлею зброєю, наркаторгівлею, дитячою порнографією і відмиванням грошей.

Починаючи з 2002 р. Європол має право брати участь у спільних розслідуваннях країн-учасниць, а також вимагати від них проведення розслідувань.

На сьогоднішній час Європол координує роботу поліцейських служб усіх 28 держав-членів Європейського Союзу. На відміну від національних поліцейських сил, Європол не має власних слідчих органів. Він тісно

співпрацює з правоохоронними органами 28-ми держав-членів ЄС та інших країн-партнерів і організацій, що не входять до ЄС, таких як Австралія, Канада, США і Норвегія.

Главою Європолу є директор, який призначається Радою одногосно, після отримання висновку правління Європолу. Призначення відбувається на чотири роки з правом пролонгації на додатковий строк. Директор має трьох заступників, яких Рада призначає на чотири роки з правом пролонгації ще на один строк.

Питання до практичного заняття:

1. Історія становлення простору свободи та юстиції Європейського Союзу.
2. Правова характеристика простору свободи, безпеки та юстиції (ПСБЮ).
3. Складові простору свободи, безпеки та юстиції.
4. Принципи заснування та функціонування ПСБЮ.
5. Європол та Євроюст: характеристики та функції.
6. Співробітництво України та Європейського Союзу у галузі ПСБЮ.

Питання для самостійної роботи:

1. Шенгенська угода.
2. Функціонування Євроюсту.
3. Європейський офіс громадського прокурора (ЄОГП)
4. Європейське агентство прикордонної та берегової охорони.
5. Європейське бюро з боротьби із шахрайством (OLAF)

Рекомендована література до теми:

1. Гончарук В. І. Проблеми та перспективи взаємодії України та Європейського Союзу Міжнародне право в період турбулентності

міжнародних відносин : збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін, О. О. Сурілова та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 339-341.

2. Оліфіренко А., Тупіков М. Простір свободи, безпеки і правосуддя в Європейському союзі. Грааль науки. 2021. С. 174–177.

3. Рішення № 2009/371/ПВД Ради про створення Європейського поліцейського відомства (Європол): Рішення Європ. співтовариства від 06.04.2009 р. № 2009/371/ПВД.

4. Сьох К. Я., Гультай М. М. Особливості правничої термінології Європейського союзу. Expert Paradigm of Law and Public Administration. 2023. № 6(24). С. 56–61.

5. EU Criminal Justice: Fundamental rights, transnational proceedings and the European Public Prosecutor' s officeю Rafaraci T., Belfiore R. Berlin: Springer, 2018. 214 p.

6. Montaldo S. The Area of Freedom, Security and Justice. Research Handbook on the Enforcement of EU Law. 2023. P. 476-491.

7. The Foundations of European Union Law / T. Harley. Oxford: Oxford University Press, 2014. 576 p.

8. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.

9. Thym D. Building an Area of Freedom, Security, and Justice. European Migration Law. 2023. P. 13–C1P87.

10. Weyembergh A. The Area of Freedom, Security and Justice. Elgar Encyclopedia of Crime and Criminal Justice. 2024.

11. Ziller J. The area of freedom, security and justice (AFSJ). Advanced Introduction to European Union Law. 2023. P. 30–34.

ТЕМА 17. СПІЛЬНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС

План лекції:

1. Поняття та джерела торгового права ЄС. ЄС у системі світової торгівлі.
2. Правове регулювання експорту та імпорту. Заходи зовнішньоекономічного захисту в ЄС. Особливості регулювання окремих секторів зовнішньої торгівлі ЄС (продукція металургії, текстиль та ін.).
3. Історія створення митного союзу ЄС.
4. Митна територія і кордон ЄС. Поняття «митний союз» і його відмінність від суміжних понять («тарифне співтовариство», «асоціація вільної торгівлі», «зона вільної торгівлі»).
5. Скасування мит на внутрішніх кордонах ЄС. Ліквідація кількісних обмежень. Заходи у сфері непрямого оподаткування.
6. Режим генералізованих тарифних преференцій.
7. Основні нормативні акти, що регулюють торгівлю Європейського Союзу з третіми країнами. Основні митні режими Європейського Союзу. Спільний митний тариф: поняття, зміст, етапи формування, основні умови застосування.
8. Міжнародні угоди Європейського Союзу (ГАТТ і Світова організація торгівлі, Ломейська конвенція, Конвенція Котону, Угода про Європейський економічний простір).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Однією з найважливіших серед політик ЄС є спільна торговельна політика щодо інших країн. Свідченням провідної ролі спільної торговельної політики ЄС є той факт, що майже всі питання зовнішньої торгівлі товарами належать до виключної компетенції ЄС. Згідно із ст. 133 Договору про ЄС, спільна торговельна політика базується на єдиних принципах, зокрема щодо змін у ставках митного тарифу, укладення тарифних та торговельних угод,

досягнення уніфікації заходів щодо лібералізації та експортної політики, щодо захисту торгівлі, зокрема в разі демпінгу або субсидіювання.

Спільна торговельна політика ЄС бере за основу митний союз між державами-членами ЄС (ст.ст. 25–27 Договору про ЄС), що створений не тільки заради формування та зміцнення єдиного внутрішнього ринку, а й задля сприяння розвитку торгівлі між державами-членами ЄС та іншими державами. Його основні завдання:

- усунення митних бар'єрів між державами-членами, зокрема заборону мита на експорт і імпорт та митних зборів у торгівлі між ними, а також інших подібних заходів;
- ведення спільної уніфікованої політики в торгівлі щодо інших країн, у тому числі застосування спільного митного тарифу щодо імпорту таких країн.

Отже, заборона кількісних обмежень та будь-яких еквівалентних заходів у торгівлі між державами-членами ЄС є основою для запровадження таких заходів і обмежень у торгівлі з іншими країнами.

Правовим забезпеченням спільної торговельної політики є торгове право ЄС – галузь права, предмет якої складають відносини, що виникають у торгівлі з іншими країнами держав-членів ЄС, інституції ЄС та, інших країн, міжнародних організацій, приватних осіб. Ці відносини мають публічно-правовий характер, оскільки їх суб'єктами (або одним із суб'єктів) є владні структури. Отже, методом регулювання таких відносин є публічно-правовий метод.

Торговельні відносини на приватно-правовому рівні, тобто між приватними особами-резидентами ЄС, з одного боку, та приватними особами-нерезидентами ЄС – з іншого, регулюються міжнародним приватним правом. Проте торгове право ЄС має завданням у кінцевому підсумку обслуговувати відносини між товаровиробниками і торговцями-резидентами та нерезидентами, або втручатися в них, і таким чином

регулювати їх у похідному порядку. Отже, предметом торгового права ЄС є публічні відносини, що виникають у зв'язку з приватними і договірними.

Суб'єктами як торгового права ЄС у цілому, так і торговельних правовідносин зокрема виступають як публічні, так і приватні особи, але суб'єктний склад власне торговельних правовідносин є, по-перше, вужчим, ніж склад правовідносин, пов'язаних з торговельними, а по-друге, має відрізнятися за ознакою резидентства ЄС. Отже, виходячи з єдності митної території ЄС, резидентом ЄС слід уважати особу, зокрема юридичну особу, місцезнаходженням органу управління якої є митна територія будь-якої держави-члена ЄС, та фізичну особу, місцем реєстрації якої як підприємця або місцем її постійного проживання є території держави-члена ЄС.

Сферою дії торгового права ЄС є торговельні операції з товарами за участю резидентів ЄС, тобто йдеться про зовнішню торгівлю у вузькому значенні, яка не охоплює торгівлю послугами та об'єктами інтелектуальної власності. У цю сферу не включаються і деякі інші зовнішньоекономічні операції щодо інших країн, зокрема з інвестування, технічної допомоги, транскордонного руху капіталів і платежів, цінних паперів, транскордонної неплатоспроможності (банкрутства), фінансові та страхові операції тощо. Торгове право ЄС регулює лише деякі питання транскордонної економічної конкуренції на ринку товарів, оскільки загалом не регулює питань конкурентного права ЄС та спільної конкурентної політики, що пов'язані з іноземним елементом.

Торгове право ЄС регулює зазначені питання лише тоді, коли вони пов'язані з товарними експортно-імпортними відносинами, наприклад операції з товарами, що порушують право інтелектуальної власності.

Слід звернути увагу, що регулювання має спеціальний характер, коли йдеться про акти, які регулюють заснування спільної організації ринків у галузі рибальства та аграрних ринків, а також щодо спеціальних правил щодо переробленої сільськогосподарської продукції виданих у порядку, передбаченому ст. 308 Договору про ЄС.

Торгове право ЄС регулює відносини тільки у сфері товарного обігу. На відміну від торгового права митне право як окрема галузь права ЄС регулює відносини, пов'язані як з товарним, так і нетоварним обігом, тобто поширюється і на предмети некомерційного характеру. З іншого боку, митне право регулює вузьке коло відносин, пов'язаних з перетином товарами, предметами митного кордону ЄС, оперує специфічними засобами контролю, такими як, наприклад, митний режим. Щодо торгового права ЄС, митне право є лише одним з інструментів контролю торгових правовідносин.

Особливостями джерел торгового права ЄС є те, що у якості нормативного акта «вторинного права» ЄС, яким таке регулювання здійснюється, виступає, як правило, регламент, тобто акт прямої дії, що не «гармонізує», норми національного законодавства держав-членів, як це притаманно директиві, а уніфікує певні національні правила чи створює нові єдині загальнообов'язкові правила. Ще однією особливістю джерел торгового права ЄС є специфічні міжнародні угоди ЄС: угода про Європейський економічний простір з Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном, угоди про асоціацію із «заморськими» країнами та територіями, угоди про «стабілізацію й асоціацію».

Структурно торгове право ЄС як галузь законодавства поділяється на експортну та імпорتنу підгалузі. Разом з тим існують окремі питання, які теж можна вважати належними до підгалузевого рівня у структурі, – це особливі правила регулювання торгівлі: щодо одних країн – більш жорсткий захисний режим, а щодо інших – режим пільговий. Крім того, діє низка особливих правил за ознакою специфіки товару, наприклад щодо небезпечних хімічних речовин, необроблених алмазів, так званих «чутливих» товарів (наприклад, легкових автомобілів), ядерних матеріалів тощо.

Питання до практичного заняття:

1. Загальна торгова політика і торгове право ЄС. ЄС в системі світової торгівлі.
2. Правові заходи ЄС щодо експорту та імпорту. Заходи зовнішньоекономічного захисту в ЄС.
3. Виключення окремих секторів зовнішньої торгівлі ЄС та встановлення спеціальних режимів (продукція металургії, текстиль та ін.).
4. Митна територія і кордон ЄС. Поняття «митний союз» і його відмінність від суміжних понять («тарифне співтовариство», «асоціація вільної торгівлі», «зона вільної торгівлі»).
5. Скасування мит на внутрішніх кордонах ЄС. Ліквідація кількісних обмежень. Заходи у сфері непрямого оподаткування.
6. Режим генералізованих тарифних преференцій. Регламент ЄС № 978/2012 від 25.10.2012 р. щодо умов приєднання до схеми генералізованих тарифних преференцій.
7. Нормативне регулювання торгівлі Європейського Союзу з третіми країнами та організаціями (ГАТТ і Світова організація торгівлі, Ломейська конвенція, Конвенція Котону, Угода про Європейський економічний простір).
8. Комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею.

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте підстави заборони кількісних обмежень та будь-яких еквівалентних заходів у торгівлі між державами-членами ЄС.
2. Надайте визначення митної території і кордону ЄС, митного союзу і його відмінності від суміжних понять.
3. У чому полягає важливість режиму генералізованих тарифних преференцій?

4. Назвіть нормативні акти, що регулюють торгівлю Європейського Союзу з третіми країнами?
5. Охарактеризуйте основні митні режими Європейського Союзу.

Рекомендована література до теми:

1. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
2. Белоглавок О. Економічне право Європейського Союзу / пер. І. В. Гріліхес. Київ: Таксон, 2003. 746 с.
3. Гармонізація правової системи України до права ЄС : навч.-метод. посібник / Ю. Акіменко, Р. Харитонов ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 84 с.
4. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Канєнберг-Сандул, О.В. Пасечник [та ін.] ; ред. проф. Х.Н. Бехруза. – Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. .– 140 с.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. Київ: Ред. журн. «Право України»; Харків: Право, 2013. Вип. 14. 208 с. (Академічні правові дослідження).
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
7. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / Х. Н. Бехруз, М. Р. Аракелян, Ю.Ю. Акіменко та ін. Одеса, 2023. 498 с.
8. Мозіль З. Правове регулювання міжнародної торгівлі в рамках Європейського Союзу: монографія. Львів, 2005. 199 с.

9. Основи права Європейського Союзу : підручник / [Л. І. Адашис, Т. М. Анакіна, С. М. Вихрист та ін.] ; за аг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Право, 2020. – 590 с.
10. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. 4-е вид. Київ: Істина, 2011. 115 с.
11. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
12. Решота О. А. Внутрішній ринок Європейського Союзу та міжнародна економічна інтеграція: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 153 с.
13. Самойленко Є. А. Вільний рух капіталу у правовому регулюванні фінансового ринку Європейського Союзу та перспективи використання європейського досвіду для України. Правове регулювання відносин на фінансовому ринку: стан та напрями вдосконалення: монографія / відп. ред. В. Д. Чернадчук. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2013. С. 277–291.
14. European Union Law / ed. By R. Schutze. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 1018 p.
15. The Politics of the European Union / H. Lelieveldt, S. Princen.: Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p.
16. The Routledge Guide to the European Union / D. Leonard, R. Taylor. New York: Routledge, 2016. 339 p.
17. Access to the European Union: Law, Economics, Policies / N. Moussis. London: Intersentia, 2016. 776 p.
18. The Government and Politics of the European Union / N. Nulgent. London: Red Globe Press, 2017. 512 p.

ТЕМА 18. УКРАЇНА-ЄС: СТАН ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

План лекції:

1. Розвиток відносин між Україною та ЄС. Підписання Угоди про асоціацію.
2. Юридична специфіка та особливості Угоди про асоціацію.
3. Цілі та принципи асоціації України та ЄС.
4. Структура та зміст Угоди про асоціацію.
5. Значення та поточний стан виконання Угоди про асоціацію.
6. Набуття статусу кандидата на вступ у ЄС: юридичний зміст та наслідки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Протягом багатьох років правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (набрала чинності 1 березня 1998 р.). Ця угода започаткувала співробітництво щодо широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. Крім того, було укладено низку галузевих угод та документів міжнародно-правового характеру, згідно з якими здійснюється співробітництво між Україною та ЄС. Україна співпрацює з ЄС у рамках проекту «Східне партнерство». Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися в березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС.

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися в березні 2007 року, відповідно до Плану дій Україна-ЄС.

На саміті «Україна-ЄС» (вересень 2008 р., м. Париж) сторони досягли домовленості, що нова посилена угода буде називатися «Угодою про

асоціацію» (УА). 21 листопада 2013 р. Кабінет Міністрів України вирішив призупинити процес підготовки до підписання УА з Європейським Союзом, внаслідок чого по всій території країни почалися масові демонстрації проти призупинення процесу євроінтеграції.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час позачергового саміту Україна-ЄС було підписано політичну частину УА та Заключний акт саміту. Зокрема, підписані Преамбула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», Розділи II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення». 27 червня 2014 р. під час засідання Ради ЄС, Президент України П. Порошенко та керівництво Європейського Союзу і глави держав та урядів 28 держав-членів ЄС підписали економічну частину УА, яка разом з рештою тексту Угоди становить єдиний документ. Угода набрала чинності 1 вересня 2017 р. Якщо з точки зору українського законодавства УА вважається звичайним міжнародним договором, то установчі договори ЄС відрізняються від Угоди про асоціацію серед інших міжнародних угод, оскільки йдеться про вчинення надзвичайно важливої політичної дії. Передусім установлені більш суворі вимоги до процедури їх укладення. Зокрема, в ЄС ратифікація здійснюється на двох рівнях – союзному і національному. Від імені самого Європейського Союзу рішення про ратифікацію ухвалює одностайно Рада ЄС за умови отримання попередньої згоди Європейського Парламенту. Крім того, УА мусить ратифікувати кожна з держав-членів ЄС відповідно до вимог її конституційного права.

Перша стаття УА визначає цілі асоціації: а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках; б) забезпечити посилений політичний діалог в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; в) сприяти, зберігати і зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах; г)

запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин, які сприятимуть до поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС; д) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; е) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес, унаслідок чого сторони можуть поширити відносини асоціації, по суті, на будь-яке питання. Друга стаття УА викладає систему загальних принципів (повага до основоположних прав і свобод, плюралістична демократія, верховенство права, вільна ринкова економіка на основі чесної конкуренції). Їх дотримання забезпечується правовим механізмом, що ґрунтується на понятті «порушення суттєвого елементу Угоди»: якщо таке має місце, то інша Сторона має право у спрощеному порядку вжити заходів у відповідь на порушення, що можуть полягати в односторонньому призупиненні дії положень Угоди.

За своєю структурою УА про асоціацію складається із 7 розділів, 486 статей, додатків.

Наслідки імплементації УА є комплексними. УА забезпечує створення зовнішнього каркасу для розвитку української політики та економіки, фіксує зовнішні зобов'язання щодо необхідних реформ. Імплементація УА сприятиме зближенню регуляторного середовища України та ЄС, а відтак – усуненню не лише митних зборів, але і нетарифних торговельних бар'єрів, що сприятиме інтеграції України до європейського економічного та правового простору загалом, зокрема до внутрішнього ринку ЄС та Європейського економічного простору.

28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС і вже 17 червня 2022 року Європейська комісія опублікувала свій схвальний висновок щодо заявки на членство в ЄС. 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата на позачерговому засіданні та визнали значні зусилля, які Україна продемонструвала для досягнення цілей, що лежать в основі її статусу кандидата на членство в ЄС. Отже сьогодні, прагнення до

ЄС та виконання взятих на себе зобов'язань є вітальним для України, а тому трансформації, що відбуваються у праві, є природним та безупинним процесом.

Питання до практичного заняття:

1. Історія взаємовідносин між Україною та ЄС. Політика добросусідства ЄС та Східне партнерство.
2. Процес підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
3. Юридичне значення фіксації цілей та принципів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
4. Процес адаптації українського законодавства до права ЄС: досягнення та недоліки.
5. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС як шлях входження до внутрішнього ринку ЄС.
6. Набуття статусу кандидата на вступ у ЄС: юридичний зміст та наслідки

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні стадії підписання угод про асоціацію згідно з положеннями Лісабонського договору.
2. Охарактеризуйте співвідношення програми східного партнерства ЄС та підписання угод про асоціацію ЄС з третіми державами.
3. Поясніть суть процесу адаптації українського права до права ЄС.
4. Назвіть основні цілі та принципи асоціації між Україною та ЄС і поясніть їхню роль для сторін Угоди.
5. Перерахуйте пріоритетні сфери співробітництва України та ЄС.

Рекомендована література до теми:

1. Акіменко Ю. Ю., Белогубова О. О. Україна як кандидат на вступ ЄС: інституційний аспект взаємодії. Держави та регіони, серія: право. 2023, №1. С. 198-202.
2. Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О. Правовой статус України як країни кандидат на вступ у ЄС: порівняльно-правовий аналіз. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2022. №59 С. 82-85.
3. Акіменко Ю.Ю. Реформування законодавства у зв'язку із підписанням угод «про асоціацію»: досвід країн центральної Європи. Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні проблеми юриспруденції»: міжнар. наук. конф. (17-19 листоп. 2016 р., м. Ужгород) Ужгород : Видавничий дім «Правопис», 2016. С. 26-31.
4. Анакіна Т. Порівняльно-правова характеристика Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 4. С. 123–132.
5. Ван Елсуwege П. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як інноваційний правовий інструмент. Право України. 2015. № 8. С. 9–16.
6. Вишняков О. К. Апроксимація правового забезпечення цивільних майнових відносин в Україні до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2008. 36 с.
7. Вишняков О. К. Щодо сутності майбутньої угоди про асоціацію Україна – Європейський Союз. Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. В. Ягунова. Одеса: Фенікс, 2009. Вип. 5. С. 6–15.
8. Галецька Н. Б. Національна імплементація угоди про асоціацію між ЄС і Україною: деякі теоретичні аспекти. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 66. С. 27–35.

9. Гладенко О. М. Міжнародно-правове співробітництво України з Європейським Союзом у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 21 с.
10. Євглевська О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2009. № 17. С. 118–129.
11. Гармонізація правової системи України до права ЄС : навч.-метод. посібник / Ю. Акіменко, Р. Харитонов ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023.– 84 с.
12. Кушнір Н. О. Асоціація Україна-ЄС: потенційні вигоди та можливі ризики для економіки України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка / ред. кол.: В. П. Мікловда, В. І. Ярема, В. О. Приходько та ін. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 2 (43). С. 224–228.
13. Медведєв Ю. Л. Імплементация норм міжнародного права в право України: зміст та способи реалізації. Публічне право. 2014. № 1. С. 129–135.
14. Медведєв Ю. Л. Наближення права України до права Європейського Союзу: понятійно-категоріальний апарат та способи узгодження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2014. Вип. 1. С. 52–59.
15. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.] ; за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса : Фенікс, 2023. – 436 с.
16. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Віче. 2013. № 8.
17. Муравйов В. Правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Віче. 2015. № 8.

18. Перелигін Є. Правове регулювання економічної інтеграції в контексті укладення угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Європейське право. 2012. № 2–4. С. 14-23.

19. Подорожна Т. Проблеми оновлення Конституції України та національного законодавства в контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Віче. 2015. № 6.

20. Пустовойт О. В. Політика розвитку внутрішнього ринку та Угода про асоціацію Україна-ЄС: спільність і суперечність завдань. Економіка і прогнозування. 2015. № 1.

21. Рабінович С. П. Гармонізація права України з правом Євросоюзу у контексті проблеми балансування пріоритетів національної правової політики. Приватне право і підприємництво. 2009. Вип. 8. С. 152–155.

22. Сібекіна А. Ю. Проблеми висвітлення основних параметрів та переваг майбутньої угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115 (1). С. 151-157.

23. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ / О. Сушко та ін. Київ: Фонд Конрада Аденауера, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва. 2012. 53 с.

ТЕМА 19: ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

План лекції:

1. Механізми вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
2. Загальний механізм вирішення спорів (без урахування ЗВТ) в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
3. Механізм вирішення спорів у рамках ЗВТ в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
4. Застереження щодо «ключових елементів» при вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
5. Роль практики Суду ЄС при імплементації актів ЄС у національне законодавство України.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Механізм вирішення спорів передбачений в Угоді про асоціацію в ст. 476-478, відповідно до якого у разі неможливості вирішити спірні питання шляхом консультацій, мають право передати на розгляд Ради асоціації будь-які спори стосовно тлумачення, виконання або добросовісного застосування Угоди про асоціацію, а Рада асоціації може вирішити спір шляхом прийняття обов'язкового для виконання рішення. Рішення Ради асоціації буде обов'язковим для виконання Сторонами.

Звісно, що до вирішення спору Радою асоціації, спору передують консультації, де Сторони надають свої пояснення та аргументують свої позиції. Такі консультації відбуваються за попереднім запитом Сторони відповідно до ст. 305 Угоди про асоціацію. Відповідно до ст. 305 Угоди про асоціацію консультації можуть проводитись протягом 30 днів з моменту отримання запиту, або 15 днів, якщо розглядається питання, які потребують негайного вирішення (наприклад швидкокопсувні та сезонні товари). До

питань, які потребують негайного вирішення також відносяться консультації стосуються енергоносіїв.

Якщо Сторонам не вдалось вирішити питання шляхом консультацій, то Сторона-скаржник може подати запит про створення арбітражної групи. В Угоді про асоціацію чітко окреслена процедура затвердження членів арбітражної групи, якої має дотримуватись кожна Сторона. Також у національному законодавстві цей процес визначається Указом Президента України №298/2017 від 29.09.2017 р. «Про призначення представників України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначеної статтями 306 і 307 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Протягом 90 днів з моменту створення арбітражної групи та затвердження її членів вона надає Сторонам попередній звіт, що містить фактичну сторону справи, застосовність відповідних положень і фундаментальне обґрунтування її констатації та рекомендацій. Через 120 днів з моменту створення арбітражної групи вона повинна повідомити про свою постанову. Важливим доповненням вбачається те, що будь-яке рішення, яке приймається арбітражною групою, не може створювати нових чи додаткових прав та обов'язків для фізичних і юридичних осіб.

Як видно з тексту Угоди про асоціацію механізм вирішення спорів є дуже чітким та визначеним, повноваження Сторін є збалансованими, а можливості для уникнення виконання своїх зобов'язань відсутні. В Угоді про асоціацію також детально прописані можливі випадки щодо розгляду чуттєвих політичних або інших питань, які потребують негайного вирішення. Такі питання мають окрему процедуру та строки розгляду справи та підготовки документів.

Процес виконання постанови арбітражної групи також прописаний в Угоді про асоціацію в ст. 312, де встановлений строк у 30 днів після повідомлення Сторонам про постанову арбітражної групи Сторона-

відповідач повинна повідомити Стороні-скаржнику та Комітету з питань торгівлі про те, скільки часу, на її думку, їй буде потрібно для виконання постанови (далі - обґрунтований строк). Якщо в решті решт одна з Сторін не виконує свої зобов'язання з будь-яких причин, то арбітражна група приймає рішення про те, що будь-який захід, про який повідомлено тобто той, через який відбувся спір, не є сумісним із зобов'язаннями цієї Сторони відповідно до положень цієї Угоди, і Сторона-відповідач повинна, якщо цього вимагає Сторона-скаржник, надати пропозицію щодо тимчасової компенсації.

Встановлення розміру компенсації є обов'язком Арбітражної групи та є обов'язковим для Сторін. Звісно, що встановлення розміру компенсації також залежить і від відомостей і аргументів Сторін по справі. Також як у будь-якому судовому процесі передбачена легальна можливість для Сторін у будь-який час домовитися про взаємо погоджене рішення щодо спору. Єдиний обов'язок після досягнення згоди по спірному питанню – це спільне повідомлення Комітету з питань торгівлі та голові арбітражної групи, залежно від ситуації.

Практика Суду ЄС відіграє вагомий роль при імплементації актів ЄС у національне законодавство України в частині тлумачення законодавства ЄС та відповідно до ст. 153 та ст. 164 Угоди про асоціацію.

Водночас під час ухвалення деяких рішень суди можуть ігнорувати ці зобов'язання та ставити українське законодавство вище за європейське. Наприклад, Верховний Суд під час розгляду справи №910/14489/20 за касаційною скаргою ПрАТ «НЕК Укренерго» проігнорував не лише взяті Україною зобов'язання, а ще й свої висновки, які суд зробив лише рік тому у справі №910/9627/20. Так, у справі №910/9627/20 Велика палата зробила висновок про те, що встановлена в Україні плата за послуги з передачі електричної енергії, яка застосовується до експортерів виключно через те, що електрична енергія перетинає кордон, є прямим порушенням міжнародних, взятих Україною, зобов'язань. У 2022 Велика палата Верховного Суду прийняла рішення по справі по енергетиці, по справі «ДТЕК Західенерго». В

цій справі, в правовій позиції було чітко відзначено, що для застосування норм закону використовується європейська практика. І власне було посилення на рішення суду ЄС, щодо заборони застосування подвійного мита, якщо мова йде про внутрішній ринок електроенергії».

Слід наголосити, що сталість правозастосовної практики Євросоюзу забезпечує правову визначеність та сприяє посиленню довіри людей до судової системи. Це відіграє важливу роль у світлі перспектив України у членстві у Євросоюзі, а також для наближення українського законодавства до європейського.

Фактично Велика палата Верховного Суду відійшла від своїх висновків, що відповідно до чинного процесуального законодавства може відбуватися у виняткових випадках. Наприклад, таких, як суттєва зміна суспільних відносин. Проте за цей час не спостерігалось зміни ставлення суспільства до імплементації європейського законодавства. Навпаки, Україна лише посилює євроінтеграційні процеси.

Питання до практичного заняття:

1. Механізми вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
2. Загальний механізм вирішення спорів (без урахування ЗВТ) в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
3. Механізм вирішення спорів у рамках ЗВТ в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
4. Застереження щодо «ключових елементів» при вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
5. Роль практики Суду ЄС при імплементації актів ЄС у національне законодавство України.

Питання для самостійної роботи:

1. Спир ЄС та України щодо необробленої сировини та його значення для розвитку прецедентної практики в Україні.
2. Європейські стандарти у сфері судочинства.
3. Висновки по справі «Волков проти України» щодо судової влади в Україні.

Рекомендована література до теми:

1. Акіменко Ю.Ю. Принципи DCFR як основа інтеграції приватного права ЄС. Журнал європейського і порівняльного права. 2019. Випуск 11, (3-4). С. 68-75.
2. Анакіна Т. Прецедентні рішення Суду Європейських співтовариств у становленні правопорядку ЄС. Підприємництво, госп-во і право. 2008. № 2. С. 49-52.
3. Аракелян М.Р., Акіменко Ю. Ю., Белогубова О.О. Приєднання України до процесу уніфікації актів міжнародного приватного права в ЄС. Правові новели. 2023. № 19. С. 290-295.
4. Бранчук І. Конституційно-правовий механізм взаємодії права Європейського Союзу та національного права держав-членів. Підприємництво, госп-во і право. 2009. № 9. С. 18-21.
5. Брацук І. Механізм імплементації норм права ЄС у національні правопорядки держав-членів: загальнотеоретична характеристика. Юрид. Україна. 2009. № 5. С. 126-131.
6. Брацук І. Вплив Суду ЄС на формування та розвиток принципу прямої дії Європейського Союзу. Юрид. Україна. 2010. № 2. С. 129-132.
7. Гордєєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). С. 101-125.
8. Смирнова К. Поняття «угоди», «рішення асоціацій» та «узгодженої практики» в правозастосовній практиці Євросоюзу. Вісник Київського

національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2014. Вип. 1. С. 86-88.

9. Смирнова К. В. Механізми вирішення спорів, передбачені угодами про асоціацію, укладені Європейським Союзом з третіми країнами. Вісник Національної академії правових наук України. 2020. Т. 27, № 3. С. 80-99.

10. Муравйов В. Засоби впливу права Європейського Союзу на внутрішні правопорядки третіх країн. Підприємництво, госп-во і право. 2002. № 6. С. 74-76.

11. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків: ФІНН, 2011. 432 с.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ІСПИТ/ЗАЛІК)

1. Важливість та актуальність вивчення права ЄС.
2. Предмет права ЄС.
3. Правові основи функціонування ЄС.
4. Об'єкти і суб'єкти права ЄС.
5. Методологія права ЄС.
6. Місце права ЄС серед правових систем.
7. Періодизація історії розвитку європейської міждержавної інтеграції.
8. Міждержавні інтеграційні союзи як приклади розвитку інтеграційних процесів.
9. Політико-правове становлення європейських спільнот у 1950-х рр.
10. Єдиний європейський акт 1986 р. та його політико-правова роль у розвитку інтеграції.
11. Маастрихтський договір 1992 р. та створення ЄС.
12. Роль Лісабонського договору 2007 р. у процесі розбудови ЄС.
13. Поняття та особливості права Європейського Союзу: як правова система, сфера наукового пізнання і навчальна дисципліна.
14. Сфера дії права Європейського Союзу. Співвідношення європейського права та права Європейського Союзу.
15. Міжнародне право, національне право держав-членів та право Європейського Союзу: принципи взаємодії.
16. Принципи права Європейського Союзу: поняття, класифікація.
17. Цілі, цінності та загальні принципи діяльності Європейського Союзу.
18. Основоположні принципи взаємодії Європейського Союзу з державами-членами.
19. Класифікація джерел права Європейського Союзу.

20. Система права Європейського Союзу: основні способи побудови. Предметний, функціональний і структурний підходи. Інституційне і матеріальне право ЄС.

21. Поняття та принципи компетенції Європейського Союзу.

22. Предмети відання і повноваження Європейського Союзу.

23. Категорії компетенції Європейського Союзу.

24. Доктрина «повноважень, що мають на увазі» та її відображення в праві Європейського Союзу.

25. Механізм «просунутого співробітництва» Європейського Союзу.

26. Поняття інституційної системи Європейського Союзу та її еволюція.

27. Структура інституційної системи Європейського Союзу та її характерні зміни.

28. Джерела правового регулювання статусу інститутів, органів та установ Європейського Союзу.

29. Принципи побудови й організації діяльності інституційної системи Європейського Союзу.

30. Поняття та ознаки «інституту», «органу», «установи» в інституційному механізмі Європейського Союзу.

31. Еволюція Європейського Парламенту як інституту ЄС.

32. Зміцнення ролі Європейського Парламенту в інституційному механізмі ЄС.

33. Правові основи та принципи діяльності Європейського Парламенту.

34. Склад та порядок формування Європейського Парламенту.

35. Функції та повноваження Європейського Парламенту.

36. Внутрішня організація Європейського Парламенту.

37. Порядок роботи та прийняття рішень в Європейському Парламенті.

38. Відповідальність Європейського Парламенту.

39. Склад та порядок формування Ради ЄС.

40. Функції та повноваження Ради ЄС.

41. Порядок роботи та процедура прийняття рішень Ради ЄС. Відповідальність Ради ЄС.
42. Склад та правовий статус Європейської Ради.
43. Функції та повноваження Європейської Ради.
44. Становлення Європейської Комісії як інституту ЄС. Склад Європейської Комісії.
45. Функції, повноваження та принципи діяльності Європейської Комісії.
46. Історія заснування Європейської рахункової палати та її місце серед інших інститутів права ЄС.
47. Функції і завдання Європейської рахункової палати.
48. Склад, термін повноважень і порядок призначення аудиторів.
49. Європейський Центральний Банк як інститут ЄС та його місце в Європейській системі центральних банків.
50. Формування, структура та порядок функціонування Європейського Центрального Банку.
51. Судова система Європейського Союзу: загальні принципи побудови, Основні ланки судової системи Союзу.
52. Склад і порядок формування Суду Справедливості. Особливості статусу генеральних адвокатів. Гарантії незалежності членів Суду Справедливості.
53. Пленум і палати Суду Справедливості. Керівні посадові особи, секретар і апарат Суду Справедливості. Організація роботи і прийняття рішень.
54. Особливості процедури в Суді Справедливості. Основні процесуальні стадії, їх цілі та зміст.
55. Юрисдикція Суду ЄС. Справи прямої юрисдикції.
56. Преюдиціальні запити національних судів.
57. Правовий статус Загального Суду. Склад Загального суду. Юрисдикція Загального Суду.

58. Порядок створення судових палат і наділення їх юрисдикційними повноваженнями.

59. Особливості консультативних органів Європейського Союзу. Основні й допоміжні консультативні органи.

60. Європейський економічний та соціальний комітет: порядок формування, повноваження, порядок діяльності.

61. Комітет Регіонів: склад, порядок обрання та повноваження.

62. Правовий статус Європейського Омбудсмена.

63. Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

64. Інститут основ правового становища людини і громадянина: місце в системі права Європейського Союзу, джерела.

65. Громадянство Європейського Союзу.

66. Принципи правового статусу особи в Європейському Союзі.

67. Основні права, свободи й обов'язки людини і громадянина в Європейському Союзі.

68. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.

69. Теоретичні основи формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС як суб'єкта міжнародного права.

70. Правові засади спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС: поняття, цілі, принципи, джерела.

71. Процедура і роль інститутів ЄС у реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

72. Трансформація спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у сучасних умовах.

73. Взаємовідносини України та ЄС у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Україна у глобальній стратегії ЄС.

74. Передумови формування та розвитку наднаціонального права.

75. Наднаціональне право: поняття, особливості, ознаки.

76. Юридичний зміст поняття наднаціональності.

77. Міжнародні інтеграційні організації та проблема формування наднаціонального права.

78. Право ЄС як приклад формування наднаціонального права. Національний суверенітет та наднаціональність в рамках ЄС.

79. Механізм взаємодії національного, міжнародного та наднаціонального права.

80. Співвідношення понять «наднаціональне право» та «транснаціональне право».

81. Поняття єдиного внутрішнього ринку та його мета.

82. Свободи внутрішнього ринку ЄС. Позитивна і негативна інтеграція.

83. Принцип вільного руху товарів. Скасування митних зборів та мита з рівнозначним ефектом на території ЄС. Винятки з принципу вільного руху товарів.

84. Принцип вільного руху робочої сили. Винятки з принципу вільного руху робочої сили.

85. Право вільного надання послуг.

86. Принцип свободи заснування. Право на заснування підприємницької діяльності фізичними особами. Право на підприємницьку діяльність юридичних осіб.

87. Принцип вільного руху (переміщення) капіталу. Винятки з принципу вільного руху капіталу. Принцип свободи платежів: поняття, зміст.

88. Доступ до внутрішнього ринку держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі. Європейський економічний простір. Угоди про асоціацію з третіми країнами та внутрішній ринок ЄС.

89. Питання внутрішнього ринку ЄС в Угоді про асоціацію з Україною.

90. Історія створення Економічного і валютного союзу ЄС.

91. Правові засади Економічного і валютного союзу ЄС.

92. Запровадження єдиної європейської валюти євро.

93. Інституційний механізм ЄС, відповідальний за монетарну політику.

94. Історія становлення простору свободи та юстиції Європейського Союзу.
95. Правова характеристика простору свободи, безпеки та юстиції (ПСБЮ).
96. Складові простору свободи, безпеки та юстиції.
97. Принципи заснування та функціонування ПСБЮ.
98. Європол та Євроюст: характеристики та функції.
99. Співробітництво України та Європейського Союзу у галузі ПСБЮ.
100. Поняття та джерела торгового права ЄС. ЄС у системі світової торгівлі.
101. Правове регулювання експорту та імпорту. Заходи зовнішньоекономічного захисту в ЄС.
102. Історія створення митного союзу ЄС.
103. Митна територія і кордон ЄС. Митний союз ЄС.
104. Скасування мит на внутрішніх кордонах ЄС. Ліквідація кількісних обмежень. Заходи у сфері непрямого оподаткування.
105. Режим генералізованих тарифних преференцій.
106. Основні нормативні акти, що регулюють торгівлю Європейського Союзу з третіми країнами. Основні митні режими Європейського Союзу. Спільний митний тариф: поняття, зміст, етапи формування, основні умови застосування.
107. Міжнародні угоди Європейського Союзу (ГАТТ і Світова організація торгівлі, Ломейська конвенція, Конвенція Котону, Угода про Європейський економічний простір).
108. Розвиток відносин між Україною та ЄС. Підписання Угоди про асоціацію.
109. Юридична специфіка та особливості Угоди про асоціацію.
110. Цілі та принципи асоціації України та ЄС.
111. Структура та зміст Угоди про асоціацію.
112. Значення та поточний стан виконання Угоди про асоціацію.

113. Набуття Україною статусу кандидата на вступ у ЄС: юридичний зміст та наслідки.

114. Механізми вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.

115. Загальний механізм вирішення спорів (без урахування ЗВТ) в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.

116. Механізм вирішення спорів у рамках ЗВТ в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.

117. Застереження щодо «ключових елементів» при вирішення спорів в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС.

118. Роль практики Суду ЄС при імплементації актів ЄС у національне законодавство України.

119. Євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення України з моменту проголошення незалежності України.

120. Місце України в геополітичному просторі сучасності.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 37, ст.379.
2. Закон України «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 46, ст.415.
3. Указ Президента України від 24 лютого 1998 року «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)».
4. Указ Президента України 7 лютого 1995 року «Про заходи щодо вдосконалення співробітництва України з Європейським Союзом».
5. Указ Президента України від 11 червня 1998 року «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу».
6. Указ Президента України від 14 вересня 2000 року «Про затвердження Програми інтеграції України до Європейського Союзу».
7. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 29, ст.367.
8. План дій «Україна – Європейський Союз. Європейська політика сусідства»: Рішення Кабінету міністрів України від 12 лютого 2005 року та Ради з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом: 21.02.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693
9. Закон України «Про ратифікацію про вступ України до Світової організації торгівлі». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 23, ст.213.

10. Додаток № 2 Домовленість про правила та процедури вирішення спорів. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 23, ст.213.

11. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 23 листопада 2009 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990

12. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527.

13. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021.

14. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (методичні рекомендації) Верховної Ради України від 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002451-06>

15. Постанова Кабінету міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 995 «Про порядок призначення представників України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначеної статтями 306 і 307 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії їхніми державами-членами, з іншої сторони».

16. Постанова Кабінету міністрів України від 31 травня 2017 р. № 512 «Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*».

17. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 10, ст.107.

18. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 33, ст.361.

19. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст.50.

20. Постанова Кабінету міністрів України від 31 травня 2017 р. № 447 Питання проведення планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони».

21. Постанова Кабінету міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 851«Про утворення Комісії з питань координації виконання Угоди про асоціацію».

22. Постанова Кабінету міністрів України від 4 жовтня 2017 р. № 759 «Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції».

23. Постанова Кабінету міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106 «Про виконання Угоди про асоціацію».

24. Розпорядження Кабінету міністрів України від 9 грудня 2022 р. «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року».

25. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, про спільний авіаційний простір». Офіційний вісник України від 13.05.2022 р. № 37, ст. 1976.

26. Договір про Європейський Союз: міжнародний документ від 07.02.1992 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_029

27. Консолідовані версії Договору про Європейського Союзу та Договору про функціонування Європейського Союзу міжнародний документ від 07.12.2000 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

28. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Європейське співтовариство: міжнародний документ від 09.12.1989 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044

29. Хартія основних прав Європейського Союзу: міжнародний документ від 07.12.2000 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524

30. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, Official Journal, L 78, 17.3.2014, p. 16-21.

31. European Council in Copenhagen 21–22 June 1993. Conclusions of the Presidency. SN 180/93. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/default_en.htm

32. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument. COM/2018/460 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A460%3AFIN>

33. European Council, Statement of the heads of state or government, meeting in Versailles, on the Russian military aggression against Ukraine, 10 March 2022, para.4. Versailles Declaration 10 and 11 March 2022 URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>

34. European Council 20/21 March 2014, Council Conclusions (21 March 2014): URL:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/141749.pdf

35. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council «Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union». 17.6.2022, COM (2022) 407 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0407&qid=1675602766646>

36. Resolution of the European Parliament of 23 June 2022 on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia (2022/2716(RSP)) Official Journal, C 32, 27.1.2023, p. 2–5.

37. European Council 23 June 2022 Council Conclusions (23 June 2022) on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>

38. Regulation (EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalization measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official Journal L 152, 3.6.2022, p. 103–108.

39. Regulation (EU) 2023/1077 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on temporary trade-liberalization measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part OJ L 144, 5.6.2023, p. 1–6.

40. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. Official Journal of the European Union. – 2001. – № L 212. – P. 12–23.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Інформаційно-правові ресурси ЄС з офіційними документами:

1. [https:// www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk](https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk) – сайт Представництва ЄС в Україні;
2. [https://www. eur-lex.europa.eu/](https://www.eur-lex.europa.eu/)– сайт законодавства ЄС;
3. <https://europa.eu> – сайт Європейського Союзу;
4. <https://www.commission.europa.eu/> – сайт Комісії ЄС;
5. [https://www. eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_uk](https://www.eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_uk) – сайт Комісії ЄС щодо солідарності з Україною;
6. https://www.european-union.europa.eu/contact-eu_uk – сайт Ради ЄС;
7. <https://www.curia.europa.eu/> – сайт Суду справедливості ЄС;
8. <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>– сайт Парламенту ЄС;
9. <https://www.coe.int> – сайт Ради Європи;
10. <https://www.echr.coe.int> – сайт Європейського суду з прав людини;
11. <https://www.wto.org/>– сайт Всесвітньої організації торгівлі;

Інформаційно-правові ресурси державних органів влади України:

12. <http://www.president.gov.ua> – сайт Президента України;
13. <http://www.academy.gov.ua> – сайт Національної академії державного управління при Президентові України;
14. <http://portal.rada.gov.ua> – сайт Верховної Ради України;
15. <http://www.ombudsman.gov.ua> – сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
16. <http://www.kmu.gov.ua/control> – сайт Кабінету Міністрів України;
17. <http://www.minjust.gov.ua> – сайт Міністерства юстиції України;
18. <http://www.mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України;
19. <http://mfa.gov.ua/ua> – сайт Міністерства закордонних справ України;
20. <http://www.ccu.gov.ua> – сайт Конституційного Суду України;
21. <http://www.scourt.gov.ua> – сайт Верховного Суду України;

22. <http://www.arbitr.gov.ua> – сайт Вищого Господарського Суду України;
23. <http://www.vasu.gov.ua> – сайт Вищого Адміністративного Суду України;
24. <http://www.gp.gov.ua> – сайт Генеральної прокуратури України;
25. <http://www.vru.gov.ua> – сайт Вищої ради юстиції України;
26. <http://www.bank.gov.ua> – сайт Національного банку України;
27. <https://www.eu-ua.kmu.gov.ua/uryadovu-ofis-koordinaciyi-yevropeyskoj-ta-yevroatlantychnoyi-integraciyi> – сайт Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції;
28. <https://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – сайт Представництва України в ЄС;
29. <https://www.eu-ua.org/> – сайт євроінтеграційного порталу;
30. https://www.neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/lander_lt – сайт Групи підтримки України в Європейській Комісії.